T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KURBAN İLE İLGİLİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Seydayedılbirin MORÇİÇEK

17909004

Danışman

Prof. Dr. Mehmet BİLEN

Diyarbakır 2021

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KURBAN İLE İLGİLİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Seydayedılbirin MORÇİÇEK

17909004

Danışman

Prof. Dr. Mehmet BİLEN

Diyarbakır 2021

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum Kurban İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

……/…../2022

Seydayedılbirin MORÇİÇEK

ÖNSÖZ

Müslümanlar açısından ibadetler Allah'a yakınlaşma vesilesidir. Bu ibadetlerden biri de kurbandır. Kurban ilk insan ve ilk peygamber olan Hz.Adem'den başlayıp son peygamber Hz.Muhammed'in (s.a.v) ümmeti ile kıyamete kadar müslümanların yerine getireceği bir ibadettir. Kur'an'da hac sırasında kurbanlarla ilgili bazı hükümler yer almışsa da (el-Bakara 2/196; el-Mâide 5/2, 95, 97; el-Hac 22/28, 36, 37; el-Feth 48/25) hac dışındaki kurban ibadetiyle alakalı herhangi bir ayet bulunmamaktadır. Sadece Kevser suresindeki ikinci ayet, dolaylı olarak kurbana işaret etmektedir. Hac ile umre yapanların ve hac dışında kurban kesme yükümlülüğü bulunan ile akika, adak gibi kurban türleri üzerine hükümler Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleriyle ortaya konmuştur. Biz de bu çalışmamızda Kurban ile ilgili Kütüb-i Sitte'de geçen hadisleri isnâd ve metin açısından değerlendirip muhaddislerin bu konu hakkındaki görüşlerini beyan etmeye çalışacağız.

Araştırmamız giriş, iki bölüm ve sonuç bölümlerinden meydana gelmektedir. Giriş kısmında çalışmamızın önemi ve amacı üzerinde durulmuştur. Ayrıca konumuzla ilgili birçok hadis bulunması itibariyle konunun sınırlılığı hakkında bilgi verilmiştir. Bununla birlikte kurbanın tanımı ve İslam'da kurban çeşitleri ile ilgili malumata da yer verilmiştir. Birinci bölümde konunun daha iyi anlaşılması için Kurban İle İlgili Kaynak Tespiti ve İsnad Tenkidi başlığı altında hadisler incelenmiştir. Bu bağlamda, kurban kesmenin vacip oluşu, her yıl kesmenin gerekliliği, kurban kesenin dinimizdeki yeri ile ahirette göreceği mükâfat, bayramda bir ailenin kaç kurban kesmesi gerektiği, sığır ile devenin kaç kişi için kurban olabileceği, kurban olacak hayvanın az olduğu durumlarda ne yapılacağı ve kurban olunacak hayvanın yaşı ile ilgili rivâyetleri topladık. Ele aldığımız hadislerdeki râvilerin cerh ile ta'dil durumları ve senedin muttasıl veya munkatı oluşları ele alındı.Ayrıca muhteva açısından gruplara ayırdığımız her bir hadis için sened ağı çizdik Daha sonra sened bakımından hadisleri genel bir değerlendirmeye tabi tuttuk.

İkinci bölümde; hadislerin metin inşası, Kur'an'a arzı, hadis şarihlerinin değerlendirmeleri ve fıkıh ilminde kullanımlarına yer verdik. Sonuç bahsinde ise rivâyetlere dair genel bir değerlendirmede bulunduk.

Tezimin başından sonuna kadar beni destekleyip, yönlendiren ve değerli görüşlerini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet BİLEN'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Seydayedılbirin MORÇİÇEK

Diyarbakır 2021

ÖZET

Araştırmamız, Kütüb-i Sitte'de geçen kurbanla ilgili hadislerin isnâd ve metinlerinin incelenmesi ile ilgili olup giriş, iki ana bölüm ve sonuç bölümünden meydana gelmektedir.

Araştırdığımız konuyu uzatmamak için yedi hadisle sınırlandırdık. Ele aldığımız bu grup hadisler mefhum yönünden aynı konuya temas etmemekte, kurbanla ilgili muhtelif konulara değinmektedir. Araştırma konusu olan yedi grup hadis, kurban kesmenin vacip oluşuna, her yıl kesmenin gerekliliğine, kurban kesenin dinimizdeki yeri ile ahirette göreceği mükâfatına, bayramda bir ailenin kaç kurban kesmesi gerektiğine, sığır ile devenin kaç kişi için kurban olabileceğine, kurban olacak hayvanın az olduğu durumlarda ne yapılacağına ve kurban olunacak hayvanın yaşı kaç olmalı ile ilgili konulara temas etmektedir.

Tezin giriş bölümünde kurbanla ilgili malumat verildi. Birinci bölümde kurban ile ilgili yedi grup hadise ilişkin rivâyetlerin bulunduğu kitaplar belirlendi. Bu hadisler isnâd ve metinleriyle birlikte tez'e alındı. Hadis rivâyetleri için isnâd ağları oluşturuldu. İsnad ağları yapıldıktan sonra rivâyetlerin sened tenkidi ele alındı. Böylece sahabeleri dışarda tutarak râvilerin cerh ve ta'dîl yönünden konumlarını ortaya konuldu. Daha sonra hadisler için genel bir değerlendirmeye yapıldı.

İkinci bölümde, rivâyetlerin metinleri ele alındı. Aynı konuya değinen hadis rivâyetleri için ortak bir metin oluşturuldu.. Rivâyetlerin metinleri Kur'ân'a arz edildi. Ayrıca hadis şarihlerinin ilgili metinlere ait görüşlerine yer verildi. Bu bölümde rivâyetlerin fıkıh ilminde nasıl kullanıldıkları ele alındı. Sonuç bölümünde ise rivâyetlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılması suretiyle araştırma sonuçlandırıldı.

Anahtar Kelimeler: Kurban, Rivâyet, Tenkid, İsnad.

ABSTRACT

Our research is related to the examination of the imputation and texts of the hadith about the sacrifice that took place in Kütüb-i Sitte, and the introduction consists of two main sections and conclusion sections. We have limited it to seven hadiths in order not to prolong the subject of our research. The hadiths that we consider do not touch the same topic from the point of view of conception, but address various issues related to the sacrifice. The seven hadith we have researched cover issues related to the wajib of sacrifice, the necessity of sacrifice every year, the place of sacrifice in our religion and the reward that it will see in the afterlife, how many sacrifices a family should make during the feast, how many cattle and camels can be sacrificed, what to do in cases where the animal is scare, and how old the animal that will be sacrificed should be.

In the introduction to our thesis, we gave information about the sacrifice. In the first chapter, we identified books with narrations about seven events related to the sacrifice. We have taken these hadiths together with the imputation and its texts into our thesis. We have created networks of imputation to hadith narrations. After we made the imputation networks, we moved on to the promissory note of narrations. By keeping the companions out, we have revealed the positions of the Ravis from the direction of disproofing and modification. Then we discussed the hadiths as a whole. In the second part, we tried to examine the texts of the narrations. We tried to make a common text for hadith narrations that address the same topic. And we have revealed to the Qur'an the texts of the narrations. In addition, we have included the opinions of hadith commentors and some scholars on the relevant texts. In this chapter, we researched the connection of narrations with tafsir and fiqh science. In the conclusion section, we completed our review by making a general assessment of the narrations.

Keywords: Narration, Sacriface, Deed, Criticism

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **IV**

İÇİNDEKİLER ..... **V**

KISALTMALAR ..... **IX**

GİRİŞ **1**

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI **1**

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU **2**

3. KURBANLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER **3**

3.1. Kurbanın Tanımı 3

3.2. Kurban Çeşitleri 4

BİRİNCİ BÖLÜM

KURBANLA İLGİLİ HADİSLERİN KAYNAK TESBİTİ VE İSNAD TENKİDİ **7**

1.1.BİRİNCİ GRUP HADİSLER **7**

1.1.1.Hadisin Kaynakları 7

1.1.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri..... 7

1.1.3. İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi..... 10

1.1.4. Sened Ağı 11

1.1.5. Sened Tenkîdi..... 12

1.1.6. Birinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi..... 16

1.2.İKİNCİ GRUP HADİSLER..... 17

1.2.1. Hadisin Kaynakları..... 17

1.2.2 Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri..... 17

1.2.3.İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi..... 20

1.2.4. Sened Ağı 20

1.2.5. Sened Tenkidi..... 21

1.2.6. İkinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi 26

1.3.ÜÇÜNCÜ GRUP HADİSLER..... 27

1.3.1.)Hadisin Kaynakları..... 27

1.3.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri..... 27

1.3.3. İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin..... 29

1.3.4. Sened Ağı 29

1.3.5. Sened Tenkidi..... 30

1.3.6. Üçüncü Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi 34

1.4. DÖRDÜNCÜ GRUP HADİSLER..... 35

1.4.1. Hadisin Kaynakları..... 35

1.4.2 Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri..... 35

1.4.3.İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi..... 38

1.4.4.Sened Ağı 38

1.4.5. Sened Tenkidi..... 39

1.4.6. Dördüncü Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi..... 44

1.5. BEŞİNCİ GRUP HADİSLER 45

1.5.1. Hadisin Kaynakları..... 45

1.5.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri..... 45

1.5.3.İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi..... 50

1.5.4. Sened Ağı 50

1.5.5. Sened Tenkidi..... 51

1.5.6. Beşinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi..... 61

1.6. ALTINCI GRUP HADİSLER..... 62

1.6.1. Hadisin Kaynakları..... 62

1.6.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri..... 62

1.6.3.İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi..... 65

1.6.4. Sened Ağı 65

1.6.5. Sened Tenkidi..... 65

1.6.6. Altıncı Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi..... 68

1.7. YEDİNCİ GRUP HADİSLER 68

1.7.1. Hadisin Kaynakları..... 68

1.7.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri..... 69

1.7.3.İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi 79

1.7.4. Sened Ağı 79

1.7.5. Sened Tenkidi..... 82

1.7.6. Yedinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi 98

1.8. SENED BAKIMINDAN HADİSLERİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ 100

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN MUHTEVA ANALİZİ 102

2.1. METİN TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 102

2.1.1. Hadislerin Metin İnşası..... 102

2.2.HADİSLERİN KUR'AN'A ARZI 106

2.3.ŞARİHLERİN HADİSLER HAKKINDAKİ YORUMLARI 108

2.4.HADİSLERİN DİĞER İSLAMÎ İLİMLERDE KULLANILMASI 111

2.4.1.Hadislerin Fıkıh İlminde Kullanılması..... 112

SONUÇ 115

KAYNAKÇA 119

KISALTMALAR

b.	: Bin, İbn (oğlu/oğul)
b.y.y.	: Basım Yeri Yok
c.	: Cild
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
h.	: Hicri
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.	: Miladi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
sy.	: Sayı
s.a.v.	: Sallalahu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
t.y.	: Tarih Yok
ö.	: Ölüm Tarihi
Yay.	: Yayınları, Yayınevi
y.y.	: Yer Yok

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

Araştırmamızın konusu; Allah'ın bizden yapmamızı istediği ibadetlerden biri olan kurbanla ilgili Kütüb-i Sitte'de yer alan rivâyetlerdir. Bu çalışmada, ele aldığımız hadislerin sened ve metinleri analiz edilecek, hadislerin muhtevasına, İslamî ilimlerdeki ilişkisine, hadis şarihlerinin görüşlerine yer verilecektir.

Tetkik edeceğimiz konuyla ilgili hadisler, hadis kayaklarının genelinde bulunmakla birlikte bu rivâyetlerin hepsini araştırmak tezin sınırlarını aşmaktadır. Bu sebeple tezimizi Kütüb-î Sitte'de bulunan hadis rivâyetleriyle sınırlandırdık. Araştırmalarımız dahilinde Kütüb-i Sitte'de kurban ile ilgili: kurbanın bayram namazından önce kesilmemesi[1], Hz.Peygamber'in kurbanını nerde kestiği[2], Hz.Peygamber'in koç kesmesi[3], kurban etinin üç günden fazla evde kalmaması[4] ve daha sonra bu yasağın kalkması[5], kurban etlerini fakirlere dağıtmak[6],kurban etinden

---

[1] Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdullah el-Buhârî el- Cu'fi , **el- Câmi'u'l-Sahîh, I-IX.-**thk.Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru'l Tevki'l en-Necât, Kahire, 1422, **İdeyn,** 3 ,c.2 s.17; **Zebâih ve Sayd**, 17, c.7 s.91; **Edâhî,** 4, c.7,s.99 ; Ebû Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u'l-Müsned's-Sahîhi'l-Muhtasar bi'nakl'il-Adli-ilel'-Adli-ilâ Resûlillâhi**, I-VIII, thk muhammed Fuad Abdülbaki. y, Daru'l İhyai Teras'il Arabi, Beyrût, **Edâhi**, 1, c.3, s.1551-1555; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, **Sünen,** I-II, thk. Muhammed Fuad Abdulbakî, Dâru-l İhyâ, Beyrût 1372/1952, **Edâhî**, 1, c.2, s.1043; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünen'ü Ebî Dâvûd**, I-VII, thk. Şuayb el-Arnavut-Muhammed Kâmil Karabellî, Dâru'l Risâle el-Âlemî, Beyrut, 1430/2009, **Edâhî** , 5, c.4,s.426; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, **Sünen et-Tirmizî**, I-V. thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fuâd Abdülbâkî-İbrâhim Atave, Mustafa el- Babu'l Halebî, Mısır 1395/1975, **Edâhî**, 12, c.4, s.93; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, **el-Müctebâ mine's-Sünen,** I - VIII, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbuâti'l-İslâmiyye, Haleb 1406/1986, **Dahâyâ**, 3, c.7. s.214.

[2] Buhârî, **Edâhî,** 6, c.7,s.100; İbn Mâce, **Edâhî**, 17 c.2, s.1055; Ebû Dâvûd, **Edâhî** , 9, c.4,s.434;. Nesâî, **Salatü'l İdeyn,** 28, c.3, s.193; **Dahâyâ**, 2 ,c.7. s.213.

[3] Buhârî **Edâhî,** 6,c.7,s.100,101,102; Müslim, **Edâhi,** 3, c.3, s.1556,1557; İbn Mâce, **Edâhî**, 2, c.2, s.1043,1046; Ebû Dâvûd, **Edâhî** ,4 ,c.4,s.419-422 ; Tirmizî, **Edâhî**, 2, c.4, s.84; Nesâî, **Dahâyâ**, 12 ,c.7. s.219-220.

[4] Buhârî, **Edâhî,** 16, c.7,s.103,104; Müslim, **Edâhi,** 5, c.3, s.1560,1561,1562; İbn Mâce, **Edâhî**, 16, c.2, s.1055; Tirmizî, **Edâhî**, 13, c.4, s.94; Nesâî, **Dahâyâ**, 33 ,c.7. s.232-233.

[5] Müslim, **Edâhi,** 5 c.3, s.1561,1562,1563; İbn Mâce, **Edâhî**, 16, c.2, s.1055; Ebû Dâvûd, **Edâhî** ,10, c.4,s.435,536; Tirmizî, **Edâhî**, 14 , c.4, s.94,95; Nesâî, **Dahâyâ**, 34 ,c.7. s.233-236.

yemek[7], kurban kesecek olan kişinin zilhicce ayında yapması gerekenler[8], hangi hayvanın kurban edilmeyeceği[9], kurban kesemeyecek olan kişinin ne yapması gerektiği[10], Rasulullah'ın kurban kesme vasiyeti[11] ve kurbanın nasıl kesilmesi[12] konularında hadisler tespit ettik. Bütün bu konuların isnâd ve metin incelemesi çalışmamızın uzamasına neden olacağı için aşağıda zikredeceğimiz konular ile tezimizin sınırlarını daha da daralttık.

Tezimizde, kurban kesmenin vacip veya sünnet oluşuna, her yıl kesmenin gerekliliğine, kurban kesen kişinin dinimizdeki değeri ile ahirette göreceği mükâfatına, bayramda bir ailenin kaç kurban kesmesi gerektiğine, sığır ile devenin kaç kişi için kurban olabileceğine, kurban olacak hayvan türünün az olduğu durumlarda ne yapılacağına ve kurban olunacak hayvanın yaşı ile ilgili hadisleri incelemeye tabi tuttuk.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU

Çalışmamız dinimizin önem verdiği ibadetlerden biri olan kurbandır. Gerek hacda bulunan gerekse de evinde bulunan ve gücü yeten müslümanların yılda bir kez kestiği bu ibadetle ilgili olan rivâyetleri inceledik. Hadislerin sahih, hasen, zayıf ve uydurma çeşitlerinin olduğu bir gerçektir ve her hadisle amel edilemiyeceğinden hadislerin sıhhat durumlarını açıklamak çok önemlidir. Biz de ele aldığımız rivâyetlerin sıhhat durumlarını ortaya koymaya çalıştık.

Araştırmamızın amacı; kurban olgusunu ele alan hadis rivâyetlerini, sened ve metin açısından incelemeye tabi tutarak sıhhatlerini tesbit etmek, ilgili hadislerin muhtevâsını ve farklı yorumlanma biçimlerine değinerek kurbanın durumunu ortaya koymaktır.

---

[6] İbn Mâce, **Edâhî**, 15, c.2, s.1054.
[7] İbn Mâce, **Edâhî**, 16, c.2, s.1055.
[8] İbn Mâce, **Edâhî**, 12, c.2, s.1052;. Ebû Dâvûd, **Edâhî,** 3, c.4,s.418; Tirmizî, **Edâhî**, 24, c.4, s.102;
[9] İbn Mâce, **Edâhî**, 8, c.2, s.1050,1051;. Ebû Dâvûd, **Edâhî** , 6, c.4,s.427-431; Tirmizî, **Edâhî**, 4 , c.4, s.85-86,; Nesâî, **Dahâyâ**, 3 ,c.7. s.214-217.
[10] Ebû Dâvûd, **Edâhî** , 1 , c.4, s.416-417.
[11] Ebû Dâvûd, **Edâhî** , 2 , c.4, s.417; Tirmizî, **Edâhî**, 2, c.4, s.84.
[12] Ebû Dâvûd, **Edâhî** ,10-12 , c.4, s.436-437.

Bu çalışmada öncelikle kurbanla ilgili temel bilgiler verilecektir. Daha sonra Kütüb-i Sitte'de yer alan kurbanla ilgili rivâyetlerin geçtiği kaynaklar ve bu hadislerin senedleri metinleriyle birlikte bir arada verilecektir. Hadislerin isnâd şemaları çizilecek ve sened bölümlerinde yer lan râviler cerh ve ta'dil yönünden incelenecektir. Hadislerin sened açısından sıhhat durumları ortaya konulduktan sonra rivâyetlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Rivâyetlerin sened tenkidi yapıldıktan sonra metin tenkidi yapılacaktır. Bütün hadisler analiz edilerek olguyla ilgili ortak metinler oluşturulacaktır. Ayrıca ele aldığımız rivâyetler Kur'an'a arz edilecek ve şarihler ile fukahanın hadislerle ilgili görüşlerine yer verilip araştırmamız sonuçlandırılacaktır.

3. KURBANLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

3.1. Kurbanın Tanımı

"İslam kaynaklarında ibadet için hayvana udhiyye (dahiyye), etini yemek için kesilen hayvan ise zebiha denilir. Kurbanlık hayvan, kuşluk vaktinde kesildiği için udhiyye şeklinde adlandırılmıştır. Nesike, nüsük ve mensek ifadeleride kurban ibadeti için kulanılmaktadır. Hac ve umrede kesilen kurbanklar genel olarak hedy olarak adlandırılmış veya kesilen hayvanın büyükbaş ya da küçükbaş oluşuna göre bedene ve dem şeklinde özel isimlerle de isimlendirilmiştir. Yeni doğan çocuk için kesilen kurban akika olarak adlandırılmıştır. Yalın olarak kullanılan kurban ifadesi kurban bayramı zamanında ibadet niyetiyle kesilen hayvan için kullanılmaktadır. Ayrıca adak ve kefaret kurbanlarıda bulunmaktadır."[13]

Terim anlamda ; "maddi ve manevi yakınlığı ifade eden kurban kelimesi, İslami literatürde kendisi ile Allah'a yaklaşılan şeyi, özel olarak ise Allah'a yakın olmak için belli zamanlarda ve cinsi belli olan hayvanlardan ibadet niyetiyle kesilen hayvanı ifade eder."[14] Kurban şu şekilde de tanımlanmıştır: "Kurban bayramının

[13] Ahmet Güç, **"Kurban'', DİA**, I- XLIV, TDV Yay., İstanbul 2002, c. XXVI, s.433.
[14] Güç, **"Kurban'', DİA,** c.XXVI,s.433.

belirli günlerinde, kurban olarak uygun görülen hayvanın rıza-i ilahiye için kesilmesidir."[15]

3.2. Kurban Çeşitleri

3.1. Hedy

Sözlükte "yol göstermek, izinden gitmek; göndermek, hediye etmek" anlamlarına gelen hedy kelimesi, fıkıh terimi olarak hac ve umre sırasında Kabe'de kesilen kurbanlık hayvanları ifade eder. Hac ve umre yapmayanların kurban bayramı dolayısıyla kestikleri kurbana ise udhiyye denir. Kur'ân-ı Kerîm'de terim anlamında beş yerde geçen hedy (el-Bakara 2/196; el-Mâide 5/2, 95, 97; el-Feth 48/25) hadislerde de sıkça kullanılmıştır."[16]

Ömer Nasuhi Bilmen hedy kavramı için ;" Allah'ın rahmetine yaklaşmak veya işlenen bir cinayete kefaret olmak için Kabe'de kesilmek üzere götürülen veya kendisi veya parası gönderilen kurbana "Hedy" denir. Bu da en az bir yaşındaki koyun ile altı ayını doldurup bir yaşındaki koyun gibi görünen kuzudur. Beş yaşını tamamlamış deve ile iki yaşını doldurmuş sığır da olabilir. Bunların erkekleri ile dişileri aynıdır. Kurbanlık hayvanlarda aranan vasıflar, aynen bunlarda da gereklidir. Koyun ve keçi cinsinden olan kurbana "dem", deve ve sığır cinsinden olana da "bedene" denir."[17]

a. Bedene

"Bedene, Arapça'da "semirmek" anlamındaki büdn kökünden türeyen bir isim olup büyükbaş hayvanlar için kullanılır. Kurban olarak kesilen küçükbaş hayvanlara da dem denir. Hadislerde sık sık geçen bedene, Kur'ân-ı Kerîm'de çoğul şekliyle (büdn) yer almaktadır (el-Hac 22/36). Hacca gitmeyenler gibi hacılar da kurban olarak küçük veya büyükbaş hayvan kesebilirler. Ancak hac ve umre

[15] Halil İbrahim Acar , **''Mali Bir İbadet Olarak Kurbanın Hükmü**, Ekev Akademi Dergisi, 2003, sy.14, s.78
[16] Salim Öğüt , **"Hedy'', DİA**, I- XLIV, İstanbul 1998, c. XVII, s.156.
[17] Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali,** Kitaş Kitap Kırtasiye, İstanbul.2003, s.263.

sırasında işlenen bazı ihram yasakları kefaret olarak bedene kesmeyi gerektirir. Bu yasakların başında eşler arasındaki cinsî münasebet gelmektedir."[18]

b. Dem

"Hac ve umre yapanların kurban etmek üzere kestikleri hayvanlar deve ve sığır gibi büyükbaş olursa bedene, koyun ve keçi gibi küçükbaş olursa dem adıyla anılır. Hac ve umrede kesilen kurbanın maksatına göre farklı adlarla isimlendirilir. Kırân ve temettu' haccı yapanların kesmeleri vacip olan kurbana dem-i şükür, hac ve umre yapanların dinen geçerli bir mazereti meydana gelmesi sebebiyle ihramdan çıkmak zorunda kalanların kestikleri kurbana dem-i ihsâr, hacca başladığı halde Arafat'ta vakfe yapamayan kişi Şafiî, Mâliki ve Hanbeli mezheplerine göre kesmesi gereken kurbana dem-i fevât, Allah rızası için kesilen dem-i nefl, ihram yasaklarından birini işleyen veya haccın vacibelerinden birini yerine getirmeyen kişinin kesmesi gereken kurbana ise dem-i cinâyet denir."[19]

3.2. Adak (Nezir)

"Arapça'da **nezir** (nezr) diye ifade edilen **adak** fıkıh dilinde, "bir kimsenin dinen yükümlü olmadığı ibadet cinsinden bir şeyi kendisi için vâcip kılması"nı ifade eder. Diğer bir ifadeyle "kişinin farz veya vâcip cinsinden bir ibadeti yapacağına dair Allah Teâlâ'ya söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması"dır. Kurban kesmeyi adayan kimse bu adak kurbanın etinden yiyemeyeceği gibi bakmakla yükümlü olduğu kimseler de (anne ve babası, dede ve ninesi, çocukları ve torunları, hanımı) yiyemez. Şayet yiyecek olurlarsa yediklerinin bedelini fakirlere sadaka olarak vermeleri gerekir."[20]

3.3. Akika

"Doğan çocuk için kesilen kurbana akika kurbanı denir. Cahiliye zamanında Araplar kız çocuğu istemezler, hatta kız çocuklarını diri diri gömerlerdi. Erkek çocukları için de akika kurbanı keserlerdi. Peygamberimiz, kurbanı, Allah'a şükür

[18] Abdülaziz Bayındır , **"Bedene'', DİA**, I- XLIV, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s.302.
[19] Rahmi Yaran , **"Dem'', DİA**, I- XLIV, TDV Yay., İstanbul 1994, c. 9, s.147.
[20] Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, Yunus Apaydın, **İlmihal , İslam ve Toplum** ,I-II, TDV. Yay, İstanbul 1998 c.2 s.21,25.

maksadıyla hem erkek, hemde kız çocukları için kesilmesi şekline getirerek önceden uygulanmakta olan cahiliye âdetini değiştirdi ve isyan manası taşıyan "akika" kelimesini de "taat" manasında olan "Nesike"ye çevirdi. Doğan çocuğun yedinci günü bir koyun veya keçi keserek ziyafet vermek ve çocuğun saçını tıraş etmek mübahtır. Dileyen yapar, dileyen yapmaz."[21]

[21] Lüfti Şentürk, Seyfettin Yazıcı **İslam İlmihali,** TDV Yay. Ankara 2009, s.358.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURBANLA İLGİLİ HADİSLERİN KAYNAK TESBİTİ VE İSNAD TENKİDİ

1.1.BİRİNCİ GRUP HADİSLER

1.1.1.Hadisin Kaynakları

Birinci grup hadislerimiz kurban kesmenin vacip veya sünnet oluşu ile ilgili rivâyetlerdir. Bu hadisler İbn Ömer ve Ebû Hüreyre tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce'nin (ö.273/887) ve Tirmizî'nin (ö.279/892) Sünen'lerinde yer almaktadırlar. Rivâyetlerdeki râvileri cerh ve ta'dîl yönünden inceleyip, sened ağlarını çizceğiz. Daha sonra hadislerin isnad yönünden genel bir değerlendirilmesi yapılmak suretiyle birinci grup hadislerimizi bitirmiş olacağız. Birinci grup hadislerde kullanılan yöntem diğer hadislere de uygulanacaktır.

1.1.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

Araştırdığımız eserlerde mevcut olan kurbanla ilgili hadisleri bir araya getirirken, musanniflerin ölüm tarihlerine dikkat ederek meydana getirdiğimiz kronolojik sıra izlenilecektir. Böylece süreç içerisinde hadislerde bir farklılığın meydana gelip gelmediği ortaya çıkacaktır. Buna göre birinci hadisin rivâyet senedleri metinleriyle birlikte şu şekildedir:

1) İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ لَهُ سَعَةٌ، وَلَمْ يُضَحِّ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مُصَلَّانَا"

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe > Zeyd b. Hübâb >Abdullah b. Ayyâş > Abdurrahman b. A'rec >Ebû Hüreyre isnâdıyla rivâyet edildiğne göre Rasulullah şöyle buyurmuştur:

"Kimin imkânı olmasına rağmen kurban kesmezse mescidimize yaklaşmasın." [22]

Muasır âlimlerden olan Elbânî bu hadis için hasen demektedir.[23]

b)

"حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ عَنِ الضَّحَايَا، أَوَاجِبَةٌ هِيَ؟ قَالَ: «ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْمُسْلِمُونَ مِنْ بَعْدِهِ، وَجَرَتْ بِهِ السُّنَّةُ"

Hişâm b. Ammâr > İsmaîl b. Ayyâş > İbn Avn > Muhammed b. Sîrîn > İbn Ömer

" İbn Sîrîn, Abdullah b. Ömer'e kurban kesmenin vacip mi değil mi diye sordu. İbn Ömer: Rasulullah (s.a.v.) kurban keserdi ve onun vefatından sonra da müslümanlar kurban kesmeye devam ettiler. Böylece kurban kesmek sünnet oldu."[24]

Elbânî bu hadis için zayıf demektedir.[25]

---

[22]İbn Mâce, **Edâhî**, 2 , c.2, s.1044.

[23] Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, **Tahricu Ehâdîsi Müşkiletü'l-Fakr ve Alecehe'l-İslam,** Mektebetü'l-İslami, Beyrut, 1405/1984. s.67.

[24] İbn Mâce, **Edâhî**, 2 , c.2, s.1044.

c)

"حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ قَالَ: حَدَّثَنَا جَبَلَةُ بْنُ سُحَيْمٍ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ سَوَاءً"

Hişâm b. Ammâr > İsmaîl b. Ayyâş > Haccâc b. Ertât > Cebele b. Süheym kanalıyla ;

"İbn Süheym İbn Ömer'e aynı soruyu sordu. İbn Ömer önceki hadiste geçen cevabın aynısını zikretti."[26]

Elbanî bu hadis için zayıf demektedir.[27]

2) Tirmizî'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

"حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أَخْبَرَنَا حَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ، عَنْ جَبَلَةَ بْنِ سُحَيْمٍ، أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ، عَنِ الأُضْحِيَّةِ أَوَاجِبَةٌ هِيَ؟ فَقَالَ: ضَحَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالمسْلِمُونَ، فَأَعَادَهَا عَلَيْهِ، فَقَالَ: أَتَعْقِلُ؟ ضَحَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالمسْلِمُونَ "

Ahmed b. Menî' > Hüşeym > Haccâc b. Ertât > Cebele b. Süheym isnâdıyla;

" Bir adam İbn Ömer'e kurban kesmek vacip mi diye bir soru sordu. İbn Ömer: Rasulullah (s.a.v.) ile müslümanlar kurban kestiler, diye cevap verdi. Adam aynı soruyu tekrar sorunca, İbn Ömer: Anlamıyor musun? Rasulullah (s.a.v.) ile müslümanlar kurban kesti, diye aynı şekilde cevapladı."**[28]**

Tirmizî tahric ettiği bu hadisin hasen demektedir.[29]

---

[25]Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni İbn Mâce**, Bernâmec Menzûmetü't-Tahkîkâtü'l-Hadis, Min İntâci Merkezi Nûru'l- İslami İbhâsî'l Kur'an ve's Sünne, c.7 s.124.
[26] İbn Mâce, **Edâhî**, 2 , c.2, s.1044.
[27] Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni İbn Mâce,** c.7, s.124.
[28] Tirmizî, **Edâhî**, 11 , c.4, s.92.
[29] Tirmizî, c.4, s.92.

1.1.3. İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

Sözlükte "dayanmak, yaslanmak, itimat etmek" mânasındaki sünûd kökünden türeyen isnâd " "temellendirmek, dayamak, sözü söyleyenine kadar ulaştırmak, bir sözün, bir rivâyetin geliş yolunu haber vermek, ilk kaynağa kadar götürmek" demektir. Terim olarak, "rivâyet için kullanılan lafızlarla râvi veya râvileri anarak hadis metnini ilk söyleyenine ulaştırmak, hadis metnini nakleden râvileri rivâyet sırasına göre zikretmek" anlamına gelir."[30]

"Dinin temelini oluşturan naklî ilimler tamamen, diğer ilimler de çoğunlukla isnâda dayandığı için İslâm âlimleri isnâdın vazgeçilmezliği üzerinde görüş birliğine varmış, onu başta hadis olmak üzere ilimlerin ayrılmaz bir parçası kabul etmiştir."[31]

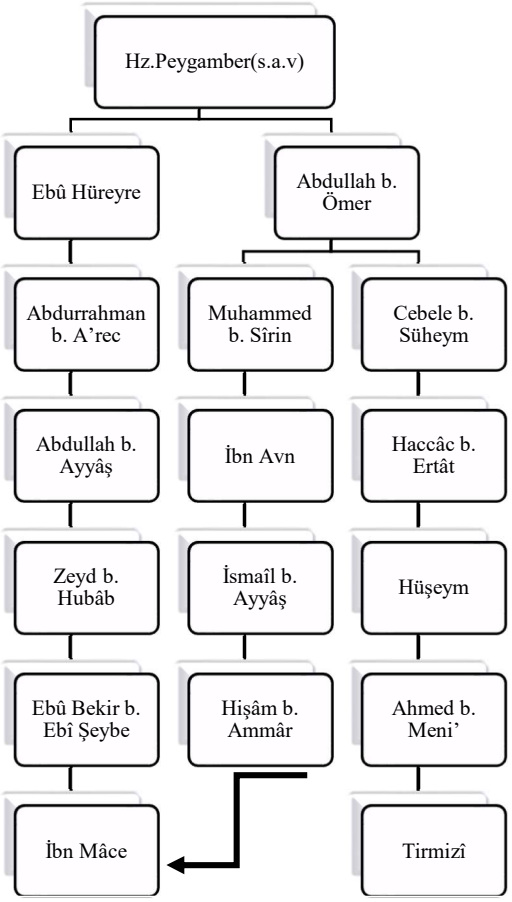
Görüldüğü üzere âlimlerimiz senedi önemsemişlerdir. Biz de bu yüzden isnâdlarda yer alan râvilerin öncelikle sened ağlarını çizip, onları cerh ve ta'dil yönünden araştırmaya tabi tutacağız. Böylelikle hadislerin muttasıl veya munkatı olduğu ortaya çıkacaktır. Bütün hadislerimizin senedlerini inceledikten sonra metin tenkidine geçmiş olacağız. Böylece hadislerin tarîkleri araştırılmış olup isnâd bakımından sahih ve zayıf olan rivâyetler ortaya konulacaktır. Hadislerin sened tenkidinin yapılmasının ardından her bir hadisin tarîklerine ilişkin sıhhat değerlendirilmesi yapılacaktır. Bir râvi birçok hadisin senedinde yer alabilemektedir. Biz açıklama yaptığımız râvi hakkında daha sonra bilgi vermeyeceğiz.

[30] Raşit Küçük, **''İsnâd'' DİA.** c.XXIII, s.154.
[31] Küçük, **"İsnâd'' DİA.** s.156.

1.1.4. Sened Ağı

Çalışmamızdaki hadis râvileri için çizeceğimiz sened ağlarının anlaşılır olmasına dikkat edilecektir. Hadislerin tariklerine göre bir, iki veya üç sened ağı çizilecektir.

Birinci hadise ait olan rivâyetlerin sened ağı şu şekildedir:

1.1.5. Sened Tenkîdi

1. İbn Mâce'nin *Sünen* adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Ebû Bekir b. Şeybe > (heddesenâ) Zeyd b. Hübâb > (heddesenâ) Abdullah b. Ayyâş > (‘an) Abdurrahman A'rec > (‘an) Ebû Hüreyre isnâdı;

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe el-Kûfî (ö.235/849):

Kûfeli muhaddislerdendir. Hüşeym, Şerik, İbn Mübârek'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Ebû Ya'lâ ve Bâğandî hadis almışlardır. [32]

İbn Ebi Şeybe, cerh ve ta'dîl âlimleri tarafından "mütkin" ve "hafız" olarak tavsif edilmiştir.[33] İbn Hacer de tasnif ettiği kitaplarının bulunduğunu belirttiği İbn Ebî Şeybe'yi kısaca "sika" ve "hafız" olarak nitelendirmektedir.[34]

Zeyd b. Hubâb b. Reyyân (ö.203/818-819):

Mâlik b. Enes, Sevrî, İbn Ebî Zi'b, Dahhâk b. Osmân gibi muhaddisler hocalarındandır. Öğrencileri arasında Ahmed b. Meni', Hasan b. Ali el-Hilâl, Ali b. el-Medenî bulunmaktadır. Ali el-Medenî, İclî, Osman b. Ebî Şeybe, Dârekutnî, İbn Ma'kûl ve Yahyâ b. Maîn onu "sika" olarak nitelendirmektedir. Ebû Hâtim ise onun "sadûk" ve "sâlih" olduğunu söylemektedir. İbn Hibbân onu "es-Sikât" adlı eserinde zikretmektedir. [35]

Abdullah b. Ayyâş b. Abbâs (ö.170/786-787):

Hocaları arasında Abdullah b.Esved el-Kureşî, Abdullah b. Süleymân et-Tavîl, Abdurrahman b. Hürmüz el- A'rec, Ubeydullah b. Ebî Ca'fer, Ömer b.

---

[32] Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Kâşif**, I- II, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l Kıble Lisikafetil el-İslâmiye, Beyrut – Lübnan. 1413/1992, c.1, s.592.

[33] Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **es-Sikât**,I-IX, Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmaniyye, Hindistan, 1393/1973.c.8. , s.358.

[34] Ebu'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Hacer el- Askalânî, **Takrîbu't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Suriye 1406/1986, c.1, s.320.

[35] Ebu'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Hacer el- Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I-XII Dâiretü'l-Ma'rifetü'l- Nizâmiye, Hindistan 1326, c.3 s.403-404.

Abdullah el-Kays ve babası Ayyâş b. Abbâs el-Katbânî vardır. Öğrencileri arasında İdrîs b. Yahyâ el-Holanî, Zeyd b. Hübâb, Abdullah b. Vehb ve Abdullah b. Yezîd el-Mükrî vardır.

Ebû Hâtim onun için "sadûk" sıfatını kullanmaktadır. Ebû Dâvud ve Nesâî ise onu zayıf olarak tavsif etmektedirler. İbn Hibbân ise "es-Sikât" adlı eserinde onun hakkında bilgi vermektedir.[36] İbn Hacer onun sadûk olmasına rağmen naklettiği rivâyetleri karıştırdığını söylemektedir.[37]

Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec (ö.117/735)

Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Behine'den hadis almıştır. Ondan hadis rivâyet edenler arasında Zührî ve İbn Lahî'a vardır.[38] Medineli tabiin muhaddislerden olup İclî ve Ebû Zür'a tarafından "sika" sıfatıyla nitelendirmektedir.[39] Hadis münekkitleri tarafından "sika", "sebt" ve "âlim" olarak görülmektedir.[40]

b) (Heddesenâ)Hişâm b. Ammâr >(heddesenâ) İsmaîl b. Ayyâş > (heddesenâ)İbn Avn > ('an) Muhammed b. Sîrîn > İbn Ömer

Hişâm b. Ammâr b. Nusayr (ö.245/859-860)

Hocaları arasında İbrâhîm b. A'yen, İsmâîl b Ayyâş, Eyyûb b. Temîm el-Kârî ve Eyyûb b. Suveyd er-Remlî vardır. Öğrencileri arasında ise Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce vardır. Muâviye b. Sâlih ile İbrâhim b. Cüneyd, Yahyâ b. Maîn'in onun için "sika" dediğini söylemektedirler. İclî onu "sika", Nesâî "lâ be's bihi", Dârektnî ise "sadûk" olarak nitelendirmektedir[41]

---

[36] Ebû'l-Haccâc Cemâlüddin Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, I-XXXV, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'ruf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1400/1980, c. 15, s.410-411.
[37] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.317.
[38] Zehebî,**Kâşif**,c.1, s.355.
[39]Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdullah b. Sâlih el-İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** I-II, thk. Abdü'lalîm Abdü'lazîm el-Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medinetü'l-Münevvere, 1405/1985.c.2, s.89; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebû Hâtim, **Cerh ve't-Ta'dîl,**I-IX Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût 1372/1952 c.5, s.297.
[40] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.352.
[41] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.30, s.242-244-247-248.

İsmail b. Ayyaş b. Süleym (ö.181/797-798)

Şurahbil b. Müslim, Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî ve diğer imamlardan hadis rivâyet etmiştir. Ondan ise Ali b. Hucr, Hennad ve İbn Arafe hadis nakletmiştir. Yezîd b. Hârûn onun en çok hadis ezberleyen kişi olduğunu söylemiştir. Dühaym, Şamlıların onu hadis rivâyetinde otorite kabul etmeleriyle beraber Medinelilerden aldığı rivâyetleri karıştırdığını söylemiştir. Buhârî de Humuslu âlimlerden aldığı hadisler için sahih olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim onu leyyin,[42] Nesâî ise zayıf olarak tavsif etmektedir.[43]

Abdullah b. Avn b. Ertabân (ö.150/768):

Müzeyne ailesinin mevlâsıdır. Basra muhaddislerindendir. İbn Avn künyesidir. Enes b. Mâlik'i gördüğü halde ondan bir şey işitmemiştir. Kâsım, Hasan ve İbn Sîrîn'den hadis rivâyet etmiştir. İbn Mübârek ve Basralılar ondan hadis rivâyet etmiştir. Abdullah b. Avn, ibadet, fazilet, takva, dindarlık, sünneti savunma ve bid'ate karşı şiddetle durma konularında zamanının büyüklerindendir. [44]İbn Hacer onu "sika" ,"sebt" ve "faziletli" oluşuyla övmektedir. [45]

Muhammed b. Sîrîn Ebû Bekir (ö.110/729)

Enes b. Mâlik onu mükâtebe yoluyla azad etmiştir. Fakîh, fâdl, "hafız" ve "mütkin" olarak nitelendirilen İbn Sîrîn hayatının ilerleyen zamanlarında rüya tabircisi olarak karşımıza çıkmaktadır.[46] Ebû Hüreyre ve İmrân b. Husayn'dan hadis rivâyet etmiştir. Ondan ise İbn Avn, Hişâm b. Hassân, Kurre b. Hâlid ve Cerîr hadis almıştır. "sika" ve "hüccet" olduğu kaydedilmektedir.[47] Yahyâ b. Maîn, İclî ve Ahmed b. Hanbel onu "sika" olarak tavsif etmektedirler.[48]

c)(Heddesenâ) Hişâm b. Ammâr >(heddesenâ) İsmaîl b. Ayyâş > (heddesenâ) Haccâc b. Ertât >(heddesenâ) Cebele b. Süheym senediyle:

---

[42] Zehebî, **Kâşif**,c.1, s.248-249.
[43] Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed b. el-Cevzî, **Duafâ vel Metrûkîn**. I-III, thk. Abdullah Kâdî, Dâru'l Kutubu'l İlmiye, Beyrut, 1406, c.1, s.118.
[44] İbn Hibbân, **es-Sikât**, s.1378.
[45] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.317.
[46] İbn Ebî Hâtim, **Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl,** c.5, s.349.
[47] Zehebî, **Kâşif**, c.2, s.178.
[48] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, , c.9 s.215.

Haccâc b. Ertât (ö.145/762)

Gevşekliği ile tanınmıştır. İkrime ve Atâ'dan hadis rivâyet etmiştir. Şu'be, Abdurrezzâk ve halk ondan rivâyette bulunmştur. Sevrî, onun söylediklerinin hiç kimse tarafından önemsenmediğini söylemiştir. Hemmâd b. Zeyd, onun Süfyân'dan aldığı hadisleri anlattığını söylemektedir. Ahmed b. Hanbel onun hafizü'l-hadis olduğunu nakletmektedir. Yahyâ el-Kattân, Haccâc ve İbn İshâk'ın eşit derecede olduğunu söylemektedir. Ebû Hâtim kendisi için "sadûk" sıfatını kullanmıştır. "Heddesenâ" lafzı ile aldığı rivâyetlerinde tedlis yaptığı ancak bununla birlikte onun sâlih olduğu zikredilmiştir. Nesâî kuvvetli değil demiştir.[49]

Cebele b. Süheym et-Teymî (ö.125/762-763)

Hocaları arasında Muâviye, İbn Ömer, Abdullah b. Zübeyr ve Hanzala bulunmaktadır. Öğrencileri arasında ise Ebû İshâk Şeybânî, Haccâc b. Ertât, Şu'be, Sevrî ve Kays b. Rebî' bulunmaktadır.[50] Yahyâ el-Kattân ile İbn Maîn onu "sika" bir râvi olarak nitelemektedir.[51] Nesâî, Ebû Hâtim ve İclî de onu "sika" olarak değerlendirmektedir.[52]

Bu senedde geçen Hişâm b. Ammâr ve İsmâîl b. Ayyâş hakkında önceden bilgi verdiğimiz için burada onları ele almadık.

2)Tirmizî'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Ahmed b. Menî' > (heddesenâ) Hüşeym > (ahberenâ)Haccâc b. Ertât > (‘an) Cebele b. Süheym isnâdıyla;

Ahmed b. Menî b. Abdurrahman (ö.244/858-859)

Hüşeym, Abbad b. Avvâm, Abdülazîz b. Ebî Hâzim ve İbn Mübârek'ten hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden Kütüb-i Sitte müellifleri hadis rivâyet etmiştir. Ancak Buhârî bir vasıtayla hadis rivâyet etmiştir. Ebû'l Kâsım el-Begavî,

[49] Zehebî, **Kâşif**, c., s.311.
[50] Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, I-XXV, thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût 1405/1985, c.5, s. 315.
[51] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.5, s.315.
[52] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.4, s.499.

İbn Mâce ve Sâid onun torunlarıdır. Torunu kendisi hakkında şöyle demiştir; O ömrünün kırk yılı süresince üç günde bir Kur'an'ı hatmetmiştir. [53]

Sâlih b. Muhammed el-Cezere ve Nesâî onu "sika" olarak kabul etmektedirler. Dârekutnî onun için "lâ be's bih", İbn Hibbân ise "sadûk" sıfatını kullanmaktadır.[54]

Hüşeym b. Beşîr b. Kāsım (ö. 183/799)

Hocaları arasında Amr b. Dînar ve Ebû Zübeyr vardır. Öğrencileri arasında ise Ahmed ve İbn Maîn vardır. İmâm olarak bilinen Hüşeym, aynı anda "sika" ve "müdellis" sıfatlarıyla tanınmaktadır. Seksen yıl yaşamıştır.[55] Hakkında "sika" ve "sebt" sıfatları kulanılmaktadır. Çok tedlîs ve gizli irsâl yaptığı rivâyet edilmektedir.[56] İclî onun "sika" ve "hâfizu'l-hadis" olmasıyla birlikte tedlîs yaptığını ileri sürmektedir.[57]

Senedde geçen Haccâc b. Ertât hakkında önceden bilgi verdiğimizden ona ilişkin bilgi vermedik.

1.1.6. Birinci Grup Hadislerin İsnadlarının Değerlendirilmesi

Kurban kesmenin vacip mi yoksa sünnet mi olduğu ile ilgili birinci grup hadis rivâyetlerinin İbn Mâce ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde olduğunu tesbit ettik. Bu hadisin toplamda dört tarîkini belirledik. Bu rivâyetlerin tümü, İbn Ömer ve Ebû Hüreyre tarîkiyle nakledilen rivâyetlerdir. İbn Mâce'nin Sünen'inde yer alan rivâyetler;

a) Rivâyetinin senedinde yer alan Abdullah b. Ayyâş hem zayıf hemde sadûk olarak görülmüştür. Bununla birilikte naklettiği rivâyetleri karıştırdığı yani zabt yönünden eksikliği olduğu için bu hadis hasen olarak değerlendirilmiştir.

---

[53] Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, I- IV, thk. Zekeriyya Amirât, Darü'l- Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, c.2, s. 52.
[54] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, , c.1 s.84
[55] Zehebî, **Kâşif**, c.2, s.338.
[56] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.574.
[57] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.2, s.334.

b)Rivâyetinin senedinde yer alan İsmail b. Ayyaş hadis münekkidleri tarafından cerh edildiği için bu hadis zayıf olarak değerlendirilmiştir.

c) Rivâyetinin senedinde yer alan Haccâc b. Ertât sika olmadığı için, ayrıca müdellis bir râvi olmasından ötürü bu hadis zayıftır.

d) Rivâyeti Tirmizî'de yer almaktadır. Senedinde bulunan Hüşeym b. Beşîr hadis otoriteleri tarafından "sika" olarak görülmekle birlikte tedlîs yaptığından bu hadis hasen olarak değerlendirilmiştir.

Birinci grup hadislerden iki tanesi hasen, diğer iki tanesi de zayıf olarak değerlendirilmiştir.

1.2. İKİNCİ GRUP HADİSLER

1.2.1. Hadisin Kaynakları

İkinci grup hadislerimiz her yıl kurban kesmenin gerekli olup olmadığı ile ilgilidir. Bu hadisler İbn Ömer ve Mihnef b. Süleym tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce, Ebû Dâvûd (ö.275/889) ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde bulunmaktadır.

1.2.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

1. İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

"حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ أَنْبَأَنَا أَبُو رَمْلَةَ، عَنْ مِخْنَفِ بْنِ سُلَيْمٍ، قَالَ: كُنَّا وَقُوفًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَفَةَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ عَلَى كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ فِي كُلِّ عَامٍ أُضْحِيَّةً وَعَتِيرَةً، أَتَدْرُونَ مَا الْعَتِيرَةُ؟ هِيَ الَّتِي يُسَمِّيهَا النَّاسُ الرَّجَبِيَّةَ "

Ebû Bekir b. Şeybe > Muâz b. Muâz > İbn Avn > Ebû Remle > Mihnef b. Süleym

“ Biz Arafat’ta Resûlallah (s.a.v.) ile birlikteydik. Şöyle buyurdu: Ey insanlar! Her yıl ev halkının bir udhiyye ve atîre kesmesi gerekir. Atîre’nin[58] ne olduğunu bilir misiniz? İnsanların recebiyye diye isimlendirdikleri şeydir.”**[59]**

Elbânî bu hadis için hasen demektedir.[60]

2. Ebû Dâvûd’un Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

"حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، ح وحَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ، حَدَّثَنَا بِشْرٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْنٍ، عَنْ عَامِرٍ أَبِي رَمْلَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مِخْنَفُ بْنُ سُلَيْمٍ، قَالَ: وَنَحْنُ وُقُوفٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَفَاتٍ قَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ عَلَى كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ فِي كُلِّ عَامٍ أُضْحِيَّةً وَعَتِيرَةً، أَتَدْرُونَ مَا الْعَتِيرَةُ هَذِهِ؟ الَّتِي يَقُولُ النَّاسُ الرَّجَبِيَّةُ» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «الْعَتِيرَةُ مَنْسُوخَةٌ هَذَا خَبَرٌ مَنْسُوخٌ "

Müsedded > Yezîd +Humeyd b. Müs’ade > Bişr > Abdullah b. Avn > Âmir Ebî Remle > Mihnef b. Süleym

“ Biz Arafat’ta Rasulullah’ın (s.a.v) yanındayken şöyle buyurdu. "Ey insanlar! Şüphesiz ki her sene her ev halkına bir udhiyye ve bir atîre kesmek vardır. Atîre nedir biliyor musunuz? Atîre, halkın recebiyye dedikleri şeydir. Ebû Dâvûd dedi ki; Atîre neshedilmiştir. Bu (atîre ile ilgili) haber neshedilmiştir”.**[61]**

Elbânî bu hadis için hasen demektedir.[62]

3)Tirmizî’nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، وَهَنَّادٌ، قَالاَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ حَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: أَقَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ يُضَحِّي كُلَّ سَنَةٍ "

---

[59] İbn Mâce, **Edâhî**, 2, c.2, s.1045.
[60] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.125.
[61] Ebû Dâvûd, **Edâhî** ,1, c.4,s.415.
[62] Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i Ebî Dâvud**, Bernâmec Menzûmetü’t-Tahkîkâtü’l-Hadis, Min İntâci Merkezi Nûru’l- İslami İbhâsî’l Kur’an ve’s Süneni, 2788, s.2.

Ahmed b. Menî' / Hennâd > İbn Ebî Zâide > Haccâc b. Ertât > Nâfi' >İbn Ömer

" Rasulullah (s.a.v.), Medîne'de on yıl kaldı ve her yıl kurban kesmeye davam etti."[63]

Tirmizî tahric ettiği bu hadis için zayıf demektedir.[64]

b)

"حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَمْلَةَ، عَنْ مِخْنَفِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ: كُنَّا وُقُوفًا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَفَاتٍ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، عَلَى كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ فِي كُلِّ عَامٍ أُضْحِيَّةٌ وَعَتِيرَةٌ، هَلْ تَدْرُونَ مَا العَتِيرَةُ؟ هِيَ الَّتِي تُسَمُّونَهَا الرَّجَبِيَّةَ "

Ahmed b. Menî' > Ravh b. Ubâde > İbn Avn > Ebû Remle > Mihnef b. Süleym

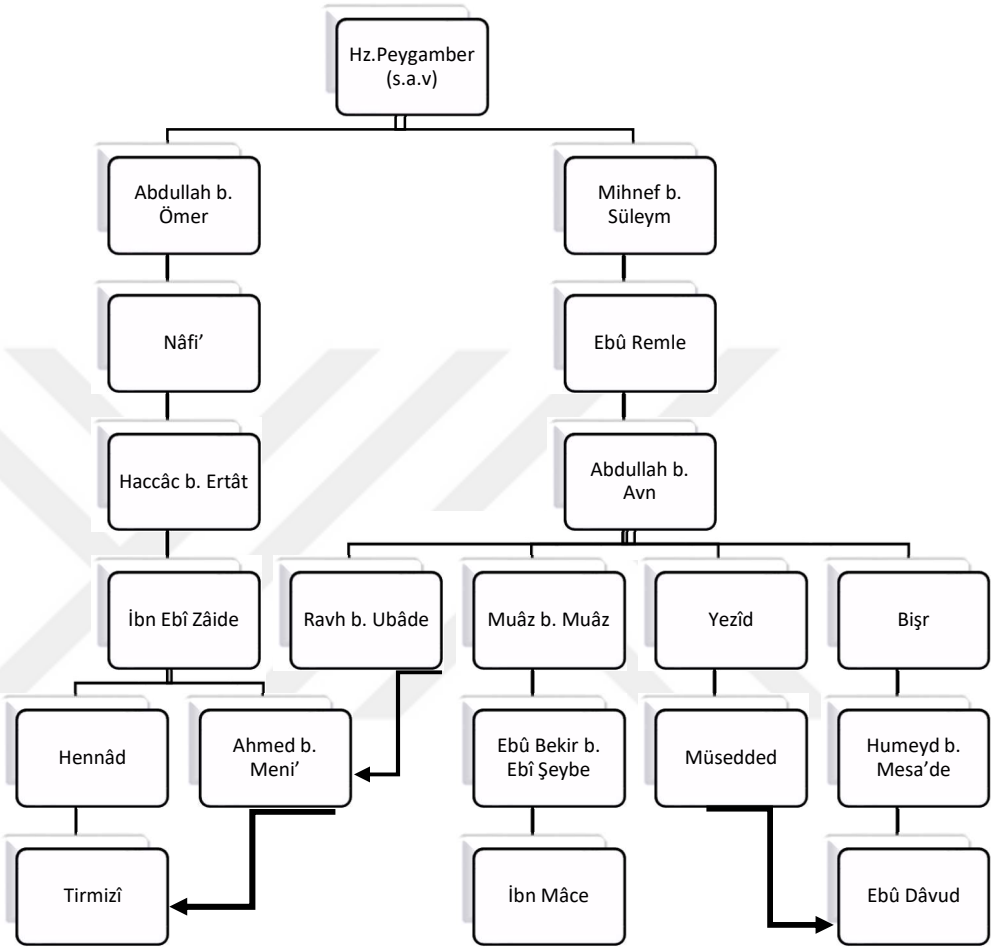
" Biz Arafat'ta Rasulullah (s.a.v) ile beraberken şöyle buyurdu. "Ey insanlar! Şüphesiz ki her yıl ev halkına bir udhiyye ve bir atîre vardır. Atîrenin ne olduğunu biliyor musunuz? Atîre, halkın recebiyye dedikleri şeydir."**[65]**

Tirmizî tahric ettiği bu hadis için hasen garip demektedir.[66]

[63] Tirmizî, **Edâhî**, 11, c.4, s.92.
[64] Tirmizî, c.4, s.92.
[65] Tirmizî, **Edâhî**, 19, c.4, s.99.
[66] Tirmizî, c.4, s.99.

1.2.3. İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

1.2.4. Sened Ağı

1.2.5. Sened Tenkidi

1. İbn Mâce'nin *Sünen* adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Ebû Bekir b. Şeybe >(heddesenâ) Muâz b. Muâz >('an) İbn Avn > (enbeenâ) Ebû Remle >('an) Mihnef b. Süleym

Muâz b. Muâz b. Nasr (ö.196/811-812)

Süfyân es-Sevrî, Süleymân et-Teymî, Şu'be, Abdullah b. Avn ve daha birçok muhaddisten hadis rivâyetinde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Yahyâ b. Ma'in ve Alî b. el-Medenî gibi muhaddisler ise ondan hadis rivâyetinde bulunmuşlardır. [67]

"Sika" ve "mütkin" olarak kabul edilmektedir.[68] Basra'nın kâdîsı olarak görevde bulunmştur. Basralılardan hadis rivâyet etmiştir. Ondan da Irâklılar hadis rivâyet etmiştir.

Âmir Ebû Remle (?)

Mihnef b. Süleym'den hadis rivâyet etmiştir. Abdullah b. Avn ise kendisinden hadis rivâyet etmiştir. Dört Sünen sahibi ise ondan birer hadis rivâyet etmiştir.[69]İbn Hacer, üçüncü tabakadan olması dışında bir bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir.[70]

İbn Avn'ın hocasıdır. Hakkında bilgi pek yoktur. Mihnef B. Süleym'in Hz.Peygamber'den:'' Ey insanlar! Her yıl ev halkı üzerinde bir udhiyye ve atîre kesmek vardır.'' hadisini rivâyet etmiştir. Abdülhak bu hadisin isnâdının zayıf olduğunu, İbn Kattân ise Âmir hakkında bilgi olmadığını söylemektedir.[71]

Senedde geçen Ebû Bekir b. Şeybe ve İbn Avn'ın durumlarını daha önce izah etmiştik.

---

[67] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.28, s. 132-133-134
[68] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.536.
[69] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.14, s. 85.
[70] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.289.
[71] Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Mîzânü'l İ'tidâl**, I- IV, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Darü'l- Marife, Beyrut-Lübnan, 1382/1963, c.2, s. 363.

2. Ebû Dâvûd'un *Sünen* adlı eserinde yer alan râviler;

a) (heddesenâ) Müsedded > (heddesenâ) Yezîd + (heddesenâ) Humeyd b. Mes'ade > (heddesenâ) Bişr >('an) Abdullah b. Avn >('an) Âmir Ebû Remle >(ahberenâ) Mihnef b. Süleym

Müsedded b. Müserhed (ö.228/843)

Basralıdır. Haşîm, Hâlid ve Hammâd b. Zeyd'den hadis rivâyet etmiştir. Ondan da Ebû Halîfe ve muhaddisler hadis rivâyetinde bulunmuştur.[72] "Sika" ve "hafız" olarak tanınmaktadır. Denildiğine göre Basra'da müsned türü ilk eseri yazmıştır.[73]

İclî[74], İbn Hibbân, İbn Kâni' ve Nesâî onun "sika" bir râvi olma konusunda ittifak etmişlerdir. İbn Ma'in ve Ahmed b. Hanbel onu "sadûk" olarak nitelemekte, İbn Ma'in ayrıca onun için "sika sika" diyerek onu ta'dil etmektedir. [75]

Yezid b. Zürey' (ö.182/798)

"Hafız" olarak bilinmekedir. Basralı muhaddislerdendir. Hocaları arasında Eyyûb Sihtiyânî, Yûnus b. Ubeyd ve Hâlid b. Hezzâ' vardır. Öğrencileri arasında Abdurrahman b. Mehdî, Müsedded ve Ali b. el-Medînî vardır. Ahmed b. Hanbel onun Basra'nın reyhanı olduğunu ve onun en "mütkin" ve en "hafız" kimse olduğunu ifade etmektedir. Ebû Hâtim er-Râzî ise onun "sika" ve "imam" olduğunu söylemektedir. [76]

Hümeyd b. Mes'ade (ö.244/858)

Basralı muhaddislerdendir. İbn Ebî Adî ve onun memleketindeki diğer muhaddislerden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden ise İbrâhîm b. İshâk el-Enmâtî ve diğer muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.[77] Ebû Hâtim onu "sadûk", Nesâî

[72] İbn Hibbân, **es-Sikât**, s.2340.
[73] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.528.
[74] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.2, s.272.
[75] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10 s.108
[76]Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.8, s. 296-297.
[77] İbn Hibbân, **es-Sikât**, s.1932.

ise "sika" olarak nitelemektedir. İbn Hibbân ise "es-Sikât" adlı eserinde ona yer vermektedir[78]

Zehebî'de Kâşif adlı eserinde onun hakkında şunları söylemektedir: "Hemmâd b. Zeyd ve Abdülvâris hocalarındandır. Ondan hadis rivâyetinde bulunanlar arasında Müslim, dört Sünen sahibi ve İbn Cerîr vardır. Cerh ve Ta'dil âlimleri tarafından "sadûk" olarak nitelendirilmiştir."[79]

Bişr b. Mufaddal b. Lâhik (ö.187/803)

"Sika", "sebt" ve "âbid" olarak tanınmaktadır.[80] Rekkâş ailesinin mevlâsıdır. Künyesi Ebû İsmâîl'dir. Basra muhaddislerindendir. Hamîd et-Tavîl, Muhammed b. Münkedir ve Dâvud b. Ebî Hind'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. Irâklılar ise ondan hadis almışlardır.[81]

Yahyâ b. Ma'in onu Basralı muhaddisler içinde en güvenilir râvilerden birisi olarak kabul etmektedir. Ali b. el-Medenî günlük dörtyüz rek'at namaz kıldığını ve gün aşırı oruç tuttuğunu söyleyerek onun âbid yönüne dikkat çekmekte; bununla birlikte insanların onun Cehmiye mezhebinden olduğunu söylediklerini de zikretmektedir. Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî "sika" olduğunu söyleyerek onu ta'dil etmektedirler.[82]

Senedde bulunan İbn Avn ve Ebû Remle'nin cerh ve ta'dil durumlarını daha önce ele aldığımızdan burda kendilerinden bahsetmedik.

3) Tirmizî'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Ahmed b. Menî' /(heddesenâ) Hennâd > (heddesenâ) İbn Ebî Zâide > ('an) Haccâc b. Ertât >('an) Nâfi' >('an) İbn Ömer

[78] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3,s.49.
[79] Zehebî, **Kâşif**, c.1, s.355.
[80]Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.124.
[81] İbn Hibbân, **es-Sikât**, s.1140.
[82] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.4, s. 150.

Hennâd b. Serî Ebû Serî (ö.243/857)

"Hafız" ve "zâhid" olarak tanınmaktadır. Şerîk ve Abser'den hadis rivâyet etmiştir. Ondan ise Müslim, dört Sünen sahibi ve Sirâc hadis rivâyet etmiştir. Çok ibadet ettiği ona için Kûfe'nin rahibi demişlerdir.[83]

Ebû Hâtim "sadûk", Nesâî ise "sika" bir râvi olduğunu söylemektedir. Ahmed b. Hanbel'e ''Kûfe'de hangi muhaddislerin rivâyetlerini yazalım?'' diye sorulduğunda:''Siz Hennâd'ın rivâyetlerini yazın.'' demektedir. Kuteybe de: "Vekî'nin, Hennâd'ı yücelttiği kadar başka birisini yücelttiğini görmedim.'' demektedir.[84] İbn Hacer ise "sika" olduğunu ve doksan yıl yaşamış olduğunu bize nakletmektedir.[85]

Yahyâ b. Zekeriyyâ b. Ebî Zâide(ö.183/798)

"Hafız", "'âlem" ve "hüccet"tir. Vâdia ailesine mensup bir kadının mevlâsıdır. Hocaları arasında babası, Âsım el-Ahvel, Hişâm b. Urve, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ve A'meş bulunmaktadır. Öğrencileri arasında ise Ebû Dâvud el-Hafrî, Yahyâ b. Âdem, Mu'allâ b. Mansûr, Yahyâ b. Yahyâ, Ahmed b. Hanbel ve İbn Maîn yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn ve İbn Medenî "sika" râvilerden olduğunu söylemektedirler. Kûfe'de Sevrî'den sonra en güvenilir kimsedir denilmektedir. Şa'bî kendi zamanında ilmin son noktası; ardından Sevrî kendi zamanında ilmin son noktası; ardından Yahyâ b. Ebî Zâide de kendi zamanında ilmin son noktası olarak görülmektedir. Nesâî onun için "sika" ve "sebt" lafızlarını kullanarak onu tâdil etmiştir. Ebû Hâtim "sika" sıfatını onun için kullanmaktadır. Ayrıca Sedûsî, onun Medâin'de vefat ettiğini ve Halife Hârûn'un kâdısı olduğunu eklemektedir.[86]

[83] Zehebî, **Kâşif**, c.2, s.339.
[84] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.10, s. 312-313.
[85] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.574.
[86] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.8, s. 337,338,339,340.

Nâfi' Ebû Abdullah Mevlâ Abdullah b. Ömer (ö.117/735)

"Sika" ve "sebt" sıfatları ile ta'dil edilmiştir. Meşhur bir fakih olduğu söylenmektedir.[87] "İmâm" ve "müftü" olarak bilinmektedir. Medîne'deki âlimlerdendir. İbn Ömer, Hz.Aişe, Ebû Hüreyre, Râfi' b. Hadîc, Ebû Saîd el-Hudrî ve Ümmü Seleme'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında Zührî Eyyûb es-Sehtîyânî, Ubeydullah b. Ömer, kardeşi Abdullah, Zeyd b. Vâkid ve Hümeyd et-Tavîl vardır.[88]

İbn Sa'd, İclî, İbn Herrâş ve Nesâî tarafından "sika" bir râvi olarak görülmektedir. Buhârî'ye göre en sahih sened Mâlik - Nâfi' – İbn Ömer olarak zikredilendir.[89]

Önceki senedlerde İbn Menî' ve Haccâc b. Ertât cerh ve ta'dil bakımından ele alınmıştı.

b) (Heddesenâ) Ahmed b. Menî' >(heddesenâ) Ravh b. Ubâde >(heddesenâ) İbn Avn > (heddesenâ) Ebû Remle >('an) Mihnef b. Süleym

Ravh b . Ubâde b. Alâ (ö.205/820)

Soyunun Kays b. Sa'lebe ailesine dayandığı belirtilmiştir. Hocaları arasında Mâlik, Şu'be ve İbn Ebî Arûbe vardır. Öğrencileri arasında Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medenî, Yahyâ b.Maîn ve İshâk b. İbrâhîm vardır. Basra'da vefat etmiştir.[90] Zehebî onun "hafız", künyesinin Ebû Muhammed ve kendi zamanının âlimlerinden olduğunu söylemektedir.

İbn Hacer[91], İbn Sa'd ve İbn Ma'in onun "sika" bir râvi olduğunu ifade etmektedirler. İbn Ma'in onun için ayrıca "sadûk" ve "leyse bihî be's" ifadelerini

[87] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.559.
[88] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.5, s. 95
[89] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.29, s. 303-304.
[90] İbn Hibbân, **es-Sikât**, s.1969.
[91] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.211.

kullanmaktadır. Bezzâr, Müsned adlı eserinde onun "sika" ve "memun" bir muhaddis olduğuna yer vermektedir.[92]

Senedde İbn Menî, Ebû Remle ve İbn Avn'a ait daha önce bilgi verilmişti. Burada tekrer izah etmeyi gereksiz görüyoruz.

1.2.6. İkinci Grup Hadislerin İsnadlarının Değerlendirilmesi

İkinci grup hadislerimiz her yıl kurban kesmenin gerekli olup olmadığı ile ilgilidir. Bu hadisler İbn Ömer ve Mihnef b. Süleym tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde yer almaktadırlar. Araştırdığımız kaynaklarda bu hadise ait dört rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik.

İbn Mâce'de yer alan rivâyet: Bu hadisin senedinde sadece Ebû Remle zayıf aynı zamanda meçhul bir râvidir. Bu hadisi hasen olarak değerlendiriyoruz. Çünkü Tirmizî hasen hadis için: isnadında yalan söylemekle itham edilmeyen, şaz olmayan ve başka tariklerle de rivâyet edilen hadistir demiştir. Bu hadis Tirmizî'nin hasen hadis için koyduğu şartları taşımaktadır.

Ebû Dâvud'da bulunan rivâyetin senedinde Ebû Remle geçtiği için hasen olarak değerlendiriyoruz.

Tirmizî'nin Sünen'indeki rivâyetler; a) Şıkkındaki hadisimizin tarîkinde Haccâc b. Ertât bulunduğu için ve yukarıda da geçtiği üzere bu râvi tedlîs yaptığından bu hadis zayıftır. b) Bu hadisin tarikinde Ebû Remle geçtiği için hasendir.

İkinci grup hadislerden üç tanesi hasen, bir tanesi de zayıf olarak değerlendirilmiştir.

[92] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3,s.295.

1.3.ÜÇÜNCÜ GRUP HADİSLER

1.3.1. Hadisin Kaynakları

Bu gruptaki hadislerimiz kurban kesmenin değer ve kıymeti ile ilgili olup kurban kesen kişinin ahiretteki göreceği mükafatttan bahsetmektedir. Bu hadisler Hz. Âişe ve Zeyd b. Erkâm tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde yer almaktadırlar.

1.3.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

1. İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نَافِعٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْمُثَنَّى، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا عَمِلَ ابْنُ آدَمَ يَوْمَ النَّحْرِ عَمَلًا أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، مِنْ هِرَاقَةِ دَمٍ، وَإِنَّهُ لَيَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، بِقُرُونِهَا، وَأَظْلَافِهَا، وَأَشْعَارِهَا، وَإِنَّ الدَّمَ، لَيَقَعُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ، فَطِيبُوا بِهَا نَفْسًا "

Abdurrahman b. İbrâhim Dimaşkî > Abdullah b. Nâfi' > Ebû Müsennâ >('An) Hişâm b. Urve > Ebî > Âişe

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

" Âdemoğlu kurban bayramı Allah katında kan akıtmak (kurban kesmekten) daha sevimli bir amel yapmamıştır. Muhakkak ki kesilen kurban, kıyamet günü boynuzları, tırnakları ve kıllarıyla gelir. Şüphesiz kurbanın kanı yere düşmeden, Allah katında kabul olunur. Artık gönülleriniz kurban kesmekle hoş olsun."[93]

Elbânî bu hadis için zayıf demektedir.[94]

[93] İbn Mâce, **Edâhî**, 3, c.2, s.1045.
[94] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.126.

b)

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَلَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ مِسْكِينٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَائِذُ اللَّهِ، عَنْ أَبِي دَاوُدَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ، قَالَ: قَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هَذِهِ الْأَضَاحِيُّ؟ قَالَ: «سُنَّةُ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ» قَالُوا: فَمَا لَنَا فِيهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «بِكُلِّ شَعَرَةٍ، حَسَنَةٌ» قَالُوا: " فَالصُّوفُ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «بِكُلِّ شَعَرَةٍ مِنَ الصُّوفِ، حَسَنَةٌ "

Muhammed b. Halef Askalânî > Âdem b. Ebî Îyas > Sellâm b. Miskîn > Âizullah > Ebû Dâvûd > Zeyd b. Erkam

" Rasulullah (s.a.v)'in ashâb'ı; Yâ Resûlallah! Şu kurbanlıklar nedir? dediler. Rasulullah(s.a.v): Babanız İbrahim'in sünnetidir. diye cevap verdi. Sahâbîler: Kurbanlarda bizim için ne var? Yâ Resûlallah, diye soru sordular. Rasulullah (s.a.v) : Her kıla karşılık bir iyilik var. Sahâbîler: Peki yün olursa. Rasulullah(s.a.v) :Yünden her bir kıl için de bir iyilik vardır."[95]

Elbânî bu hadis için zayıf demektedir.[96]

2) Tirmizî'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

"حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو مُسْلِمُ بْنُ عَمْرِو بْنِ مُسْلِمٍ الحَذَّاءُ الْمَدَنِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نَافِعٍ الصَّائِغُ أَبُو مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي الْمُثَنَّى، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا عَمِلَ آدَمِيٌّ مِنْ عَمَلٍ يَوْمَ النَّحْرِ أَحَبَّ إِلَى اللهِ مِنْ إِهْرَاقِ الدَّمِ، إِنَّهُ لَيَأْتِي يَوْمَ القِيَامَةِ بِقُرُونِهَا وَأَشْعَارِهَا وَأَظْلَافِهَا، وَأَنَّ الدَّمَ لَيَقَعُ مِنَ اللهِ بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ مِنَ الأَرْضِ، فَطِيبُوا بِهَا نَفْسًا "

Ebû Amr müslim b. Amr b. el- Hezza el- Medenî > Abdullah b. Nâfi' es-Sâiğ Ebû Muhammed > Ebû Müsennâ > Hişâm b. Urve > Ebî > Âişe

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

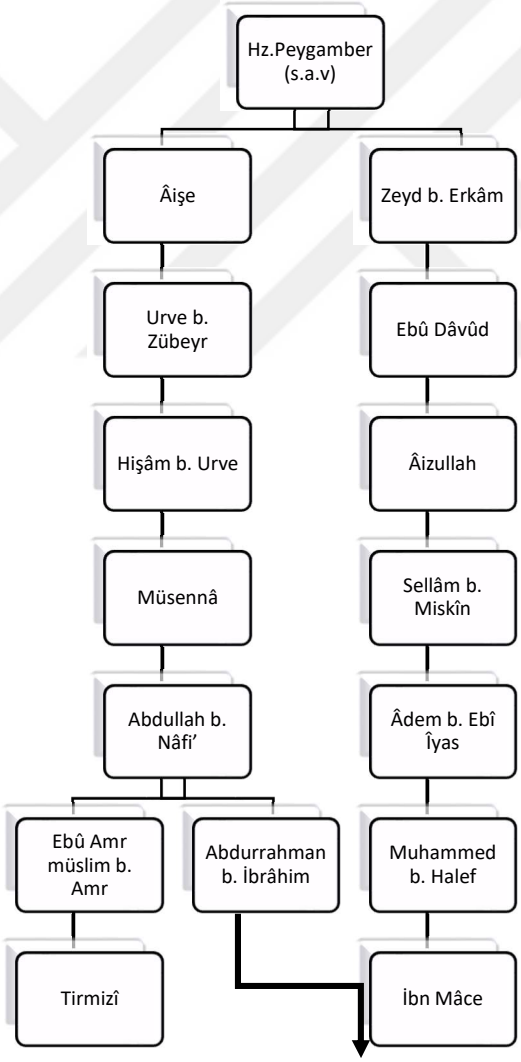
[95] İbn Mâce, **Edâhî**, 3, c.2, s.1045.
[96] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.127.

"Âdemoğlu kurban bayramı günü Allah katında kan akıtmak (kurban kesmekten) daha sevimli bir amel işlememiştir. Şüphesiz kesilen kurban, kıyamet günü boynuzları, tırnakları ve kıllarıyla gelir. Muhakkak kurbanın kanı da yere düşmeden Allah katında kabul olunur. Artık gönülleriniz kurban kesmekle hoş olsun."[97]

Tirmizî tahric ettiği bu hadis hasen garip demektedir.[98]

1.3.3. İsnad tenkidi yönünden rivâyetlerin değerlendirilmesi

1.3.4. Sened Ağı

[97] Tirmizî, **Edâhî**, 1, c.4, s.83.
[98] Tirmizî, c.4, s.83.

1.3.5. Sened Tenkidi

1) İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a)(Heddesenâ) Abdurrahman b. İbrâhim ed-Dimaşkî > (Heddesenâ) Abdullah b. Nâfi' > (Heddesenî) Ebû Müsennâ >('An) Hişâm b. Urve >('An) Ebîhi (Urve b. Zübeyr) >('An) Âişe

Duhaym Abdurrahman b. İbrâhîm (ö.245/859)

"Kâdı", "îmâm", "fakih", "hafız" ve "muhaddisü'l şam" gibi nitelikleriyle tanınmaktadır. Ürdün'deki Taberiye şehrinde kâdılık görevi yapmıştır. Hocaları arasında Süfyân b. Uyeyne, Mervân b. Muâviye, Velîd b. Müslim, Süveyd b. Abdülazîz ve İshâk b. Yûsuf el-Ezrek vardır. Öğrencileri arasında ise Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Muhammed ed-Darîmî, Ebû Hâtim er-Razî ve Ebû Zür'a er-Razî vardır. İbn Ebî Hâtim onun Duhaym el-Yetîm olarak bilindiğini belirtip babasından işittiğine göre onun "mümeyyiz" ve "sika" olduğunu söylemektedir. Nesâî de onun "sika" olduğunu söylemektedir. Ebû Ahmed el-Hâkim, Duhaym'ın Remle şehrinde kâdılık yaptığını bize haber vermektedir.[99]

Abdullah b. Nâfi' el-Mahzûmî (ö.206/822)

Mahzûm ailesinin mevlâsıdır. Medînelidir. İbn Ebî Zi'b, Mâlik ve Dâvud b. Kays'tan hadis rivâyet etmektedir. Ondan ise Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî ve alimler hadis rivâyet etmektedir. Rivâyetleri sahîh olarak kabul edilen kitaplarda yer almaktadır. Ezberinden hadis rivâyet ettiğinde bazen hata yapmaktadır.[100]

Buhârî, hafızasının çok iyi olmadığını söylemektedir. Yahyâ b. Maîn onu "sika" olarak değerlendirmektedir.[101] İclî'de "sika" olduğunu söyleyerek onu ta'dil etmektedir.[102]

---

[99] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s. 515,516.
[100] İbn Hibbân, **es-Sikât**, , s.2045.
[101] Zehebî,**Kâşif**,c.1, s.602.
[102] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.2, s.64.

Süleymân b. Yezîd Ebû Müsennâ (ö.161-170/ 777-786)

Hocaları arasında İsmâîl b. İbrâhîm b. Ukbe, Rabîa' b. Ebî Abdurrahman ve Sâlim b. Abdullah b. Ömer vardır. Öğrencileri arasında Dâvud b. Kays el-Ferrâ, Saîd b. Hâşim el-Mahzûmî ve Abdullah b. Nâfi' es-Sâiğ vardır. İbn Hibbân onu "es-Sikât" adlı eserinde zikretmektedir. Tirmizî ve İbn Mâce ondan bir hadis almışlardır. Bu hadisde ali bir sened ile rivâyet edilmiştir.[103] İbn Hacer, zayıf bir râvi olduğunu söylemektedir..[104]

Hişâm b. Urve b. Zübeyr b. Avvâm (ö.146/763)

İbn Ömer'i gördüğü söylenmektedir. Ayrıca İbn Ömer'in onun başını okşayıp dua ettiği rivâyet edilmektedir. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında; Şu'be, Mâlik, Sevrî ve daha birçok muhaddis vardır. Buhârî onun talebelerinden bazılarına ulaşmıştır. Ubeydullah b. Mûsâ, onlardan birisidir. Vüheyb, Hişâm b. Urve'nin kendilerine vardığını ve onun Hasan ile İbn Sîrîn'e denk olduğunu bize haber vermektedir. İbn Sa'd ona "sika", "sebt" ve "hüccet" diyerek ta'dîl etmektedir. Ebû Hâtim er-Râzî ise, onun için "sika" ve hadis alanında "imam" demektedir. Ali b. el-Medenî rivâyet ettiği hadislerin dört yüze yakın olduğunu söylemektedir. Yahyâ b. Maîn ve bir topluluk onu "sika" olarak görmüşlerdir. Ya'kûp b. Şeybe onun "sika" olduğunu ve Irâk'a gitmeden önce rivâyet ettiği hadisleri herkesin kabul ettiği, ancak Irâk'a gittikten sonra rivâyetlerinde gevşeklik gösterdiği ve babasından işitmediği halde işitmiş gibi hadis rivâyet ettiği söylenmektedir.[105]

Urve b. Zübeyr b. Avvâm (ö.94/713)

Medînelidir. Künyesi Ebû Abdillah'tır. Abdullah b. Zübeyr'in kardeşidir. Onların anneleri Esmâ binti Ebî Bekir es-Siddîk'tir. Hocaları arasında Âişe, babası Zübeyr b. Avvâm, Abdullah b. Ömer vardır. Zührî öğrencilerindendir. Medîne'nin en erdemlilerden ve âlimlerinden birisidir.[106] "Sika" ve "fakih" olarak kabul edilmiştir.

---

[103] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.34, s. 253..
[104] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.670.
[105] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.6, s. 35.
[106] İbn Hibbân, **es-Sikât**, s.826.

Üçüncü tabakanın meşhur kişilerinden birisidir.[107] İclî onu "sika" olarak değerlendirmektedir.[108]

İbn Sa'd "Tabakât" adlı eserinde onun Medineli bir muhaddis olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca onun için "sika", "fakih", "âlim", "sebt" ve "memun" sıfatlarını kullanmaktadır. Ebû Zinâd onun Medine'nin yedi fukahasından birisi olduğunu zikretmektedir. [109]

b) (Heddesenâ) Muhammed b. Halef Askalânî >(Heddesenâ) Âdem b. Ebî Îyas > (Heddesenâ) Sellam b. Miskîn > (Heddesenâ) Âizullah >('An) Ebî Dâvûd >('An) Zeyd b. Erkam

Muhammed b. Halef b. Askalânî (ö.260/873)

Ahmed b. Muhammed b. Şu'be, Âdem b. Ebî Îyâs, Hasan b. Bilâl ve Ebî Yemân el- Hakem b. Nâfi''den hadis rivâyet etmektedir. Kendisinden ise Nesâî, İbn Mâce, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım ve Ebû Ahmed b. Ümeyr b. Havsâ hadis rivâyet etmektedir. Nesâî ona "sâlih" demektedir. Ebû Bekir b. Ebî Âsım ise onun ilim ehlinden olup "sika" olduğunu bize haber vermektedir.[110]İbn Hacer, onu "sadûk" olarak değerlendirmektedir.[111]

Âdem b. Ebî Îyâs (ö.221/835)

Ebû Zi'b ve Şu'be onun hocalarındandır. Buhârî, Ebû Hâtim ve diğer muhaddisler ondan hadis rivâyet etmektedirler. Ebû Hâtim ona "sika" ve "âbid" gibi niteliklerle övmekte ve Allah'ın seçkin kullarından birisi olduğunu haber vermektedir.[112] İbn Hacer de onu "sika" ve "âbid" sıfatlarıyla nitelemektedir.[113] Ebû Dâvud ve Ebû Hâtim onu "sika" olarak görmüşlerdir. Nesâî onun hakkında "lâ be's bih" ifadesini kullanmıştır. Yahyâ b. Maîn onun "sika" olduğunu ancak kendi

[107] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.826.
[108] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.2, s.133.
[109] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, , c.7,s.132.
[110] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.25, s. 161-162.
[111] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.477.
[112] Zehebî, **Kâşif**,c.1, s.230.
[113] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.86.

halkından rivâyette bulunduğunda bazı rivâyetlerinin zayıf olduğunu söylemektedir.[114]

Sellâm b. Miskîn b. Rabîa' (ö.167/783)

Zehebî onun "imam" ve "sika" olduğunu söylemektedir. Ebû Dâvud, künyesinin Sellâm b. Miskîn, isminin Süleymân olduğunu ifade etmektedir. Hasan, Yezîd b. Abdullah b. Şuhayr, A'kîl b. Talha, Katâde, Sâbit b. Bünânî, Bişr b. Harb ve Şuayb b. Haccâc'tan hadis rivâyetinde bulunmuştur. Ondan ise İbn Mehdî, Esmâî, Ebû Nuaym Mûsâ b. ed-Debbî, Müslim b. İbrâhîm ve Mûsâ b. İsmâîl hadis rivâyet etmişlerdir. Mûsâ b. İsmâîl, onun zamanında en çok ibadet eden kişi olduğunu zikretmektedir. Ahmed b. Hanbel şöyle söylemektedir: Sellâm b. Miskîn ve Sellâm b. Ebî Mutî' hakkında soru soruldu. İkisinin de "sika" olduğunu, ancak Sellâm b. Miskîn'in daha çok hadis rivâyet ettiğini, Sellâm b. Ebî Mutî'in ise sahibu sünnet olduğu haber verilmektedir. Yahyâ b. Maîn onun "sika" ve "sâlih" olduğunu söylemektedir.[115]

Âizullah el-Mücâşi', Ebû Muâz (?)

Nafî ve Ebû Dâvud'dan hadis rivâyet etmiştir. Sellâm b. Miskîn ise ondan hadis almıştır. Buhârî, hadisinin sahîh olmadığını söylemiştir. İbn Hibbân "es-Sikât" adlı kitabında ondan bahsetmiştir. İbn Mâce ondan bir hadis rivâyet etmiştir. O rivâyet ise ali isnâd ile nakledilmiştir.[116] İbn Hibbân onun münker hadisler rivâyet ettiğini bu yüzden hadisleriyle ihticac edilmesinin caiz olmadığını söylemektedir.[117] İbn Hacer de onun zayıf bir râvi olduğunu söylemektedir.[118]

Nüfey' b. Hâris Ebû Dâvud (ö.51/671)

Kûfî künyesi ile meşhur olmuştur. Kendisine Nâfi' de denilmiştir. Metrûk bir râvi olarak görülmektedir. İbn Maîn onu tekzip etmiştir.[119]

---

[114] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.2, s. 304.
[115] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.7, s. 414-415.
[116] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.14, s. 93-94.
[117] İbnu'l-Cevzî, **Duafâ vel Metrûkîn**. c.2, s.68.
[118] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.289.
[119] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.565.

Sabîî'lein mevlâsı olduğu için kendisine Sabîî' denmiştir. Enes'ten hadis almıştır. Katâde onu tekzip etmiştir. Yahyâ önemli biri olmadığını ve onun "sika" olmadığını, Nesâî, Fellâs ile Dârekutnî onun "metruk" olduğunu, Ebû Zür'a önemli biri olmadığını söylemiştir. İbn Hibbân bazı mevzu hadislerini yanlışlıkla "es-Sikât "adlı eserine almıştır. Bu hadislerle ihticac edilmez. [120]

2.Tirmizî'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Ebû Amr müslim b. Amr b. el- Hezza el- Medenî >(Heddesenâ) Abdullah b. Nâfi' es- Sâiğ Ebû Muhammed >('An) Ebû Müsennâ > ('An) Hişâm b. Urve > ('An) Ebî > ('An)Âişe

Müslim b. Amr b. Müslim b. Vehb (ö.260/873)

Abdullah b. Nâfi' es-Sâiğ'den hadis almıştır. Ondan ise Tirmizî ve Nesâî hadis rivâyet etmiştir. Nesâî ve Mesleme onun "sadûk" olduğunu söylemektedirler. İbn Hüzeyme ona sahihinde yer vermektedir.[121]

Senedde açıklamadığımız râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki isnadlarda izah etmiştik.

1.3.6. Üçüncü Grup Hadislerin İsnadlarının Değerlendirilmesi

Bu gruptaki hadislerimiz kurban kesmenin değer ve kıymeti ile ilgili olup kurban kesen kişinin ahiretteki göreceği mükafatttan bahsedilmektedir. Bu hadisler Âişe annemiz ve Zeyd b. Erkâm tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde yer almaktadırlar. Araştırdığımız kaynaklarda bu hadise ait üç rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik.

İbn Mâce'de yer alan rivâyetler: a)Abdullah b. Nâfi' bazen hata yaptığından, Süleymân b. Yezîd zayıf bir râvi olduğundan ve Hişâm b. Urve hem gevşiklik gösterdiği için hem de tedlîs yaptığından bu hadis zayıf olarak kabul edilmiştir. b) Âdem b. Ebî Îyâs zayıf oluğu için, Âizullah el-Mücâşi' münker hadisler rivâyet ettiği için ve Nüfey' b. Hâris metruk bir râvi olduğu için bu hadis zayıftır

[120] İbnu'l-Cevzi, **Duafâ vel Metrûkîn**., c.3, s.165.
[121] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, , c.10,s.134.

Tirmizî'nin Sünen'indeki rivâyet;. Abdullah b. Nâfi', Süleymân b. Yezîd ve Hişâm b. Urve hakkında yukarda da geçtiği üzere farklı kusurları olduğundan hadis zayıf olarak değerlendirilmektedir.

Üçüncü grup hadisler senedlerinde yer alan râvilerin kusurları sebebiyle zayıf kabul edilmiştir.

1.4. DÖRDÜNCÜ GRUP HADİSLER

1.4.1. Hadisin Kaynakları

Dördüncü grupta yer alan hadisler kurban bayramında bir ailenin kaç kurban kesmesi gerektiği ve birden fazla kesmenin Hz. Peygamberden sonra ortaya çıktığı ile ilgilidir. Bu hadisler Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Abdullah b. Sa'd tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde yer almaktadırlar.

1.4.2 Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

1) İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ قَالَ: حَدَّثَنِي الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيَّادٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ: كَيْفَ كَانَتِ الضَّحَايَا فِيكُمْ، عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: «كَانَ الرَّجُلُ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُضَحِّي بِالشَّاةِ عَنْهُ، وَعَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ، فَيَأْكُلُونَ وَيُطْعِمُونَ، ثُمَّ تَبَاهَى النَّاسُ، فَصَارَ كَمَا تَرَى "

Abdurrahman b. İbrâhim > İbn Ebî Füdeyk > Dahhâk b. Osmân > Umâre b. Abdullah b. Sayyâd > A'tâ b. Yesâr

" Ben Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye: Rasulullah (s.a.v), hayatta iken sizde kurbanlar nasıldı? diye soru sordum. Ebû Eyyûb: Peygamber (s.a.v), hayatta iken bir kişi kendisi ve ev halkı için bir koyun bayramda kurban ederdi ve ondan yerlerdi,

başkalarına da yedirirlerdi. Ondan sonra halk çok sayıda kurban kesmekle gurur duymaya başladı ve durum gördüğün hale döndü, dedi.“[122]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[123]

b)

"حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ بَيَانٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ، قَالَ: «حَمَلَنِي أَهْلِي عَلَى الْجَفَاءِ بَعْدَ مَا عَلِمْتُ مِنَ السُّنَّةِ، كَانَ أَهْلُ الْبَيْتِ يُضَحُّونَ، بِالشَّاةِ وَالشَّاتَيْنِ، وَالْآنَ يُبَخِّلُنَا جِيرَانُنَا"

İshâk b. Mansûr > Abdurrahman b. Mehdî /Muhammed b. Yûsuf > Muhammed b. Yahyâ > Abdürrezzâk > Süfyân es-Sevrî > Beyân > Şa’bî > Ebû Serîha (Abdullah b. Sa’d)

“Ben sünneti öğrendikten sonra ev halkım beni çok sayıda kurban kesmeye zorladılar. Ev halkı bir koyun veya iki koyunu bayramda kurban olarak keserlerdi. Şimdi bir veya iki koyunu kurban etmekle yetinirsek komşularımız bizi cimrilikle suçluyorlar.”[124]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[125]

2) Tirmizî’nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الحَنَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءَ بْنَ يَسَارٍ يَقُولُ: سَأَلْتُ أَبَا أَيُّوبَ الأَنْصَارِيَّ: كَيْفَ كَانَتِ الضَّحَايَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يُضَحِّي بِالشَّاةِ عَنْهُ وَعَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ، فَيَأْكُلُونَ وَيُطْعِمُونَ حَتَّى تَبَاهَى النَّاسُ، فَصَارَتْ كَمَا تَرَى.

Yahyâ b. Mûsâ > Ebû Bekir el-Hanefî > Dehhâk b. Osmân > Umâre b. Abdullah > A’tâ b. Yesâr

[122] İbn Mâce, **Edâhî**, 10, c.2, s.1051.
[123] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.147.
[124] İbn Mâce, **Edâhî**, 10, c.2, s.1052.
[125] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.148.

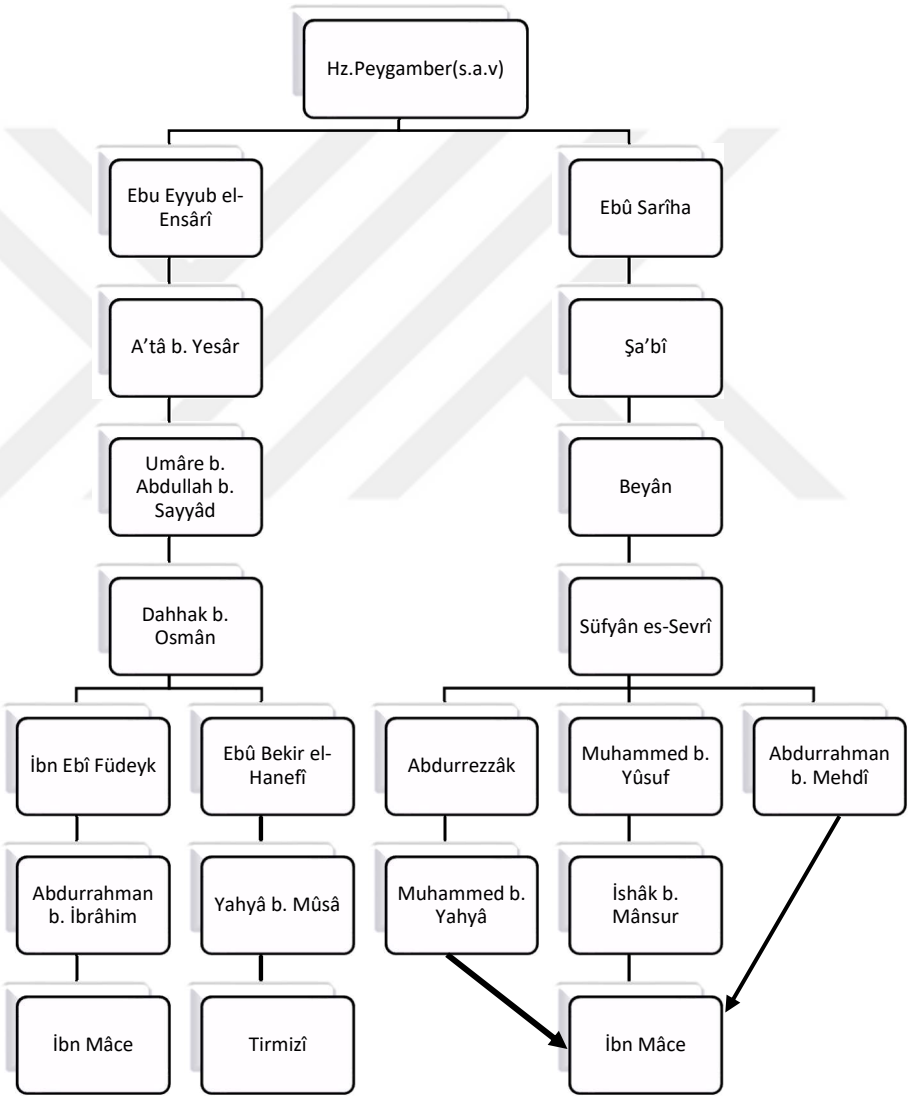
"Ebû Eyyûb el Ensârî'ye sordum; Rasulullah (s.a.v.)'in zamanında kurbanların durumu nasıldı. Şöyle cevap verdi: "Kişi kendisi ve çoluk çocuğu için tek bir kurban keserdi de onun etinden kendileri de yer, başkalarına da yedirirlerdi. Müslümanlar övüneceğiz diye gördüğün gibi birkaç kurban kesmek durumuna geldiler."[126]

Tirmizî tahric ettiği bu hadis hasen sahih demektedir[127]

[126] Tirmizî, **Edâhî**, 10 , c.4, s.91.
[127] Tirmizî, c.4, s.91.

1.4.3. İSNAD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.4.4.Sened Ağı

1.4.5. Sened Tenkidi

1) İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Abdurrahman b. İbrâhim >(Heddesenâ) İbn Ebî Füdeyk >(Heddesenî) Dehhâk b. Osmân >('An) Umâre b. Abdullah b. Sayyâd >('An) A'tâ b. Yesâr

Muhammed b. İsmâîl b. Müslîm b. Ebî Füdeyk (ö.200/815)

Hocaları arasında Seleme b. Verdân, İbn Ebî Zi'b, Dahhâk b. Osmân gibi zatlar bulunmaktadır. Ahmed b. el-Ezher, Seleme b. Şebîb, Abd b. Hümeyd gibi muhaddisler öğrencileri arasında bulunmaktadır.[128] İbn Said dışındaki râviler onun "sika" olduğunu söylemekte, İbn Said ise onu "leyse bi'l-"hüccet" sıfatıyla nitelemektedir.[129] Nesâî ise kendisine leyse bihî be's vasfını kulanmıştır.[130]İbn Hibbân "Sikât" adlı eserinde onun bazen hata yaptığını söylemektedir.[131] İbn Ma'in onun "sika" olduğunu, İbn Said ise onun "kesir'ul-hadis" ve "leyse bi'l-hücce" olduğundan bahsetmektedir.[132]

Dahhâk b. Osmân b. Abdullah (ö.153/770)

Kendisi Şurahbîl b. Said, Nafî ve el- Makburî'den hadis nakletmiştir. Kendisinden ise oğlu Muhammed ve İbn Vehb hadis rivâyet etmiştir.[133] İbn Maîn onu "sika", Ebu Zür'a "leyse bi'l kavi",[134] İclî ise "câiz'il hadîs"[135] olarak nitelemektedir. Ebû Hâtim onun hadisleriyle ihticac edilmeyeceğini ancak onun "sadûk" olduğunu, Zübeyrî onun "sika", Muhammed b. Said ise onu "sebt" olduğunu söylemektedir.[136]

---

[128] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**,c.1, s.253.
[129] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**,c.1, s.253.
[130] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.24, s.488 .
[131] İbn Hibbân **es-Sikât**, c.9 s.42.
[132] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.9, s.61.
[133] Zehebî,**Kâşif**,c.2-1, s.508.
[134] Zehebî,**Kâşif**,c.1, s.508.
[135] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.1, s.471.
[136] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.13, s.274.

Umâre b. Abdullah b. Sayyâd (ö.130/747)

Hocaları arasında Câbir b. Abdullah, Saîd b. Müseyyeb ve A'tâ b. Yesâr bulunmaktadır. Dehhâk b. Osmân, Mâlik b. Enes ve Muhammed b. Ma'in el-Ğifârî öğrencilerindendir. Tirmizî ve İbn Mâce ondan ali isnâdla birer hadis almışlardır. Yahyâ b. Maîn ve Nesâî onun "sika" olduğunu söylemektedir. Ebû Hâtim onun için "sâlihu'l hadîs" vasfını kullanmaktadır. Muhammed b. Said ise hadislerinin az ama kendisinin "sika" olduğunu söylemektedir. İbn Hibbân ona "Sikât" adlı eserinde yer vermektedir.[137]

A'tâ b. Yesâr (ö.103/721)

Muâz b. Cebel, Ebû Zer, Ebû Derdâ, Ubâde b. Sâmit ve daha birçok sahabeden hadis rivâyet etmiştir. Ondan ise Ebû Seleme b. Abdurrahman, Muhammed b. Ömer b. A'tâ, Hilâl b. Alî ve Şureyk b. Ebû Nemîr gibi muhaddisler hadis riayet etmiştir.İbn Maîn, Ebû Zür'a ve Nesâî onun sikâ bir râvi olduğunu söylemektedir.İbn Said çok hadise sahip olduğunu ve sikâ bir râvi olduğunu bize nakletmektedir.[138]İclî onun Medineli, Tabiin ve "sika" bir râvi olduğunu söylemektedir.[139]

Abdurrahman b. İbrâhîm durumunu önceki senedlerde izah etmiştik.

b) (Haddesenâ) İshâk b. Mansûr >(Enbeenâ) Abdurrahman b. Mehdî/ Muhammed b. Yûsuf >(Haddesenâ) Muhammed b. Yahyâ >(Haddesenâ) Abdürrezzâk > (‘An)Süfyân es-Sevrî >(‘An) Beyân >(‘An) Şa'bî >(‘An) Ebî Sarîha

İshâk b. Mansûr b. Behrâm (ö.251/865)

Mervlidir. Hocaları arasında İbn Uyeyne ve Yahyâ b. Kattân bulunmaktadır.[140] Öğrencileri arasında kütüb-i sitte müellifleriyle Ahmed b. Hümeyd ve A'meş bulunmaktadır. Zehebi kendisine "hafız" demektedir.[141] Müslim onun ashâbü'l hadîsin imamlarından olduğunu ve "sika" ile "memun" sıfatlarına haiz

[137] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.21, s.249-250.
[138] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.218.
[139] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.2, s.137
[140] İbn Hibbân **es-Sikât**, c.8, s.118.
[141] Zehebî,**Kâşif**,c.1, s.239.

olduğunu nakletmektedir. Nesâî onun "sika" ile "sebt" olduğunu ve Ebû Hâtim ise onun "sadûk" olduğunu söylemektedir.[142]

Abdurrahman b. Mehdî b. Hâssan (ö.198/813)

Eymen b. Nâbil, Hişâm ed-Destüvâî, Muâviye b. Sâlih, Ebû Hulde, Şu'be ve Süfyan hocalarındandır. İbn Mübârek, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye ve İbn Medenî ise öğrencilerindendir.[143]

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini nakletmektedir: Basra'da Yahyâ b. Saîd ve ondan sonra da Abdurrahman b. Mehdî gibi birisini gördünüz mü? sorusuna ikisi arasında Abdurrahman daha fâkihdi diye cevap vermektedirler. Yine Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini nakletmektedir: Vekî ve Abdurrahman b. Mehdî ihtilaf ederse Abdurrahman tercih edilir. Çünkü Abdurrahman Allah'ın kitabına daha yakındır. Ahmed b. Hanbel: Vekî ve Abdurrahaman'ın Süfyâni Sevrî'nin yaklaşık elli hadisinde ihtilaf ettiğini, Abdurrahman'ın bu ihtilaflı hadislerde daha çok isabet ettiğini nakletmektedir.[144]

Muhammed b. Yûsuf b. Vâkid el-Firyâbî (ö.212/827)

Yûnus b. Ebû İshâk, Fitr b. Halîfe, Mâlik b. Miğvel, Evzâî, Sevrî ve Nâfî hocaları arasındadır. Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Yahyâ ile İshâk el-Kevsec öğrencilerindendir.[145]

İclî ve Nesâî onu "sikâ " sıfatıyla ta'dil etmektedir. Ebû Bişr, Buhârî'den; onun zamanının en faziletli kişisi olduğunu nakletmektedir. İbn Ebî Hâtim, Ebû Zür'a'ya ;Yahyâ b. Maîn ve el-Firyâbî hakkında soru sorduğunu Ebû Zür'a'nın , el-Firyabî'yi tercih ettiğini söylemektedir. İbn Ebî Hâtim babasına el-Firyâbî hakkında soru sorduğunu, babasının cevap olarak onun "sadûk" ve "sika"olduğunu söylediğini kaydetmektedir.[146]

---

[142] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.1, s.250.
[143] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**,c.1, s.241.
[144] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.17, s.436-437.
[145] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.10, s. 115.
[146] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.9, s.536.

Muhammed b. Yahyâ b. Abdullah ez-Zühlî (ö.258/871)

Mehdî ve Abdurrezak'tan hadis rivâyet etmiştir. Buhârî, dört Sünen müellifleri, İbn Hüzeyme, Ebû Avvâne ve Alî el-Medenî ise ondan hadis rivâyet etmişlerdir.[147]

İbn Hacer onun "sika" ve "hafız" olduğunu söylemektedir.[148] Ebû Hâtim o zamanının imamı olduğu ile "sika" ve "sadûk", Nesâi onun "sika" ile "memun", Ebû Dâvud ise onun hadis ilminde "emîrü'l-mü'minîn" olduğunu ifade etmektedir.[149]

Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfı' (ö.211/826)

Hocaları arasında Ma'mer b. Râşid, Mâlik b. Enes ve Ubeydullah b. Ömer bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, İshâk b.İbrâhîm ve Ali b. El-Medenî öğrencileri arasındadır.[150]

Ebû Hâtim hadisleriyle ihticac edilemiyeceğini rivâyet etmektedir. İbn Hibbân onu "Sikât" adlı eserinde zikredip hadisleri hafızasından söylediğinde hata ettiğini söylemektedir. İclî ile Bezzâr ise onun "sika" olduğunu söylemektedir.[151]

Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî (ö.161/778)

Hocaları arasında Amr b. Mürre, Seleme b. Küheyl ve Ebî Sahra vardır. İbn Cüreyc, Şu'be, Evzâî ve Hammâd b. Seleme ise öğrencileri arasında bulunmaktadır.[152]

Şu'be b. Haccâc, İbn Uyeyne, İbn Maîn ve birçok muhaddis onu "emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs" olarak ta'dil etmektedir. Nesâî ise onu "sika" olarak değerlendirmektedir.[153]

---

147 Zehebî,**Kâşif**,c.2, s.229.
148 Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.512.
149 Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.26, s.628.
150 İbn Hibbân **es-Sikât**, c.8, s.412.
151 Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c., s.314.
152 .Ebû Hâtim, **Cerh ve't-Ta'dîl,** c.4, s.222.
153 Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c4., s.113-114..

Beyân b. Bişr (ö.131/748)

Enes, Kays b. Ebî Hâzim ve Şa'bî gibi zatlardan rivâyette bulunmuştur. Şube, Şerik ve Zâide gibi muhaddisler ise ondan hadis rivâyetinde bulunmuştur.

İbn Medenî onun yetmiş kadar hadis rivâyetinde bulunduğunu bize nakletmektedir. Ahmed b. Hanbel, İbn Ma'in, Ebû Hâtim ve Nesâî onun "sika" bir râvi olduğunu söyleyerek onu ta'dil etmektedir.[154]

Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bî (ö.104/722)

Berâ b. Âzib, Enes b. Mâlik, Cerîr b. Abdullah ve Abdullah b. Mesûd gibi sahabeden hadis öğrenmiştir. İbrâhîm b. Muhâcir, Abdullah b. Avn, Abdurrahman b. Ebû Leylâ ve Katâde gibi râviler ise ondan hadis öğrenmiştir. Süfyân b. Uyeyne kendi zamanlarının tanınmış üç âliminin Abdulllah b. Abbâs, Şa'bî ve Süfyân es-Sevrî olduğunu bize nakletmektedir. Ebû Miclez ve Mekhûl ondan daha fakîh birisi görmediğini söylemektedir. İbn Ma'in ve Zür'a onun "sika" olduğunu belirtmektedir.[155]

2) Tirmizî'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Haddesenâ) Yahyâ b. Mûsâ >(Haddesenâ) Ebû Bekir el-Hanefî >(Haddesenâ) Dehhâk b. Osmân >(Haddesenî) Umâre b. Abdullah > (Kâle)A'tâ b. Yesâr

Yahyâ b. Mûsâ (ö.240/854)

İbn Uyeyne ve Vekî'den hadis almıştır. Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî ise ondan hadis almıştır.[156] Ebû Zür'a, Nesâî ve Dârekutnî "sika" olduğunu söylemektedirler. Muhammed b. İshâk es-Sakafî ise onun "sika" ve "memun" olduğunu ifade etmektedir.[157]

---

[154] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.14., s.29-32-33-34.
[155] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.26, s.628.
[156] Zehebî, **Kâşif**,c.2, s.377.
[157] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.32, s.9.

Abdülkebîr b. Abdülmecîd Ebû Bekir el-Hanefî (ö.204/819)

Dahhâk b. Osmân, Hüseym b. Irâk, Üsâme b. Zeyd el-Leysî ve Yûnus b. Ebî İshâk hocaları arasında bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhuye, İbn Medenî ve Muhammed b. Müsennâ ise öğrencilerindendir.[158] Ahmed b. Hanbel[159] ve İclî[160] onu "sika" olarak değerlendirmektedir.

Senedde yer alan öteki râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde açıklamıştık.

1.4.6. Dördüncü Grup Hadislerin İsnadlarının Değerlendirilmesi

Dördüncü grup hadislerimiz kurban bayramında bir ailenin kaç kurban kesmesi gerektiği ve birden fazla kesmenin Hz. Peygamberden sonra ortaya çıktığı ile ilgilidir. Bu hadisler Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Abdullah b. Sa'd tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde yer almaktadırlar. Araştırdığımız kaynaklarda bu konu ile ilgili ait üç rivâyet tesbit ettik.

İbn Mâce'de yer alan rivâyetler: a) İbn Ebî Füdeyk ve Dahhâk b. Osmân için hem cerh hem de ta'dil sıfatları kullanılmıştır. Ancak hadis münekkidlerinin çoğunluğu kendilerini "sika" olarak kabul ettikleri için bu hadis sahih olarak değerlendirilmiştir. b) Bu hadis hem senedi muttasıl hem de râvileri "sika" olması sebebiyle sahihtir.

Tirmizî'nin Sünen'indeki rivâyet; Bu hadis râvileri hadis münekkidleri tarafından ta'dil edilmiş olup senedi de muttasıl olduğundan sahihtir.

Bu gruptaki hadislerimiz hem muttasıl hem de râvileri "sika" olduğu için sahih diyoruz.

[158] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.9, s. 489.
[159] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.9, s. 489.
[160] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.2, s.101.

1.5. BEŞİNCİ GRUP HADİSLER

1.5.1. Hadisin Kaynakları

Bu gruptaki hadislerimiz sığır ve devenin kurban edilebilirliği ile ilgilidir. Bu hadisler İbn Abbâs, Câbir b. Abdullah ve Ali tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin(ö.303/915) Sünen'lerinde yer almaktadır.

1.5.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

1. İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا هَدِيَّةُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ: أَنْبَأَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَنْبَأَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ عِلْبَاءَ بْنِ أَحْمَرَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَحَضَرَ الْأَضْحَى، فَاشْتَرَكْنَا فِي الْجُزُورِ، عَنْ عَشَرَةٍ، وَالْبَقَرَةِ، عَنْ سَبْعَةٍ "

Hedîye b. Abdülvahhâb > Fadl b. Mûsâ > Hüseyin b. Vâkid > İlbâ b. Ahmer > İkrime > İbn Abbâs

" Biz bir yolculukta Rasulullah (s.a.v) ile beraberdik. Kurban bayramı zamanı geldi. Devede on kişi, sığırda ise yedi kişi ortaklaşa kurban kestik."[161]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[162]

b)

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: «نَحَرْنَا بِالْحُدَيْبِيَةِ، مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الْبَدَنَةَ، عَنْ سَبْعَةٍ، وَالْبَقَرَةَ، عَنْ سَبْعَةٍ "

[161] İbn Mâce, **Edâhî**, 5 , c.2, s.1047.
[162] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.131.

Muhammed b. Yahyâ > Abdürrezzâk > Mâlik b. Enes > Ebî Zübeyr > Câbir

“ Biz Hudeybiye’ de Rasulullah (s.a.v) ile beraberken, deve ve sığırı yedi kişi için ayrı ayrı kurban olarak kestik.”[163]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[164]

2. Ebû Dâvud Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: «كُنَّا نَتَمَتَّعُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَذْبَحُ الْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ، وَالْجَزُورَ عَنْ سَبْعَةٍ نَشْتَرِكُ فِيهَا "

Ahmed b. Hanbel > Hüşeym > Abdülmelik > Atâ > Câbir b. Abdullah

“ Biz Rasulullah (s.a.v) zamanında temettü' haccı yapar ve deve ile sığırı ayrı ayrı olmak üzere yedi kişi için ortaklaşa keserdik.” [165]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[166]

b)

"حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْبَقَرَةُ عَنْ سَبْعَةٍ، وَالْجَزُورُ عَنْ سَبْعَةٍ "

Mûsâ b. İsmâil > Hammâd > Kays > Atâ > Câbir b. Abdullah

Peygamber (s.a.v) “ Sığır ve deve yedi kişi için kurban olarak kesilir.”[167]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[168]

---

[163] İbn Mâce, **Edâhî**, 5, c.2, s.1047.
[164] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.132.
[165] Ebû Dâvûd, **Edâhî** 7, c.4, .s.431-432.
[166] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i Ebî Dâvud**, 2807**,** s.2.
[167] Ebû Dâvûd, **Edâhî** ,7, c4.s.432.
[168] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i Ebî Dâvud,** 2808**,** s.2.

c)

"حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ الْمَكِّيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ قَالَ: «نَحَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ الْبَدَنَةَ عَنْ سَبْعَةٍ، وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ "

Ka'nebî > Mâlik > Zübeyr el-Mekkî > Câbir b. Abdullah

"Hudeybiye 'de Rasulullah (s.a.v) ile birlikte deveyi yedi kişi için ve sığırı da yedi kişi için kurban ettik."[169]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[170]

3)Tirmizî'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا أَبُو عَمَّارٍ الحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنِ الحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ، عَنْ عِلْبَاءَ بْنِ أَحْمَرَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَحَضَرَ الأَضْحَى فَاشْتَرَكْنَا فِي البَقَرَةِ سَبْعَةً، وَفِي البَعِيرِ عَشَرَةً "

Ebû Ammâr Hüseyin b. Hüreys > Fadl b. Mûsâ > Hüseyin b. Vâkid > İlbâ b. Ahmer > İkrime > İbni Abbâs

"Bir seferde Rasulullah (s.a.v.) ile beraber idik kurban bayramı geliverdi. Sığırda yedi kişi, devede on kişi olarak ortaklaşa kurban kestik."[171]

Tirmizî tahric ettiği bu hadis için hasen garip demektedir[172]

[169] Ebû Dâvûd, **Edâhî** , 7 , c.4, s.432.
[170] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i Ebî Dâvud,** 2809**,** s.2.
[171] Tirmizî, **Edâhî**, 8, c.4, s.89.
[172] Tirmizî, c.4, s.89.

b)

"حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: نَحَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالحُدَيْبِيَةِ البَدَنَةَ عَنْ سَبْعَةٍ، وَالبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ "

Kuteybe > Mâlik b. Enes > Ebî Zübeyr > Câbir

" Hudeybiye 'de, Rasulullah (s.a.v.) ile beraber deveyi de sığırı da yedi kişi için kesip kurban etmiştik."[173]

Tirmizî tahric ettiği bu hadis için hasen sahih demektedir[174]

c)

"حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ حُجَيَّةَ بْنِ عَدِيٍّ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: البَقَرَةُ عَنْ سَبْعَةٍ، قُلْتُ: فَإِنْ وَلَدَتْ؟ قَالَ: اذْبَحْ وَلَدَهَا مَعَهَا، قُلْتُ: فَالعَرْجَاءُ، قَالَ: إِذَا بَلَغَتِ الْمَنْسِكَ، قُلْتُ: فَمَكْسُورَةُ القَرْنِ، قَالَ: لاَ بَأْسَ أُمِرْنَا، أَوْ أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَسْتَشْرِفَ العَيْنَيْنِ وَالأُذُنَيْنِ "

Ali b. Hucr > Şerîk > Seleme b. Küheyl > Hüceybe b. Adî > Ali b. Ebî Tâlib

"Sığır; yedi kişi için kurban olur, dedi. Dedim ki: " Karnından yavrusu çıkarsa?" "Onunla beraber yavrusunu da kes" dedi. " Topal hayvan ne olacak?" dedim. Dedi ki: "Kurban edileceği yere gidebiliyorsa kurban olur." Dedim ki: "Ya boynuzu kırık hayvan ne olacak?" "Zararı yok dedi ve biz emrolunduk veya Rasulullah (s.a.v.), bize emretti ki: Kurban edeceğiniz hayvanların göz ve kulaklarını dikkatle inceledikten sonra alın."**[175]**

Tirmizî tahric ettiği bu hadis için hasen sahih demektedir[176]

---

[173] Tirmizî, **Edâhî**, 8, c.4, s.89.
[174] Tirmizî, c.4, s.89.
[175] Tirmizî, **Edâhî**, 9, c.4, s.90
[176] Tirmizî, c.4, s.90.

4. Nesâî Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ غَزْوَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ حُسَيْنٍ يَعْنِي ابْنَ وَاقِدٍ، عَنْ عِلْبَاءَ بْنِ أَحْمَرَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَحَضَرَ النَّحْرُ، فَاشْتَرَكْنَا فِي الْبَعِيرِ عَنْ عَشَرَةٍ وَالْبَقَرَةِ عَنْ سَبْعَةٍ "

Muhammed b. Abdülazîz b. Gazvân > Fadl b. Mûsâ > Hüseyin b. Vâkid > İlbâ b. Ahmer > İkrime > İbn Abbâs

"Bir seferde Rasulullah (s.a.v) ile beraberdik. Kurban bayramı günü geldi. Bir deveyi on kişi için ve bir sığıra da yedi kişi kurban ettik."[177]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[178]

b)

"أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: «كُنَّا نَتَمَتَّعُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَذْبَحُ الْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ، وَنَشْتَرِكُ فِيهَا "

Muhammed b. Müsennâ > Yahyâ > Abdülmelik > Atâ > Câbir

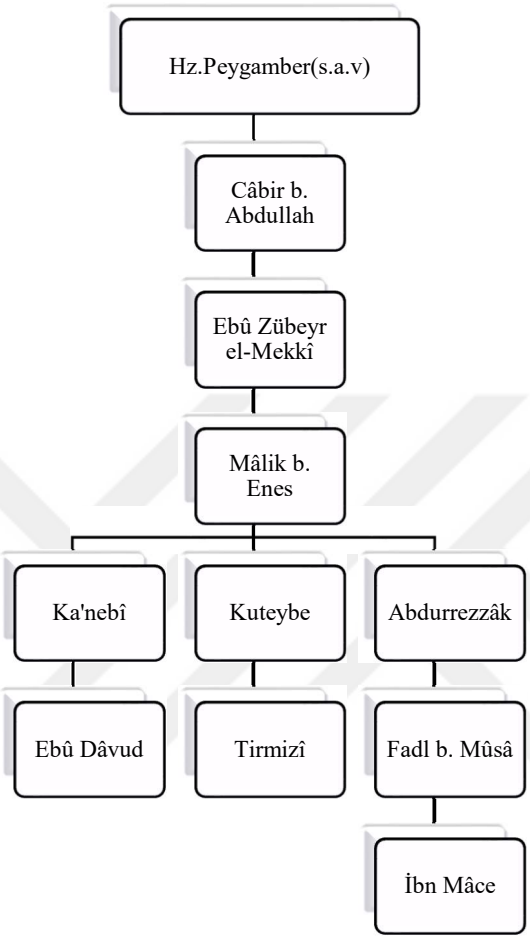
"Rasulullah (s.a.v) ile birlikte Temettü haccı yaptıktan sonra bir sığırı yedi kişi ortaklaşa kurban ettik"[179]

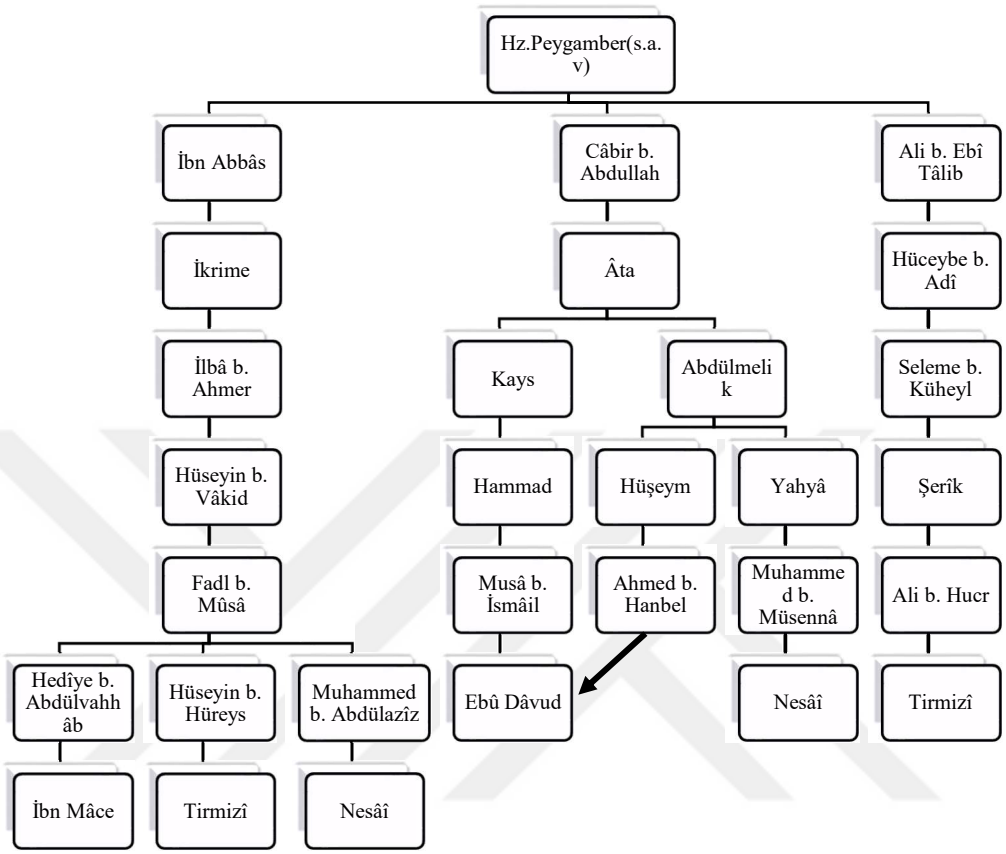
Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[180]

[177] Nesâî, **Dahâyâ**, ,14, c.7. s.222.
[178] Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, Bernâmec Menzûmetü't-Tahkîkâtü'l-Hadis, Min İntâci Merkezi Nûru'l- İslami İbhâsî'l Kur'an ve's Sünne c.9 s.464.
[179] Nesâî, **Dahâyâ**, 15 ,c.7. s.222.
[180] Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, c.9 s.465.

1.5.3. İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

1.5.4. Sened Ağı

1.5.5. Sened Tenkidi

1) İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler ;

a) (Heddesenâ) Hedîye b. Abdülvahhâb > (enbeenâ) Fadl b. Mûsâ >(enbeenâ) Hüseyin b. Vâkid >(‘an) İlbâ b. Ahmer > (‘an) İkrime >(‘an) İbn Abbâs

Hedîye b. Abdülvahhâb (ö.241/855)

Saîd b. Munzur, Süfyân b. Uyeyne, Ali b. Hüseyin b. Vâkid ve Fadl b. Mûsâ'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise İbn Mâce, İbrâhîm b. Harb ve Ahmed b. Hanbel 'in oğlu Abdullah hadis rivâyetinde bulunmuştur.[181]

Ebû Bekir b. Ebî Âsım[182] ve Zehebî[183] onun için "sika" sıfatını kullanarak onu tevsîk etmişlerdir.

Fadl b. Mûsâ (ö.192/807)

A'meş, Hişâm b. Urve, Hüseyin b. Vâkid ve Ma'mer b. Raşid hocaları arasında bulunmaktadır. İshâk b. Râhûye, Muhammed b. Gaylân ve Ali b. Hucr ise öğrencilerindendir. Yahyâ b. Ma'in, Vekî, İbn Sa'd ve Buhârî "sika", Ebû Hâtim "sadûk" ile "sâlih" diyerek onu ta'dil etmektedir. Ebû Nuaym, Fadl b. Mûsâ'nın İbn Mübârek'ten daha sağlam ve güvenilir olduğunu berlitmiştir.[184]

Hüseyin b. Vâkid el-Mervezî (ö.159/775)

Bir süreliğine Merv şehrinin kadılık görevini sürdürmüştür. Künyesi Ebû Abdillah'tır. İkrime, İbn Büreyde, Yezîd en-Nahvî ve Muhammed b. Ziyâd hocaları arasında bulunmaktadır. Oğlu Ali b. Hüseyin, Fadl b. Sinanî ve Zeyd b. Hubâb ise öğrencilerindendir. Nesâî "leyse bihi be's", İbn Ma'in ise "sika" olduğunu söylemektedirler. Ahmed b. Hanbel, rivâyet ettiği bazı hadislerde münkerlik olduğundan bahsetmektedir.[185]

'İlbâ b. Ahmer (ö.110/728)

Esved b. Külsûm, İkrime ve Amr b. Ahtab el-Ensârî'den hadis rivâyet etmiştir. Hüseyin b. Kays, Hüseyin b. Vâkid ve Dâvud b. Ebî Furât ise kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir. Ebû Tâlib ve Ahmed b. Hanbel onun hakkında "lâ be'se bihi" lafzını kulanmışlardır. İbn Ma'in ve Ebû Zür'a ise "sika" sıfatıyla onu tevsîk

[181] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.30, s.157-158.
[182] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.30, s.158.
[183] Zehebî, **Kâşif**,c.2, s.334.
[184] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.8, s.286-287.
[185] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.7, s. 104.

etmişlerdir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden Müslim, Nesâî ve İbn Mâce eserlerinde onun hadislerine yer vermiştir.[186]

İkrime el-Berberî el-Medenî (ö.105/723)

İbn Abbâs, Hz.Âişe, İbn Ömer, Ebû Hüreyre ve Ali b. Ebû Tâlib'ten hadis rivâyetinde bulunmuştur. Ancak Nesâî'nin eserinde yer alan Hz.Ali hadisinin mürsel olabileceği söylenmektedir. İbrâhîm en-Nehaî, Şabî, Amr b. Dinâr ve Câbir b. Zeyd ondan hadis alan bazı râvilerdir. Ebû Sa'id b. Yûnus, İkrime'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Ben Medine'nin sakinlerindenim. Bir süre Mekke'de de kaldım. Ben buralara Mısır'dan geldim. Abdullah b. Abbas Basra valisi olduğu zamanlarda Husayn b. Ebî Hür onu kendisine hediye etti. Abdullah b. Abbas öldükten sonra ise oğlu Ali, İkrime'yi Hâlid b. Yezîd'e sattı. Bunu üzerine İkrime ona şöyle dedi: Aferin sana! Babanın ilmini 4000 dinara sattın."[187]

İclî ve Nesâi onun "sika" bir râvi olmasında hemfikirdirler.[188]

b) (Heddesenâ) Muhammed b. Yahyâ >(heddesenâ) Abdürrezzâk >('an) Mâlik b. Enes >('an) Ebû Zübeyr >('an) Câbir

Mâlik b. Enes (ö.179/795)

Zührî, Nâfi' ve Abdullah b. Dinâr kendisine hocalık yapan tabii muhaddislerdendir. Süfyân es-Sevrî, Evzâî, Leys b. Sa'd ve İbn Uyeyne kendisinden hadis alan muhaddislerdendir. Medine'deki fakihleri ayıklayan ilk kişidir. Hadis ile ilgili meselelerde "sika" olmayan râvilerden uzaklaştığı söylenmektedir. Sahih olmadığı sürece hadisleri nakletmediği ve râvilerin de "sika" olmadığı zaman hadislerini almadığı rivâyet edilmektedir.[189]

Ebû Zübeyr Muhammed b. Müslim (ö. 126/743-44)

Ebû Zübeyr künyesidir. Âişe validemiz, Abdullah b.Abbâs, Câbir b. Abdillah ve İbn Ömer gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Mâlik b. Enes, Sevrî ve İbn

[186] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.20, s.293-294.
[187] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.5, s. 13-15-16..
[188] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl,** c.20, s.289..
[189] İbn Hibbân **es-Sikât**, c.7. , s.459.

Uyeyne ise ondan hadis almışlardır. Zehebî onun "sika" ve "hafız" olduğunu söylemektedir. Ebû Hâtim hadisleriyle ihticac olunmayacağından bahsetmektedir. Onun tedlîs yaptığı da rivâyet edilmektedir.[190]

İbn Cüreyc ise onun zayıf bir râvi olduğunu söylemektedir. Ebû Zür'a ancak hadisleri güvenilir olduğu zaman hadisleriyle ihticac edilebileceğini rivâyet etmektedir.[191]

Ahmed b. Hanbel, onun hakkında "leyse bihi be's" sıfatıyla, İclî "sika" tabiriyle, Yahyâ b. Maîn onu bazen "sâlih" bazen de "sika" tabiriyle tavsif etmiştir. Mâlik b. Enes ondan hadis naklettiği için hadis münekkitlerinden bazıları onun "sika" bir kişi olmasında bunun yeterli olduğunu söylemişlerdir. Ziea Mâlik'in sadace "sika" râvîlerden hadis rivâyet ettiği bilinmektedir. Hadis münekkitlerinden bazıları da tedlîs yaptığını söylemişler ve bunu onun zayıf biri olduğunun delili saymışlardır.[192]

Senedde yer alan diğer râvîlerin durumlarını önceki senedlerde açıklamıştık.

2)Ebû Dâvud Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Ahmed b. Hanbel >(heddesenâ) Hüşeym >(heddesenâ) Abdülmelik > (‘an) Atâ > (‘an) Câbir b. Abdullah

Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 241/855)

Hanbeli mezhebinin imamı, muhaddis ve hadis kaynaklarından biri olan "Müsned" adlı eserin musannifi olan Ahmed b. Hanbel, Şâfiî, İbn Uyeyne, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Abdurrahman b. Mehdî, Vekî' ve Hüşeym gibi muhaddislerden hadis almıştır. Kendisinden ise hocalarından Şâfiî, Abdürrezzâk b. Hemmâm olmak üzere Kütübi Sitte müelliflerinden Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd,

[190] Zehebî, **Kâşif**, c.2, s.216.
[191] İbn Cevzî.**Duafâ vel Metrûkîn**., c.3, s.100.
[192] İbn Hibbân, **es-Sikât**, c.5, s. 352.

Tirmizî ile Ebû Hâtim, İbn Medînî, Abdullah ve Sâlih adında iki oğlu ve daha birçok kimse hadis rivâyet etti.[193]

İmâm Şafiî, kendisini tanıtırken Bağdat'ın, en zahid, en fâkihi ve en âlimi olarak nitelemiş ve birçok muhaddisin kendisinden övgüyle bahsettiğini söylemiştir. Cerh ve ta'dîl âlimleri kendisi için ""sika", "hüccet", fakih, "hafız", imam" gibi sıfatlar kullanarak onun güvenilir olma hususunda ittifak etmektedirler.[194]

Ebû Abdullah Abdülmelik b. Ebî Süleymân (ö. 145/762-63)

Abdülmelik'in hocaları arasında Saîd b. Cübeyr, Atâ b. Ebî Rebâh, Enes b. Sîrîn gibi muhaddisler gelir. Kattân ve Ya'lâ b. Ubeyd ise öğrencileri arasında bulunur. Ahmed b. Hanbel'e göre Abdülmelik "sika" olmasına rağmen bazen rivâyetlerinde hataya düşmüştür. Bununla birlikte Kûfeliler'in en "mütkin" hadis hafızlarından sayılmaktadır[195]

İclî onun "sika" ve "sebt" sıfatlarına haiz olduğını söylemektedir. Süfyân es-Sevrî onu "mîzan" olarak isimlendirmektedir.[196]

Ebû Muhammed Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732)

İbn Abbas, İbn Ömer, Âişe, Câbir b. Abdullah, Muâviye, Abdullah b. Zübeyr ve Ebü'd-Derdâ gibi sahâbenin önde gelenlerinden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında Mücâhid, İbn Cüreyc, Ebû Hanîfe, Evzâî, Zührî, Amr b. Dînâr, İbn Ebû Leylâ ve daha birçok tanınmış tâbiîn devri âlimi vardır. Atâ'nın rivâyet ettiği hadislerden bazıları mürseldir.[197]

İclî onun "sika" bir râvi olduğunu söylemektedir. Ayrıca bir müddet Mekke'de kadılık görevini yürüttüğünden bahsetmektedir.[198]

---

[193] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.1, s.436 - 440.
[194] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.1, s.72-76; Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.1, s.437 - 470.
[195] Zehebî, **Kâşif**,c.2, s.216.
[196] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.2, s.103.
[197] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.5, s.79.
[198] İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c.2, s.135.

Senedde daha önce açıkladığımız diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde incelemiştik.

b) (Heddesenâ) Mûsâ b. İsmâil > (heddesenâ) Hammâd > (‘an) Kays >(‘an) Atâ > (‘an) Câbir b. Abdullah

Ebû Seleme Mûsâ b. İsmâîl (ö. 223/838)

Hammâd b. Seleme, Cerîr b. Hâzim, Yezîd b. İbrâhim et-Tüsterî ve Mehdî b. Meymûn gibi âlimlerden çok sayıda hadis rivâyet etti. Tebûzekî'nin talebeleri arasında Buhârî, Ebû Dâvud, Yahyâ b. Maîn, Zühlî, Ebû Zür‘a er-Râzî gibi muhaddisler bulunmaktadır. Yahyâ b. Maîn'in kendisinden otuz beş bin civarında hadis aldığının söylenmesi onun hadis ilmiyle hemhal olduğunu göstermektedir. İbn Ma'in, Ebû Hâtim, İbn Ebî Hâtim ve İbn Sa'd tarafından "sika" sıfatına haiz olduğu rivâyet edilmektedir.[199]

Ebû Seleme Hammâd b. Seleme b. Dînâr (ö. 167/784)

Hocaları arasında Enes b. Sîrîn, Haccâc b. Ertât, el-Ezrak b. Kays, İshâk b. Süveyd ve daha birçok muhaddis bulunmaktadır. Âdem b. Ebî Îyâs, İbrâhîm b. Haccâc, Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Vekî‘ ondan hadis rivâyet etmiştir.[200] Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İclî ve Nesâî gibi hadis münekkitleri Hammâd'ın "sika" bir râvi olduğunu söyleyerek onu tevsîk etmektedirler.[201]

Kays b. Sa'd el-Mekkî Ebû Abdülmelik (ö.117/735)

Âta, Tâvus, Mücâhid, Sa'id b. Cübeyr ve Amr b. Dinar hadis aldığı bazı muhaddislerdir. Cerîr b. Hâzım, Hişâm b. Hasân ve Yezîd b. İbrâhîm ise ondan hadis alan râviler arasında bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a, Yakûp b. Şeybe, İclî ve Ebû Dâvud tarafından "sika" olarak nitelendirilmektedir. İbn Ma'in ise onu "leyse bihi be's" olarak tanımlamaktadır. [202]

[199] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.10, s.333-336.
[200] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.7, s.253-259.
[201] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.3, s.11-16.
[202] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.397.

Senedde bulunan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde incelemiştik.

c) (Heddesenâ) Ka'nebî >('an) Mâlik >('an) Zübeyr el-Mekkî > ('an) Câbir b. Abdullah

Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Hârisî el-Ka'nebî (ö. 221/836)

Eflah b. Humeyd ve İbn Ebû Zi'b hadis rivâyet ettiği hocalarındandır. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Düreysi ve Ebî Halîfe ise kendisinden hadis rivâyet eden öğrencileri arasında bulunmaktadır.[203] Ebû Hâtim onun "sika" ve "hüccet", İclî ile İbn Kâni' ise onun "sika" olduğunu söylemektedirler.[204]

Senedde bulunan öteki râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde incelemiştik.

3)Tirmizî'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Ebû Ammâr Hüseyin b. Hüreys >(heddesenâ) Fadl b. Mûsâ >(ân) Hüseyin b. Vâkid > ('an)İlbâ b. Ahmer >('an) İkrime >('an) İbni Abbâs

Ebû Ammâr Hüseyin b. Hüreys (ö.244/858)

Zehebî onun "imam", "hafız" ve "hüccet" olduğunu söylemektedir. Hocaları arasında Abdullah b. Mübârek, Abdülazîz b. Ebî Hâzim, Fudayl b. İyâd ve Süfyân b. Uyeyne bulunmaktadır. İbn Mâce hariç Kütübi Sitte müellifleri, Ebû Zür'a, Hasan b. Süfyân ve Begavî ise öğrencilerinden bazılarıdır. Nesâî onun "sika" bir râvi olduğunu söylemektedir.[205]

Senedde yer alan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde incelemiştik.

b) (Heddesenâ) Kuteybe >(heddesenâ) Mâlik b. Enes >('an) Ebû Zübeyr > ('an) Câbir

[203] Zehebî, **Kâşif**,c.1, s.598.
[204] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s.31-32.
[205] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.400.

Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî (ö. 241/856)

Künyesi Ebû Recâ' olup Bağlân köyünden olduğu için Belhî ve Bağlânî nisbeleriyle de bilinir. Dedesi Haccâc b. Yûsuf'un mevlâsıdır. Sâlim b. Nûh, Süfyân b. Uyeyne, Şerîk b. Abdullah, Abdullah b. Vehb ve Fudayl b. İyâd hadis rivâyet ettiği muhaddislerden bazılarıdır. İbn Mâce hariç Kütübi Sitte müellifleri, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'in ve Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî ise ondan hadis rivâyet etmişlerdir. İbn Ma'in, Ebû Hâtim, Nesâî onu "sika", İbn Hirâş ile Nesâî ise onu "sadûk" görerek tevsîk etmektedirler.[206]

Senedde bulunan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde incelemiştik.

c) (Heddesenâ) Ali b. Hucr >(Ahberenâ) Şerîk >('an) Seleme b. Küheyl >('an) Hüceybe b. Adî > ('an) Ali b. Ebî Tâlib

Ali b. Hucr b. İyâs es-Sa'dî el-Mervezî (ö. 244/858)

Künyesi Ebû Hasan olan Ali b. Hucr başlangıçta Bağdat'ta bulunmuş, daha sonra Merv'e gitmiştir. Başta babası Hucr b. İyâs olmak üzere Fadl b. Mûsâ, İsmâîl b. Ayyâş, Halef b. Halîfe ve Abdullah b. Mübârek gibi muhaddislerden hadis rivâyet etti. Onun talebeleri arasında, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce hariç, diğer Kütüb-i Sitte müellifleri, Ebû Bekir b. Hüzeyme ve Hasan b. Süfyân bulunmaktadır. Muhammed b. Ali b. Hamza onu faziletli ve "hafız", Nesâî "sika", "memun" ve "hafız", Hatîb ise "sadûk", "mütkin" ve "hafız" olarak değerlendirmektedirler.[207]

Şerîk b. Abdîllah b. Hâris en-Nehâî (ö. 177/794)

Hocaları içinde Zübeyd b. Hâris, Seleme b. Küheyl, Ebû İshâk ve Simâk b. Harb vardır. Ebân b. Tağlib, Muhammed b. İshak –bu iki râvi aynı zamanda onun hocasıdır.- Kuteybe ve Ali b. Hucr gibi şahsiyetler onun öğrencileri arasında bulunmaktadır. Öğrencilerinden İshak b. Yûsuf el-Ezrak'ın Şerîk'ten 9000 hadis rivâyet ettiği belirtilmektedir. Nesâî onun için" leyse bihi be's" sıfatını

[206] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.23, s.523-537.
[207] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.7, s.293-296.

kullanmaktadır. Ebû İshâk Cürcânî onun hafızasının kötü olduğundan bahsetmektedir. Zehebî, Şerîk b. Abdullah'ı hadisi hasen sayılan, "imam" ile "fakih" kabul edilen bununla birlikte "mütkin" olmayan bir muhaddis olarak kabul etmektedir.[208]

Seleme b. Küheyl b. Hasan (ö.121/738)

Atâ b. Ebî Rebâh, İkrime, Alkame b. Kays ve Âmir b. Şurâhbil gibi büyük şahsiyetler hocaları arasında bulunmaktadır. Süleyman el-A'meş, Şu'be b. Haccâc, Hemmâd b. Seleme ve İsmâil b. Ebî Hâlid öğrencilerinden bazılarıdır. İbn Medenî onun 250 hadis rivâyet ettiğini nakletmektedir. İbn Ma'in, İclî, İbn Sa'd, Ebû Hâtim, Nesâi ve Ebû Zür'a onun "sika" olduğunu belirterek onu ta'dil etmektedirler. Ayrıca hadis münekkitleri onun "mütkin", "sebt" ve "memun" sıfatlarına da haiz olduğu söylemektedirler.[209]

Hüceybe b. Adî (?)

Ali Ebî Tâlib ve Câbir'den hadis naklettiği rivâyet edilmektedir. Kendisinden ise Hakem b. Uteybe, Seleme b. Küheyl ve Ebû İshâk Sâbî hadis rivâyetinde bulunmuştur. Ebû Hâtim onun meçhul bir râvi olduğu ve bunun için hadisleriyle ihticac edilemeyeceğini söylemektedir. İclî onun "sika" olup tabiin neslinden olduğu söylemektedir.[210]

4)Nesâî Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Ahberenâ) Muhammed b. Abdülazîz b. Gazvân >(heddesenâ) Fadl b. Mûsâ > (ʻan) Hüseyin b. Vâkid >(ʻan) İlbâ b. Ahmer > (ʻan)İkrime >(ʻan) İbn Abbâs

Muhammed b. Abdülazîz b. Ebî Rizme (ö.241/855)

Hocaları arasında Zeyd b. Hubab, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek, Fadl b. Mûsâ ve Vekî' b. Cerrâh bulunmaktadır. Dört Sünen sahibi, İbrâhîm b. İshâk el-Harbî, İshâk el-Cevherî ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel kendisinden hadis

[208] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**,c.1, s.170.
[209] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.11, s.313-316.
[210] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.2, s.216-217.

rivâyet ettiği râvilerden bazılarıdır. Ebû Hâtim onun için "sadûk", Nesâî ve Dârekutnî ise "sika" sıfatlarını kullanmışlardır. İbn Hibbân "es-Sikat" adlı eserinde ondan bahsetmiştir. Abdullah b. Mübârek'ten üç hadis nakletmiştir. Buhârî de ondan hadis rivâyet etmiştir.[211]

Senedde bulunan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde incelemiştik.

b) (Ahberenâ) Muhammed b. Müsennâ > ('an)Yahyâ ('an) Abdülmelik >('an) Atâ > ('an)Câbir

Muhammed b. Müsennâ b. Ubeyd (ö.252/866)

Velîd b. Müslim, Yezîd b. Zürey', Muâz b. Muâz, Süfyân b. Uyeyne, İbn İdrîs, Gunder ve Hafs b. Giyâs gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Kütüb-i Sitte imamları, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim er-Râzî, İbn Ebü'd-Dünyâ, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, İbn Huzeyme rivâyette bulundular. Zühlî onu "hüccet", Sâlih Cezere ve Hatîb "sadûk", Ebû Hâtim "sadûk", Nesâî "lâ be's bihi" sıfatlarıyla tanıtmışlardır. Hatîb ayrıca ona "sika" ve "sebt" demekte ve onun hadisleriyle ihticac edileceğini söylemektedir.[212]

Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân (ö.198/813)

Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Hişâm b. Urve, İkrime, İbn Ebû Arûbe, İbn Cüreyc, Â'meş, Mâlik b. Enes ve Hüşeym hocalarından bazılarıdır. Ali b. Medenî, İshâk b. Râhuye, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'in, Ebû Heysem, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve Müsedded öğrencileri arsında bulunmaktadır. İclî onun "sika" olduğunu ve "sika" râvilerden hadis rivâyet ettiğini, Ebû Zür'a'ya göre o güvenilir hafızlardandır. Ebû Hâtim onun için "sika" ile "hafız", Nesâî de "sika" ve "sebt" ifadelerini kullanarak onu tevsik etmektedirler.[213]

Senedde bulunan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde incelemiştik.

[211] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.26, s.8-11.
[212] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.12, s.123-125.
[213] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.11, s.216-220.

1.5.6. Beşinci Grup Hadislerin İsnadlarının Değerlendirilmesi

Bu gruptaki hadislerimiz sığır ve devenin kurban edilebilirliği ve kaç kişinin ortak olabileceği ile ilgilidir. Bu hadisler İbn Abbâs, Câbir b. Abdullah ve Ali tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'lerinde yer almaktadır. Araştırdığımız kaynaklarda bu hadislere ait on rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik.

İbn Mâce'nin rivâyetleri; a) Bu hadis hem muttasıl hem de senedindeki râvilerin "sika" olmasından ötürü sahihtir. b) Bu hadiste yer alan Ebû Zübeyr hem cerh edilmiş hem de ta'dil edilmitir. Ancak hadis münekkidlerinin çoğunluğu kendisini "sika" olarak kabul ettikleri için bu hadis sahih olarak kabul edilmiştir.

Ebû Dâvud'un rivâyetleri; a) Bu hadisin râvileri tevsîk edilmiş olup senedin de inkita olmadığı için sahihtir. b)Bu hadisteki râviler muhaddisler tarafından "sika" oldukları belirtilerek ta'dil edilmişlerdir. Bu nedenle hadis sahihtir. c) Bu hadisin senedindeki râvilerin tümü ta'dil edilmiş olup bu hadis sahihtir.

Tirmizî'nin rivâyetleri; a) Bu hadisin senedi muttasıl ve râvileri "sika" olduğundan sahih olarak değerlendirilmiştir. b) Bu hadisteki râviler hadis münekkitleri tarafından "sika" oldukları belirtilerek tevsîk edilmişlerdir. Bu yüzden hadis sahih kabul edilmiştir. c) Bu hadisin senedinde yer alan Şerîk b. Abdullah ve Hüceybe b. Adî "sika" olarak kabul edilmekle birlikte meçhul olmalarından dolayı bu hadis hasen olarak değerlendirilmiştir.

Nesâî'nin rivâyetleri; a) Bu rivâyetin senedi muttasıl ve râvileri "sika" olduğundan sahihtir. b) Bu rivâyetin râvileri tevsîk edilmiştir. Bu yüzden sahih olarak değerlendirilmiştir..

Tirmizî'de geçen c) rivâyeti hasen, diğer rivâyetler sahîh olarak kabul edilmiştir.

1.6. Altıncı Grup Hadisler

1.6.1. Hadisin Kaynakları

Bu grupta kurban olarak kesilecek olan hayvanlara dair planlamayı emreden hadisler bulunmaktadır. Bu hadislerde hayvan popülasyonunun dikkate alınarak kurban edilecek hayvanın belirlenmesine dair Hz. Peygamber'in hadisleri ele alınacaktır. Bu hadisler kesilecek hayvan türlerinden herhangi birinde azalma ve soylarının geleceği açısından tehlike söz konusu olduğunda o türden kurbanlık seçilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu hadisler İbn Abbâs ve Müşâci' b. Mesûd tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'un Sünen'lerinde yer almaktadır.

1.6.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

1. İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي حَاضِرٍ الْأَزْدِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «قَلَّتِ الْإِبِلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَرَهُمْ، أَنْ يَنْحَرُوا الْبَقَرَ "

Hennâd b. Serî > Ebû Bekir b. Ayyâş > Amr b. Meymûn > Ebû Hâdir el-Ezdî > İbn Abbâs

"Rasulullah (s.a.v) hayatta iken develer azaldı. Bunun üzerine sahâbîlere sığır kesmelerini emretti."[214]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[215]

[214] İbn Mâce, **Edâhî,** 5, ,c.2, s.1047.
[215] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.134.

b)

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَنْبَأَنَا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهُ مُجَاشِعٌ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ، فَعَزَّتِ الْغَنَمُ، فَأَمَرَ مُنَادِيًا، فَنَادَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: «إِنَّ الْجَذَعَ يُوفِي، مِمَّا تُوفِي مِنْهُ الثَّنِيَّةُ "

Muhammed b. Yahyâ > Abdürrezzâk > es-Sevrî > Âsim b. Küleyb > Küleyb (Ebî)

"Biz, Rasulullah'ın (s.a.v) sahabilerinden, Süleym oğullarından Mücâşi' isimli biriyleydik. O zaman koyunlar azdı. Bunun üzerine Mücâşi' bir adama emretti. Adam da halka şu duyuruyu yaptı: Rasulullah (s.a.v) : Seniyye'nin[216] (kurban olunacak hayvan için uygun yaş) yettiği şeye, ceza' ın[217] (altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) yettiğini buyurdu."[218]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[219]

2. Ebû Dâvûd'un Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهُ: مُجَاشِعٌ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ فَعَزَّتِ الْغَنَمُ، فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: «إِنَّ الْجَذَعَ يُوَفِّي مِمَّا يُوَفِّي مِنْهُ الثَّنِيُّ» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «وَهُوَ مُجَاشِعُ بْنُ مَسْعُودٍ "

Hasan b. Alî > Abdürrezzâk > es-Sevrî > Âsim b. Küleyb > Küleyb(Ebî) >

---

[216] Seniyye;üç yaşındaki koyun, keçi, sığır ve altı yaşındaki deve için kullanılır. Hanbeli mezhebne göre ise iki yaşındaki keçi ile üç yaşındaki sığır için kullanılır.(Mecdüddîn Ebü's-Seâdât el-Mübârek el-Cezerî İbn Esîr, **en-Nihâye fî Garîbi'l Hadis I-V,** thk. Tâhir Ahmed Zâvî- Mahm^d Muhammed Tanâhî Mektebetü'l İlmiye, Beyrut, 1399, c.1 s.226.)

[217] Ceza'; Bir yaşını tamamlamış koyun, iki yaşındaki keçi ile sığır için, bir başka görüşe göre üç yaşındaki sığır için ve beş yaşındaki deve için kullanılan bir tabirdir. (İbn Esîr, **en-Nihâye fî Garîbi'l Hadis,** c.1. s.250.)

[218] İbn Mâce, **Edâhî**, 7, c.2, s.1049

[219] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.140.

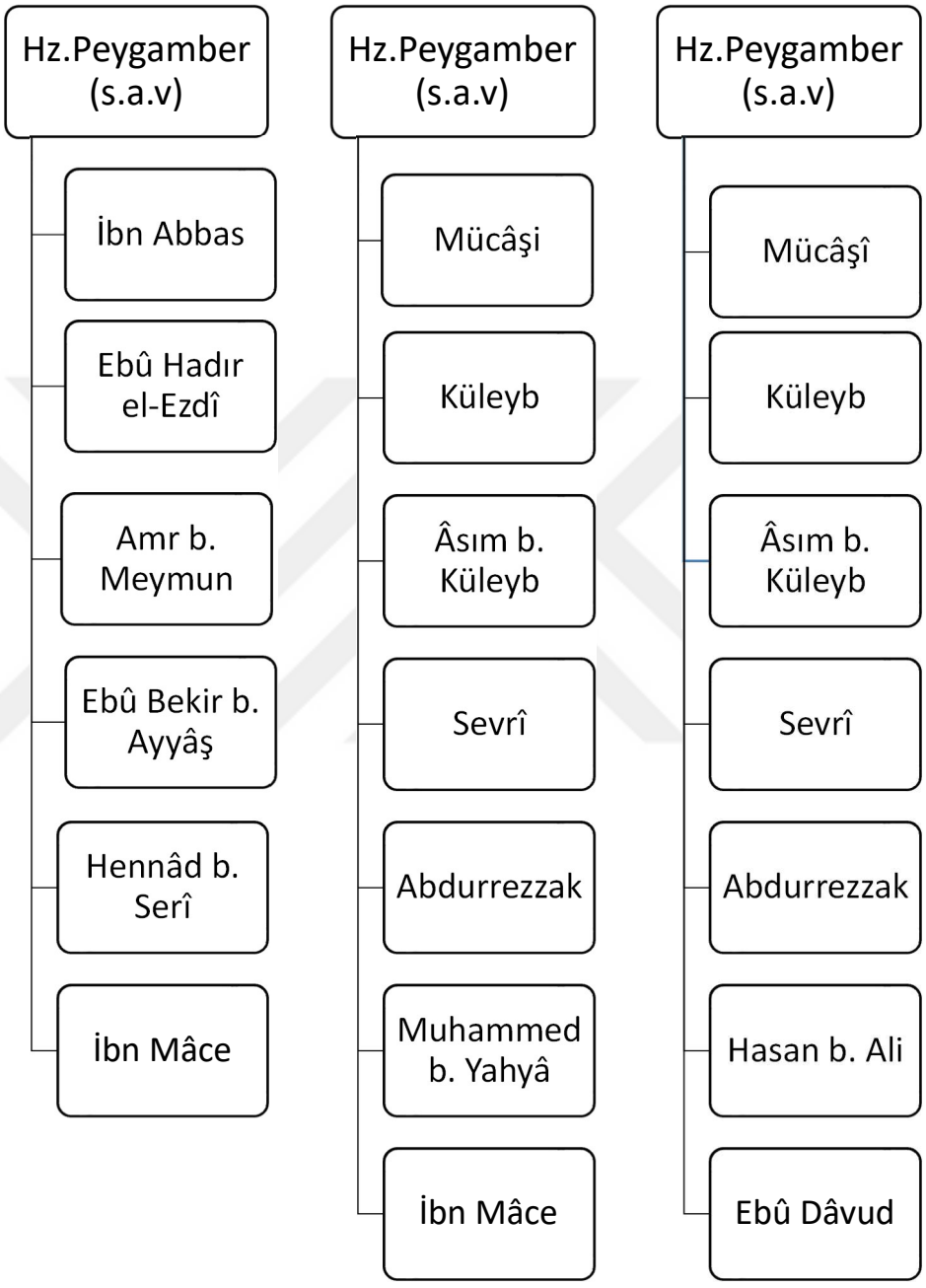
“ Biz, Rasulullah (s.a.v)'in sahabelerinden, Süleym oğullarından Mücâşi’ isimli biriyleydik. O zaman koyunlar azdı. Bunun üzerine Mücâşi' bir adama emretti. Adam da halka şu duyuruyu yaptı: Rasulullah (s.a.v) : Seniyye’nin (kurban olunacak hayvan için uygun yaş) yettiği şeye, ceza' ın (yâni altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) yettiğini buyurdu.Ebû Dâvûd: metinde sözü geçen bu râvi Müşâci' b. Mesûd'dur. “[220]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[221]

[220] Ebû Dâvûd, **Edâhî** , 5, c.4. s.425.
[221] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i Ebî Dâvud,** 2799 ,s.2.

1.6.3. İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

1.6.4. Sened Ağı

1.6.5. Sened Tenkidi

1. İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan râviler ;

a) (Heddesenâ) Hennâd b. Serî > (heddesenâ) Ebû Bekir b. Ayyâş >(‘an) Amr b. Meymûn > (‘an) Osmân b. Hâdir el- Ezdî >(‘an) İbn Abbâs

Ebû Bekir b. Ayyâş el-Kûfî (ö. 193/809)

Âsım, Ebû İshak es-Sebîî ve Habîb b. Ebî Sâbit bazı hocalarındandır. Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye ve Yahyâ b. Ma'in ise öğrencilerinden bazılarılarıdır. Ahmed b. Hanbel onun "sadûk" ve "sika" olmakla birlikte zaman zaman yanıldığına dikkat çekmektedir. Ebû Hâtim onun ve Şerîk'in hafızalarının eşit seviyede olduğuna dikkat çekmektedir.[222] İbn Mübârek'ın yanında ondan bahsedilince onu övmüştür. İbn Ma'in de onun "sika" olduğunu belirtmiştir[223]

Amr b. Meymûn b. Mihrân el-Cezerî (ö. 147/764)

Babası Meymûn b. Mihrân, Süleyman b. Yesâr, Şa'bî, Mekhûl, Ömer b. Abdülazîz ve Nâfî hadis rivâyet ettiği muhaddislerdendir. Oğlu Abdullah, İbn Mübârek, Süfyân es-Sevrî, Yezîd b. Zürey', Bişr b. Mufaddal ve Yahyâ b. Ebî Zâide kendisinden hadis rivâyet ettiği râvilerden bazılarıdır. İbn Ma'in, İbn Hirâş, İbn Sa'd ve Nesâî "sika" olduğunu söyleyerek onu tevsîk etmişlerdir.[224]

Osman b. Hâdır el-Ezdî el-Himyerî (ö.111/729)

Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Abbâs ve Meymun b. Mihrân hadis aldığı muhaddislerdendir. İsmâil b. Ümeyye, Halîl b. Ahmed en-Nahvî, Zübeyr b. Şebîb, Ziyâd b. Sa'd ve Amr Meymun b. Mihrân ise ondan alan bazı râvilerdendir. Ebû Zür'a onun "sika" olduğunu söylemektedir. İbn Hibbân ona "Sikat" adlı eserinde yer vermektedir. Rivâyetleri İbn Mâce ve Nesâî'nin eserinde yer almaktadır.[225]

---

[222] Zehebî, **Kâşif**, c.2, s.412.
[223] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.33, s.132-133
[224] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.8, s.108-109.
[225] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.19, s.349-350.

Senedde yer alan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki isnadlarda incelemiştik.

b) (Heddesenâ) Muhammed b. Yahyâ > (heddesenâ) Abdürrezzâk > (enbeenâ) es-Sevrî >(‘an) Âsim b. Küleyb > (‘An) Ebî >

Âsım b. Küleyb b. Şihâb (ö.137/754)

Seleme b. Nebâte, Süheyl b. Zirâ', Abdurrahman el-Esved b. Yezîd ve babası Küleyb b. Şihâb hocalarındandır. Bişr b. Mufaddal, Zâide b. Kudâme, Süfyân es-Sevrî, İbn Uyeyne, Şu'be ve Şerîk b. Abdullah ise öğrencileri arasında bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel "lâ be's bihi", İbn Ma'in ve Nesâî "sika", Ebû Hâtim ise "sâlih" diyerek onu ta'dil etmektedir. İbn Hibbân onu "Sikât" adlı esrinde zikrederek onun "sika" bir râvi olduğuna işaret etmiştir.[226]

Küleyb b. Şihâb b. Mecnûn (ö.90/708)

Hz. Ömer, Hz.Ali, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebû Zer ve Ebû Hüreyre gibi sahabilerle görüşüp onlardan hadis rivâyet etmiştir. Oğlu Âsım ve İbrâhîm b. Muhâcir ise ondan hadis almışlardır. Ebû Zür'a ve İbn Sa'd onun "sika" bir râvi olduğunu belirtmektedirler. Nesâî onun oğlu Âsım ve İbrâhîm b. Muhâcir dışında öğrencisini bilmediğini söylemektedir. Ayrıca İbrâhîm b. Muhâcir kavî bir râvi olmadığını ilave etmektedir. İbn Heysem ve Begavî onu Rasulullah (s.a.v.) ile karşılaşmış olabileceğini söylemektedirler.

Senedde bulunan öbür râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki isnadlarda incelemiştik.

2) Ebû Dâvûd'un Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Hasan b. Alî >(heddesenâ) Abdürrezzâk > (heddesenâ) es-Sevrî >('an) Âsim b. Küleyb > (‘An) Ebî >

[226] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.13, s.537-539.

Hasan b. Ali b. Muhammed (ö.242/856)

Ebû Muâviye ed-Darîr, Muâz b. Hişâm, Vekî' b. Cerrâh, Yezîd b. Hârûn ve Ebû Usâme gibi râviler hocalarından bazılarıdır. Nesâî hariç Kütüb-i Sitte müellifleri, Ebû Bekir b. Ebî Âsım, Ebû Ca'fer Müteyyen ve Abdullah b. Sâlih ise öğrencileri arasında bulunmaktadır. Zehebî onun "imam", "hafız", "sadûk" ; Ya'kûb b. Şeybe ise "sika", "sebt" ve "mütkin" olduğunu söylemektedir. Ebû Dâvud onun ricâl âlimi olmasına rağmen ilmini kullanmadığından bahsetmektedir.[227]

Senedde daha önceden geçen râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını izah etmiştik.

1.6.6. Altıncı Grup Hadislerin İsnadlarının Değerlendirilmesi

Bu grupta kurban olarak kesilecek olan hayvanlara dair planlamayı emreden hadisler bulunmaktadır. Bu hadisler İbn Abbâs ve Müşâci' b. Mesûd tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'un Sünen'lerinde yer almaktadır. Araştırdığımız kaynakla bu hadise ait üç rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik.

İbn Mâce'nin rivâyetleri; a) ve b) Bu hadislerde geçen râviler hadis otoriteleri tarafından ta'dil edilmişlerdir. Bu yüzden hadis sahih kabul edilmiştir.

Ebû Dâvud'un rivâyeti; bu hadisimizi sened ittisal ve râviler "sika" olduğu için sahih olarak değerlendirilmiştir.

Bütün rivâyetlerin hem senedi muttasıl hem de râvileri tevsîk edilmiş olduğundan sahihtir.

1.7. YEDİNCİ GRUP HADİSLER

1.7.1. Hadisin Kaynakları

Bu gruptaki hadislerimiz kurban olacak hayvanın yaşı ile ilgilidir. Bu hadisler Ukbe b. Âmir, Câbir b. Abdullah, Zeyd b. Hâlid, Küleyb b. Şihâb ve Hilâl b. Ebî

[227] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s.398-400.

Hilâl tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri Buhârî (ö.256/870) ile Müslim'in (ö.261/875) Sahih'lerinde, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'lerinde yer almaktadır.

1.7.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

1. Buhari Sahih adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ بَعْجَةَ الجُهَنِيِّ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الجُهَنِيِّ، قَالَ: قَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَصْحَابِهِ ضَحَايَا، فَصَارَتْ لِعُقْبَةَ جَذَعَةٌ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَارَتْ لِي جَذَعَةٌ؟ قَالَ: «ضَحِّ بِهَا "

Muâz b. Fedâle > Hişâm > Yahyâ > Ba'ce el-Cühenî > Ukbe b. Âmir el-Cühenî

"Peygamber (s.a.v.) sahâbîleri arasında bir takım kurbanlık hayvanlar taksim etti. Benim payıma bir yaşını doldurmamış bir koyun (ceza') düştü. Ben:" Yâ Rasulullah benim payıma bir yaşını doldurmamış bir koyun (ceza') düştü". Rasulullah: "Onu kurban et!" buyurdu."[228]

b)

"حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي الخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ ضَحَايَا، فَبَقِيَ عَتُودٌ، فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «ضَحِّ أَنْتَ بِهِ "

Amr b. Hâlid > el-Leys > Yezîd > Ebü'l- Hayr > Ukbe b. Âmir "Peygamber (s.a.v.) ona, sahâbîlerine dağıtmak üzere birtakım kurbanlıklar sürüsü verdiğini, kendisine onlardan yaşına ulaşmamış bir oğlak kaldığını (atûd)[229] , bunu

[228]Buhârî, **Edâhî**, 2, c.7,s.99.
[229] Yaşını doldurmamış keçi yavrusu yani oğlaktır. (İbn Esîr, **en-Nihâye fî Garîbi'l Hadis ,**

Peygamber'e zikrettiğinde Peygamber(s.a.v.)'in "Sen de onu kurban et!" buyurduğunu nakletti."[230]

2. Müslim Sahih adlı esrinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَذْبَحُوا إِلَّا مُسِنَّةً، إِلَّا أَنْ يَعْسُرَ عَلَيْكُمْ، فَتَذْبَحُوا جَذَعَةً مِنَ الضَّأْنِ "

Ahmed b.Yûnus > Züheyr > Ebû Zübeyr > Câbir'den nakledildiğine göre

" Rasulullah (s.a.v) yaşını dolduran hayvandan başkasını kesmeyin. Ancak size böylesini bulmak güç gelirse o başka! Bu takdirde koyundan bir yaşını doldurmamış olanı kesiverin! " [231]

b)

"وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى أَصْحَابِهِ ضَحَايَا، فَبَقِيَ عَتُودٌ، فَذَكَرَهُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «ضَحِّ بِهِ أَنْتَ»، قَالَ قُتَيْبَةُ: عَلَى صَحَابَتِهِ"

Kuteybe b. Saîd > Leys

Muhammed b. Rumh > Leys > Yezîd b. Ebî Habîb > Ebû-l Hayr > Ukbe b. Âmir

"Rasulullah (s.a.v) arkadaşlarına kurbanlık olarak dağıtmak üzere ona koyun vermiş. Dağıttıktan sonra ona bir oğlak (atûd) kaldı. Bunu Rasulullah (s.a.v) 'e söyleyince: Onu sen kurban et! buyurmuşlar."[232]

---

c.3. s.177.)
[230] Buhârî, **Edâhî** ,7, c.7,s.101.
[231] Müslim , **Edâhi** ,2 , c.3, s.1555.
[232] Müslim , **Edâhi**, 2**,** c.3, s.1555.

c)

"حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ بَعْجَةَ الْجُهَنِيِّ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ، قَالَ: قَسَمَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِينَا ضَحَايَا، فَأَصَابَنِي جَذَعٌ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّهُ أَصَابَنِي جَذَعٌ، فَقَالَ: «ضَحِّ بِهِ "

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe > Yezîd b. Hârun > Hişâm ed-Destüvaî > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ba'ce b. Cühenî > Ukbe b. Âmir el-Cühenî

" Rasulullah (s.a.v) bizim aramızda kurbanları taksim etti de bana bir kuzu düştü. Ben: Yâ Resûlallah! Bana bir yaşını doldurmamış olan bir koyun düştü, dedim. "Onu kurban et! " buyurdular. "[233]

d)

"وحَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ حَسَّانَ، أَخْبَرَنَا مُعَاوِيَةُ وَهُوَ ابْنُ سَلَّامٍ، حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، أَخْبَرَنِي بَعْجَةُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، أَنَّ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ الْجُهَنِيَّ، أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَسَمَ ضَحَايَا بَيْنَ أَصْحَابِهِ، بِمِثْلِ مَعْنَاهُ "

Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî > Yahyâ İbn Hassân > Muâviye İbn Sellâm > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ba'ce b. Abdullah > Ukbe b. Âmir el-Cühenî

"Rasulullah (s.a.v) sahabe arasında kurbanlar dağıtmış. Gerisi yukarıdaki hadisin manası gibi."[234]

[233] Müslim , **Edâhi**, 2, c.3, s.1556.
[234] Müslim , **Edâhi**, 2, c.3, s.1556.

3. İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ غَنَمًا، فَقَسَمَهَا عَلَى أَصْحَابِهِ ضَحَايَا، فَبَقِيَ عَتُودٌ، فَذَكَرَهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: ضَحِّ بِهِ أَنْتَ "

Muhammed b. Rumh > Leys b. Sa'd > Yezîd b. Ebî Habîb > Ebû-l Hayr > Ukbe b. Âmir el-Cühenî

"Rasulullah (s.a.v), sahâbîleri arasında kurbanlar dağıtmış. Kendisi de bunları kurbanlık olarak sahâbîlere taksim etmiş ve bir tane atûd (yaşını doldurmamış, kuvvetli keçi oğlağı) kalmıştı. Ukbe bunu Rasulullah (s.a.v)'e söyleyince; "Onu kendine kurban et." buyurmuştur."[235]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[236]

b)

"حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي يَحْيَى، مَوْلَى الْأَسْلَمِيِّينَ، عَنْ أُمِّهِ، قَالَتْ: حَدَّثَتْنِي أُمُّ بِلَالِ بِنْتُ هِلَالٍ، عَنْ أَبِيهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَجُوزُ الْجَذَعُ مِنَ الضَّأْنِ، أُضْحِيَّةً "

Abdurrahman b. İbrâhim ed-Dimaşkî > Enes b. İyâz > Muhammed b. Ebî Yahyâ Mevla es-Selemî > Ummi > Ummi Bilâl binti. Hilâl > Ebî (Hilâl b. Ebû Hilâl)

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur.:

" Koyun cinsinden ceza' (altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) nın bayram kurbanı olması caizdir." [237]

[235] İbn Mâce, **Edâhî**, 7, c.2, s.1048.
[236] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.138.
[237] İbn Mâce, **Edâhî**, 7, c.2, s.1049.

Elbânî bu hadis için zayıf demektedir.[238]

c)

"حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ حَيَّانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: أَنْبَأَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَذْبَحُوا، إِلَّا مُسِنَّةً، إِلَّا أَنْ يَعْسُرَ عَلَيْكُمْ، فَتَذْبَحُوا جَذَعَةً، مِنَ الضَّأْنِ "

(heddesenâ) Hârûn b. Hayyân >(heddesenâ) Abdurrahman b. Abdullah >(enbeenâ) Züheyr > (‘an) Ebî Zübeyr >(‘an) Câbir nakledildiğine göre Rasulullah:

“ Siz kurban olarak yalnız müsinnekesiniz. Eğer ki, bulamamaktan dolayı bunu kesmek size güç olursa. O takdirde koyun türünden ceza’ (yâni altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) kesebilirsiniz.” [239]

Elbânî bu hadis için zayıf demektedir.[240]

4. Ebû Davud Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي شُعَيْبٍ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَذْبَحُوا إِلَّا مُسِنَّةً إِلَّا أَنْ يَعْسُرَ عَلَيْكُمْ فَتَذْبَحُوا جَذَعَةً مِنَ الضَّأْنِ "

Ahmed b. Ebî Şuayb el-Herrânî > Züheyr b. Muâviye > Ebû Zübeyr > Câbir

“Siz kurban olarak yalnız müsinne (kurban olunacak hayvan için uygun yaş) kesiniz. Eğer ki, bulamamaktan dolayı bunu kesmek size güç olursa. O takdirde koyun cinsinden ceza’ (altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) kesebilirsiniz. “ [241]

[238] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.139.
[239] İbn Mâce, **Edâhî**, 7, c.2, s.1049.
[240] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i İbn Mâce,** c.7, s.141.
[241] Ebû Dâvûd, **Edâhî** ,5, c.4.s.422-423.

Elbânî bu hadis için zayıf demektedir.[242]

b)

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صُدْرَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طُعْمَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ، قَالَ: " قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَصْحَابِهِ ضَحَايَا، فَأَعْطَانِي عَتُودًا جَذَعًا. قَالَ: فَرَجَعْتُ بِهِ إِلَيْهِ فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّهُ جَذَعٌ. قَالَ: «ضَحِّ بِهِ» فَضَحَّيْتُ بِهِ "

Muhammed b. Südrân > Abdüla'lâ b. Abdüla'lâ > Muhammed b. İshâk > Umâre b. Abdullah b. Tu'ma >Saîd b. Müseyyib > Zeyd b. Hâlid el-Cühenî

" Rasulullah (s.a.v) ashabı arasında kurbanlıkları taksim etti. Bana da bir yaşını bitirmiş bir keçi yavrusu (atûd) verdi. Kısa bir süre sonra keçi yavrusunu alıp Hz. Peygamber'in yanına vardım ve kendisine :Ey Allah'ın Rasulü bu daha ceza' (altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) kesebilirsiniz dır , dedim: "Sen de onu kurban et!" buyurdu. Bunun üzerine onu kurban ettim. "[243]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[244]

5. Tirmizî Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

"حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عِيسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ كِدَامِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي كِبَاشٍ قَالَ: جَلَبْتُ غَنَمًا جُذْعَانًا إِلَى الْمَدِينَةِ فَكَسَدَتْ عَلَيَّ، فَلَقِيتُ أَبَا هُرَيْرَةَ فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: نِعْمَ الأُضْحِيَّةُ الجَذَعُ مِنَ الضَّأْنِ، قَالَ: فَانْتَهَبَهُ النَّاسُ "

Yûsuf b. Îsâ > Vekî' > Osmân b. Vâkid > Kidâm b. Abdurrahman > Ebû Kibâş

[242] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i Ebî Dâvud**, 2797**,** s.2.
[243] Ebû Dâvûd, **Edâhî** ,5, c.4.s.424.
[244] Elbânî, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i Ebî Dâvud**, 2798**,** s.2.

“ Medîne’ye ceza’ (altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) getirdim işler iyi gitmedi. Koyunlar elimde kaldı. Ebû Hüreyre ile karşılaştığımda kendisine sordum şöyle dedi: Rasulullah’ın şöyle dediğini işittim: Koyunlardan ceza’ ne güzel kurbanlıktır. Ebû Kibâş: Bunun üzerine insanlar elimdeki ceza’ları kapışıp bitirdiler.”[245]

Tirmizî tahric ettiği bu hadis için garip demektedir[246]

b)

"حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى أَصْحَابِهِ ضَحَايَا، فَبَقِيَ عَتُودٌ أَوْ جَدْيٌ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: ضَحِّ بِهِ أَنْتَ "

Kuteybe > Leys > Yezîd b Ebî Habîb > Ebû-l Hayr >Ukbe b. Âmir

“Peygamber (s.a.v.) ona, sahâbîlerine dağıtmak üzere birtakım kurbanlıklar sürüsü verdiğini, kendisine onlardan yaşına ulaşmamış bir oğlak veya kuzu kaldığını , bunu Peygamber'e zikrettiğinde Peygamber(s.a.v.)’in "Sen de onu kurban et!" buyurduğunu nakletti. ”[247]

Tirmizî tahric ettiği bu hadis için hasen sahih demektedir[248]

6) Nesâî Sünen adlı eserinde yer alan rivâyetler;

a)

" أَخْبَرَنَا أَبُو دَاوُدَ سُلَيْمَانُ بْنُ سَيْفٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ وَهُوَ ابْنُ أَعْيَنَ، وَأَبُو جَعْفَرٍ يَعْنِي النُّفَيْلِيَّ، قَالَا: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَذْبَحُوا إِلَّا مُسِنَّةً إِلَّا أَنْ يَعْسُرَ عَلَيْكُمْ فَتَذْبَحُوا جَذَعَةً مِنَ الضَّأْنِ "

[245] Tirmizî, **Edâhî**, 7 , c.4, s.87.
[246] Tirmizî, c.4, s.87.
[247] Tirmizî, **Edâhî**, 7, c.4, s.88.
[248] Tirmizî, c.4, s.88.

Ebû Dâvud Süleymân b. Seyf > Hasan İbn A'yan / Ebû Ca'fer en- Nüfeylî > Züheyr > Ebû Zübeyr > Câbir

Sadece müsinne (yaşını doldurmuş olan) hayvanı kurban olarak kesin. Ancak size zor gelirse koyun cinsinden bir yaşını doldurmayanı kesin. [249]

Elbânî bu hadis için zayıf demektedir.[250]

b)

" أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ غَنَمًا يُقَسِّمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ، فَبَقِيَ عَتُودٌ، فَذَكَرَهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «ضَحِّ بِهِ أَنْتَ "

Kuteybe > Leys > Yezîd b. Ebî Habîb > Ebû-l Hayr > Ukbe b. Âmir

" Rasulullah (s.a.v) ashaba dağıtmam için bana bir sürü koyun vermişti onları dağıttım bir a'tud (yaşına girmemiş, kuvvetli oğlak) kalmıştı. Durumu Rasulullah (s.a.v)'e aktarınca: "Sen de kalan a'tudu kurban et" buyurdu. "[251]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[252]

c)

" أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ دُرُسْتَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْمَاعِيلَ وَهُوَ الْقَنَّادُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْجَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَسَّمَ بَيْنَ أَصْحَابِهِ ضَحَايَا، فَصَارَتْ لِي جَذَعَةٌ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَارَتْ لِي جَذَعَةٌ، فَقَالَ: ضَحِّ بِهَا "

Yahyâ b. Dürüst > Ebû İsmâîl Kennâd > Yahyâ > Ba'ce b. Abdullah > Ukbe b. Âmir

[249] Nesâî, **Dahâyâ**,12 ,c.7. s.218.
[250] Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, c.9 s.450.
[251] Nesâî, **Dahâyâ**,12 ,c.7. s.218.
[252] Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, c.9 s.451.

“ Rasulullah (s.a.v) ashabına kurbanlık koyun dağıtmıştı. Bana da ceza’ (altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) düştü. “Ey Allah'ın Rasûlü! Bana bir ceza’ düştü ” dedim. O da: “Sen de onu kurban et” buyurdu.” [253]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[254]

d)

" أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ بَعْجَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيِّ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَصْحَابِهِ أَضَاحِيَّ، فَأَصَابَنِي جَذَعَةٌ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَصَابَتْنِي جَذَعَةٌ، فَقَالَ: «ضَحِّ بِهَا» "

İsmâîl b. Mes’ud > Hâlid > Hişâm > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ba’ce b. Kesîr el-Cühenî >Ukbe b. Âmir

“Rasulullah (s.a.v) ashabı arasında kurban dağıtmıştı bana da bir ceza’(altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) düşmüştü. Ben de: “Ey Allah'ın Rasûlü bana bir ceza’ düştü” dedim. “Sen de onu kurban et” buyurdu.” [255]

Elbânî bu hadis için herhangi bir şey dememiştir.[256]

e)

" أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ، عَنْ ابْنِ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشَجِّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خُبَيْبٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: «ضَحَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِجَذَعٍ مِنَ الضَّأْنِ» "

Süleymân b. Dâvud > İbn Vehb > Amr > Bükeyr b. el-Eşec > Muâz b. Abdullah b. Hubeyb >Ukbe b. Âmir

[253] Nesâî, **Dahâyâ**,12 ,c.7. s.218.
[254] Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, c.9 s.452.
[255] Nesâî, **Dahâyâ**,12 ,c.7. s.218.
[256] Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, c.9 s.453.

“Rasulullah (s.a.v) ile birlikte koyundan bir ceza’(altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) kurban kesmiştik. “[257]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[258]

f)

" أَخْبَرَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، فِي حَدِيثِهِ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنَّا فِي سَفَرٍ فَحَضَرَ الْأَضْحَى، فَجَعَلَ الرَّجُلُ مِنَّا يَشْتَرِي الْمُسِنَّةَ بِالْجَذَعَتَيْنِ وَالثَّلَاثَةِ، فَقَالَ لَنَا رَجُلٌ، مِنْ مُزَيْنَةَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَحَضَرَ هَذَا الْيَوْمُ، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَطْلُبُ الْمُسِنَّةَ بِالْجَذَعَتَيْنِ وَالثَّلَاثَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْجَذَعَ يُوفِي مِمَّا يُوفِي مِنْهُ الثَّنِيُّ» "

Hennâd b. Serî >Ebû Ahvas > Âsım b. Küleyb > (Küleyb) Ebî

“ Bir yolculuktaydık. Kurban bayramı geldi aramızdan bazı kimseler iki veya üç ceza’(altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) karşılığında yaşını doldurmuş bir koyun alıyorlardı. O sırada Müzeyne kabilesinden bir adam şöyle dedi: Bir yolculukta Rasulullah (s.a.v) ile birlikteydik. Kurban günü gelmişti. Bazı arkadaşlarımız iki ve üç ceza’ vererek bir koyun almak istiyordu. Bunu gören Rasulullah (s.a.v): “Ceza’ da koyun gibi kurban yerine geçer” buyurdu. “[259]

Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[260]

g)

" أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ، عَنْ رَجُلٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ الْأَضْحَى بِيَوْمَيْنِ نُعْطِي الْجَذَعَتَيْنِ بِالثَّنِيَّةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْجَذَعَةَ تُجْزِئُ مَا تُجْزِئُ مِنْهُ الثَّنِيَّةُ» "

[257] Nesâî, **Dahâyâ**,12 ,c.7. s.219.
[258] Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, c.9 s.454.
[259] Nesâî, **Dahâyâ**,12 ,c.7. s.219.
[260] Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, c.9 s.455.

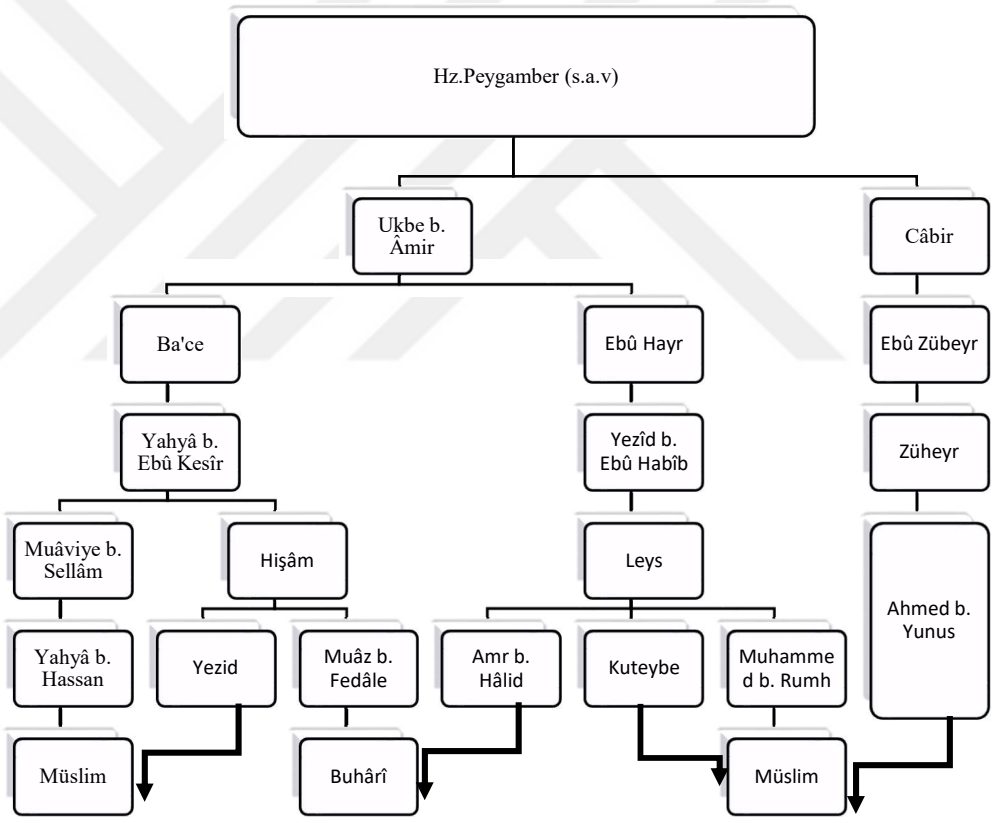
Muhammed b. Abdüla'la > Hâlid > Şu'be > Âsım b. Küleyb > (Küleyb) Ebî

" Babamdan işittim bir adamdan şöyle aktarıyordu: Rasulullah (s.a.v) ile birlikte kurbandan bir iki gün önce birlikteydik. İki ceza'(altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) vererek bir koyun alıyorduk. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v): "Ceza' da aynen koyun gibi kurban edilir" buyurdu. "[261]

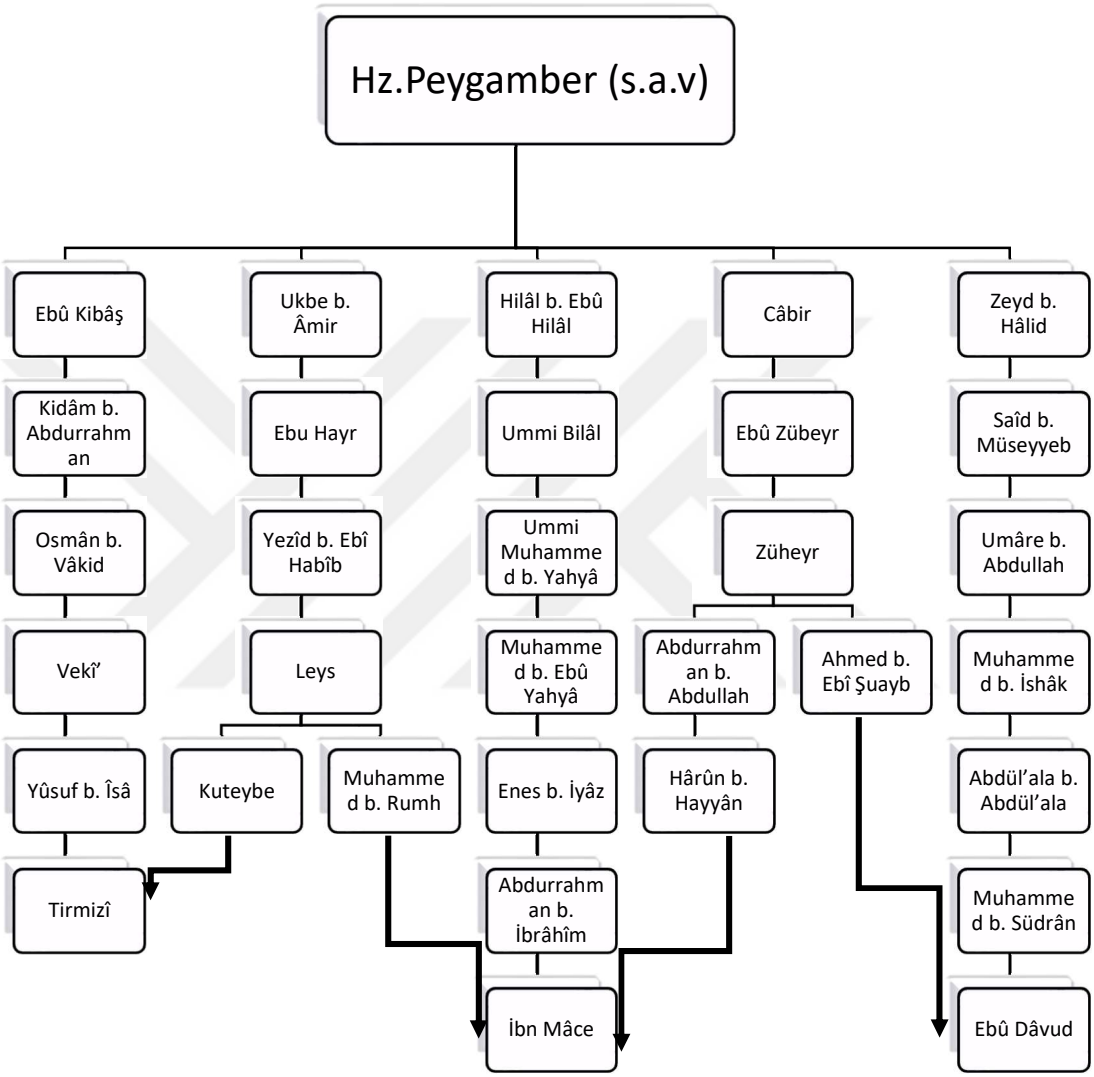
Elbânî bu hadis için sahih demektedir.[262]

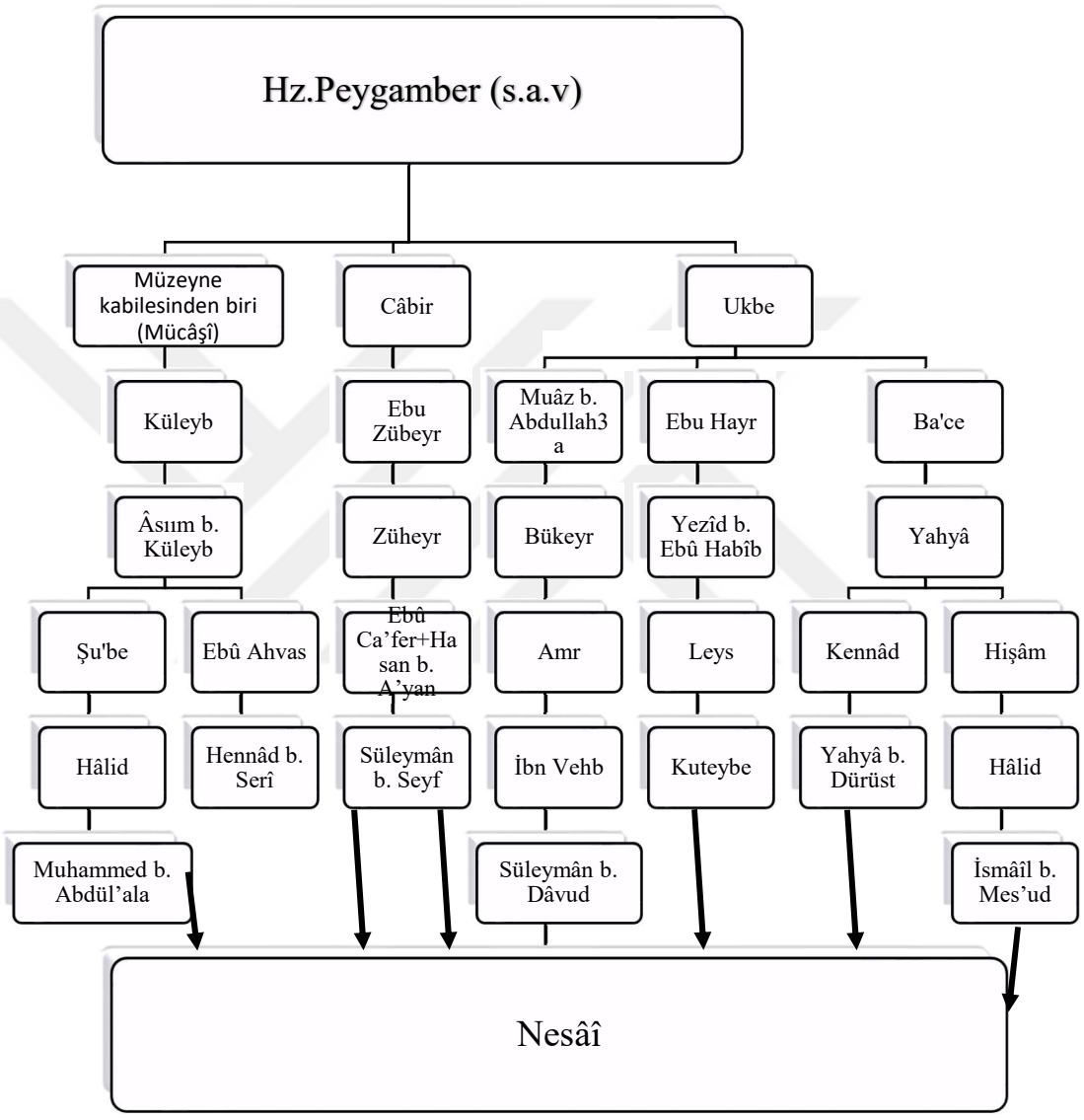
1.7.3. İsnad Tenkidi Yönünden Rivâyetlerin Değerlendirilmesi1.

1.7.4. Sened Ağı

[261] Nesâî, **Dahâyâ**,12 ,c.7. s.219.
[262] Elbânî, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, c.9 s.456.

Hz.Peygamber (s.a.v)
Ebû Kibâş
Kidâm b. Abdurrahman
Osmân b. Vâkid
Vekî'
Yûsuf b. Îsâ
Tirmizî
Ukbe b. Âmir
Ebu Hayr
Yezîd b. Ebî Habîb
Leys
Kuteybe
Muhammed b. Rumh
Hilâl b. Ebû Hilâl
Ummi Bilâl
Ummi Muhammed b. Yahyâ
Muhammed b. Ebû Yahyâ
Enes b. İyâz
Abdurrahman b. İbrâhîm
İbn Mâce
Câbir
Ebû Zübeyr
Züheyr
Abdurrahman b. Abdullah
Hârûn b. Hayyân
Ahmed b. Ebî Şuayb
Zeyd b. Hâlid
Saîd b. Müseyyeb
Umâre b. Abdullah
Muhammed b. İshâk
Abdül'ala b. Abdül'ala
Muhammed b. Südrân
Ebû Dâvud

Hz.Peygamber (s.a.v)
Müzeyne kabilesinden biri (Mücâşî)
Câbir
Ukbe
Küleyb
Ebu Zübeyr
Muâz b. Abdullah3 a
Ebu Hayr
Ba'ce
Âsıım b. Küleyb
Züheyr
Bükeyr
Yezîd b. Ebû Habîb
Yahyâ
Şu'be
Ebû Ahvas
Ebû Ca'fer+Ha san b. A'yan
Amr
Leys
Kennâd
Hişâm
Hâlid
Hennâd b. Serî
Süleymân b. Seyf
İbn Vehb
Kuteybe
Yahyâ b. Dürüst
Hâlid
Muhammed b. Abdül'ala
Süleymân b. Dâvud
İsmâîl b. Mes'ud
Nesâî

1.7.5. Sened Tenkidi

1. Buhari Sahih adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Muâz b. Fedâle > (heddesenâ) Hişâm > (‘an) Yahyâ > (‘an) Ba’ce el-Cühenî >(‘an) Ukbe b. Âmir el-Cühenî

Muâz b. Fedâle (ö.211-220/826-835)

Hafs b. Meysere, Hâlid b. Hümeyd, Halîl b. Mürre, Süfyân es-Sevrî ve Abdullah b. Lehîa hadis aldığı muhaddislerdendir. Buhârî, Ubeydullah b. Cerîr, Abdullah b. Vehb, Ya’kûb b. Süfyân ve Ya’kûb b. Şeybe ise öğrencilerinden bazılarıdır. Ebû Hâtim onu “sika” ve “sadûk” olarak tavsif etmektedir. İbn Hibbân es-Sikât adlı eserinde ona yer vermektedir.[263]

Hişâm ed-Düstüvâî (ö.153/770)

Hocaları arasında Katâde, Şuayb b. Habhab, Âsım b. Behdele, Hammâd b. Ebî Süleymân, Katâde ve Ma’mer bulunmaktadır. Öğrencileri arasında ise İshâk b. Yûsuf, Şu’be b. Haccâc, Serî b. Yahyâ, Abdullah b. Mübârek, Bişr b. Mufaddal ve Abdurrahman b. Mehdî yer almaktadır. Vekî, kendisinden hadis almış ve onun “sebt” sıfatına haiz bir râvi olduğunu söylemektedir. Yahyâ b. Saîd, ed-Dustüvâi’den bir hadis işittiği zaman başka birinden aynı hadisi işitmeye ihtiyaç kalmadığından bahsetmektedir. İclî de kendisinin “sika” bir râvi olduğunu söylemektedir.[264]

Yahyâ b. Ebî Kesîr Sâlih (ö. 129/747)

Ebû Seleme b. Abdurrahman, Abdullah b. Ebî Katâde, Atâ b. Ebî Rebâh, İkrime el-Berberî, Hilâl b. Ebû Meymûne ve Ya’lâ b. Hakîm gibi şahıslardan hadis rivâyet etti. Talebeleri arasında Hişâm ed-Dustüvâî, Evzâî, Şeybân en-Nahvî, Harb b. Şeddâd, Hemmâm b. Yahyâ, Abdullah b. Mübârek, Ma‘mer b. Râşid ile kendi oğlu Abdullah yer almaktadır. İclî onu “sika”, Ebû Hâtim onun sadece “sika” râvilerden hadis rivâyet ettiğini ve onun “imam” sıfatına haiz olduğundan bahsetmektedir. Eyyûb es-Sahtiyânî, Zührî’den sonra Medinelilerin hadislerini en iyi bilen kişinin

[263] Mizzî, **Tehzîbü’l Kemâl fî Esmâ’ir-Ricâl**, c.28, s.129-130.
[264] Mizzî, **Tehzîbü’l Kemâl fî Esmâ’ir-Ricâl**, c.30, s.215-223.

Yahyâ b. Ebû Kesîr olduğunu söylemiş, Şu‘be de onun rivâyetlerini Zührî’nin rivâyetlerine tercih etmektedir.[265]

Ba’ce b. Abdullah el-Cühenî (ö.100/718)

Abdullah b. Bedir, Ukbe b. Âmir ve Ebû Hüreyre hocaları arasında bulunmaktadır. Üsâme b. Zeyd, Selem b. Dînâr, çocukları Abdullah b. Ba’ce ile Muâviye b. Ba’ce ve Yahyâ b. Ebî Kesîr ise öğrencileri arasında yer almaktadır. Kütüb-i Sitte müellifleri kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir. Nesâî ve Zehebî[266] onun “sika” oduğunu söylemektedirler.[267]

b) (Heddesenâ) Amr b. Hâlid >(heddesenâ el-Leys >(‘an) Yezîd >(‘an) Ebû-l-Hayr > (‘an) Ukbe b. Âmir

Amr b. Hâlid b. Ferrûh (ö.229/843)

Hammâd b. Seleme, Leys b. Sa’d, Yahyâ b. Mütevekkil, Abdullah b. Lahîa, Şerik ve Züheyr hadis rivâyettiği muhaddislerdendir. Buhârî, Muhammed b. Yahyâ, Ebû Zür’a, Ebû Hâtim ve Yahyâ b. Osmân ise kendisinden hadis rivâyet etiiği râvilerdendir. İclî “sika”, Ebû Hâtim “sadûk”, Zehebî ise “hafız” ile “hüccet” diyerek onu ta’dil etmektedirler.[268]

Leys b. Sa’d (ö.175/791)

Hocaları arasında Nafî’, Yezîd b. Ebî Habîb, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Zührî, Hişâm b. Urve, Atâ b. Ebî Rebâh, Katâde ve daha birçok muhaddis vardır. Şuayb, Muhammed b. Aclân, İbn Lahîa, Kays b. Rabî, Abdullah b. Mübârek, İbn Vehb ve Mervân b. Muhammed ise öğrencileri arasında bulunur. İclî, Ahmed b. Saîd ez-Zührî, İbn Ma’in ve Nesâî tarafından “sika”, İbn Medenî “sika” ile “sebt”, Ebû Zür’a ve İbn Herâş “sadûk” diyerek onu ta’dil etmektedirler.[269]

---

[265] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb,** c.11, s.268-270.
[266] Zehebî,**Kâşif**,c.1. s.272.
[267] Mizzî, **Tehzîbü’l Kemâl fî Esmâ’ir-Ricâl**, c.4, s.190-191.
[268] Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c.10, s. 427-428.
[269] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb,** c.8, s.459-465.

Yezîd b. Ebî Habîb Süveyd (ö. 128/745)

Zührî, Abdullah b. Hâris, Ebû Tüfeyl, Esleme b. Yezîd, İbrâhîm b. Abdullah, ve Hayr b. Nuaym gibi râvilerden hadis rivâyet etmiştir. Süleymân et-Teymî, Muhammed b. İshâk, Amr b. Hâris, İbn Lahîa, Abdullah b. Ayyâş ve Leys b. Sa'd ve daha birçok muhaddis kendisinden hadis almıştır. Leys, onun efendimiz ve alimlerimizden olduğunu söylemektedir. İbn Sa'd, Ebû Zür'a ve İclî tafarından "sika" olarak değerlendirilmektedir.[270]

Mürsed b. Abdullah Ebu'l Hayr (ö.90/708)

Hüzeyfe el-Bârekî, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Amr b. Âs, Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Saîd b. Yezîd, Abdullah b. Zübeyr gibi içlerinde sahabeden de olan hocalardan hadis almıştır. Ca'fer b. Rabîa, Abdullah b. Hübeyre, Abdullah b. Velîd, Abdurrahman b. Şemâme ve Ubeydullah b. Ebû Ca'fer gibi muhaddislere hadis dersi vermiştir. Ebû Saîd b. Yûnus onun Mısır'da müftülük yaptığını, ayrıca Abdülazîz b. Mervân zamanında da müftülük makamında oturduğundan bahsetmektedir. İbn Hibbân onu es-Sikât adlı eserinde anlatmaktadır. Kütübi Sitte müellifleri kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[271] İclî "sika" bir râvi olduğunu söylemektedir.[272]

2) Müslim Sahih adlı esrinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Ahmed b.Yûnus >(heddesenâ) Züheyr > (heddesenâ) Ebû Zübeyr >(‘an) Câbir

Ahmed b. Abdullah b. Yûnus (ö.227/841)

Sevrî, İbn Uyeyne, İbn Ebî Zâide, Âsım b. Muhammed, Leys ve Mâlik Enes hocalarındandır. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve İshâk el-Harbî ise öğrencilerindendir. Ebû Hâtim onun hakkında "sika" ile "mütkin", Nesâî "sika", Osmân b. Ebî Şeybe "sika" ile "leyse bi-hücce", İbn Sa'd "sika" ile "sadûk", İclî "sika" ve İbn Kâni' "sika", "sebt" ile "memun" diyerek onu ta'dil

[270] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.11 s.318-319
[271] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.27, s.357-359
[272] İclî el- Kûfî, **Ma‘rifetü's-Sikât,** c.2, s.268.

etmektedirler.[273]

Züheyr b. Muâviye b. Hudeyc (ö. 173/789)

Ebû İshak es-Sebîî, Humeyd et-Tavîl, Hasan b. Harb, Urve b. Abdullah, Muhammed b. İshâk, Esved b. Kays, Simâk b. Harb, A'meş ve Hişâm b. Urve gibi tâbiîn imamların da içlerinde bulunduğu râvilerden hadis rivâyet etti. Kendisinden İbn Cüreyc ve İbn İshak, Zâide b. Kudâme, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Avn b. Sellâm, Abdullah b. Mübârek ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî gibi muhaddisler rivâyette bulundu. Yahyâ b. Ma'in ve Ebû Zür'a "sika", İclî "sika" ile "memun", Nesâî "sika" ile "sebt" olduğunu söyleyerek onun güvenilir bir râvi olmasında ittifak etmişlerdir. [274] Ebû Zür'a, Ebû İshâk'ın kendisine ait rivâyetleri karıştırdığını söylemektedir.[275]

Muhammed b. Müslim Ebû Zübeyr (ö.126/743)

İbn Ömer, Câbir, İbn Tüfeyl, Saîd b. Cübeyr ve Âişe validemiz gibi sahabeden hadis rivâyet etmiştir. Eyyûb, Şu'be, Süfyân, Hemmâd b. Seleme, Leys b. Sa'd ve Mâlik b. Enes ise kendisinden hadis almıştır. İbn Ma'in ve Nesâî kendisinin "sika" olduğunu söylemektedirler. Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim onun hadisleriyle ihticac edilmeyeceğinde ittifak etmektedirler. Ahmed b. Hanbel onun zayıf bir râvi olduğundan bahsetmektedir.[276]

b) (Heddesenâ) Kuteybe b. Saîd > (heddesenâ) Leys >

(heddesenâ) Muhammed b. Rumh >(ahberenâ) Leys > (‘an) Yezîd b. Ebî Habîb >(‘an) Ebû-l Hayr >(‘an) Ukbe b. Âmir

Muhammed b. Rumh b. Muhâcir (ö.242/856)

Leys b. Sa'd, Abdullah b. Lahîa ve Mesleme b. Ali el-Hüşemi'den hadis aldı. Kendisinden ise Müslim, İbn Mâce, Hasan b. Süfyân ve Muhammed b. Zeyyân gibi muhaddisler hadis rivâyet etti. İtkân ve hafızasının iyi oluşuyla tanınmaktadır. Nesâî onun tek bİr hadiste bile hata yapmadığından bahsetmektedir. Ebû Saîd b. Yûnus

[273] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.1, s.50-51
[274] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.3, s.351-353
[275] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**,c.1, s.171.
[276] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**,c.1, s.95.

onun "sika" ile "sebt" sıfatlarına sahip olduğunu söylemektedir. Zehebî onun "hafız" ile "sebt" olduğunu ve Kuteybe b. Saîd'den daha "mütkin" olmasına karşın Buhârî'nin onun tek bir rivâyetini bile kitabına almamasına şaşırdığını ifade etmektedir.[277]

c) (Heddesenâ) Ebû Bekir b. Ebî Şeybe >(heddesenâ) Yezîd b. Hârun > (ʻan) Hişâm ed-Destüvaî > (ʻan) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (ʻan) Ba'ce b. Cühenî > (ʻan) Ukbe b. Âmir el-Cühenî

Yezîd b. Hârun b. Zâdî (ö.206/821)

Süleymân et-Teymî, Humeyd et-Tavîl, Âsım el-Ahval, İbn Avn, Muhammed b. İshâk, Hişâm ed-Destüvâi, Şu'be ve Sevrî gibi muhaddisler onun hocaları arasında yer alır. Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Yahyâ b. Ma'in, Ali b. Medenî, Muhammed b. Sellâm ve Ebû Heysem öğrencilerinden bazılarıdır. İbn Medenî onun "sika" râvilerden olduğunu ve onun hafızası kadar güçlü bir hafıza görmediğini söylemektedir. İbn Ma'in "sika", İclî "sika" ile "sebt", Ebû Hâtim "sika" ile "sadûk" olduğunu söyleyerek onu tevsîk etmektedirler.[278]

Senedde bulunan öteki râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki isnadlarda incelemiştik.

d) (Heddesenî) Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî >(heddesenâ) Yahyâ İbn Hassân > (ahberenâ) Muâviye İbn Sellâm > (heddesenî) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (ahberenî) Ba'ce b. Abdullah >(ʻan) Ukbe b. Âmir el-Cühenî

Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl ed-Dârimî (ö.255/868)

Hişâm b. Kâsım, Yezîd b. Hârun, Esved b. Âmir, Ca'fer b. Avn ve Vehb b. Cerîr hocalarından bazılarıdır. Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Buhârî, Zühlî, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim ise öğrencilerindendir. Ebû Hâtim o zamanının imamı ve "sika" ile "sadûk" olduğunu ifade etmektedir. [279]

[277] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.11, s. 498-500.
[278] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.11, s.366-369.
[279] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.5, s.264-296.

Yahyâ b. Hassân b. Hayyân (ö.208/823)

Hammâd b. Seleme, Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes, Süleymân b. Hilâl, Muâviye b. Sellâ ve Hüşeym'den ders aldı. Oğlu Muhammed b. Yahyâ, Muhammed b. Vezîr, imam Şafî, Ahmed b. Sâlih ve Ca'fer b. Müsâfir ise ondan ders aldı. Ahmed b. Hanbel "sika", İclî "sika" ile "memun", Nesâî "sika", Ebû Hâtim sâlihül-hadis ve Zehebî "sika", "hüccet" diyerek onu tevsîk etmektedirler.[280]

Muâviye b. Sellâm Memtûr (ö.170/786)

Babası Sellâm b. Ebî Sellâm, kardeşi Zeyd b. Sellâm, Zührî ve Yahyâ b. Ebî Kesîr gibi alimleden hadis rivâyet etti. Yahyâ b. Hassân, Yahyâ b. Sâlih, Yahyâ b. Yahyâ, Yahyâ b. Bişr ve Muhammed b. Mervân gibi râviler ise ondan hadis rivâyet etti. Nesâî ve diğer cerh ve ta'dil âlimleri onu "sika" bir râvi olarak değerlendirmektedir. İbn Ma'in onun Şam ehlinin muhaddislerinden olduğunu söylemektedir.[281]

Senedde bulunan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki isnadlarda incelemiştik.

3. İbn Mâce'nin Sünen adlı eeserinde yer alan râviler;

a) (Heddesenâ) Muhammed b. Rumh >(ahberenâ) Leys b. Sa'd >(‘an) Yezîd b. Ebî Habîb > (‘an) Ebû-l Hayr > (‘an) Ukbe b. Âmir el-Cühenî

Senedde yer alan bütün râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki isnadlarda incelemiştik.

b) (Heddesenâ) Abdurrahman b. İbrâhim ed-Dimaşkî >(heddesenâ) Enes b. İyâz > (heddesenî) Muhammed b. Ebî Yahyâ Mevla es-Selemî >('an) Ummi > (heddesenî) Ummi Bilâl binti. Hilâl > (‘an) Ebî (Hilâl b. Ebû Hilâl)

[280] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.10, s. 127-130.
[281] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**,c.1, s.178.

Abdurrahman b. İbrâhim ed-Dimaşkî(ö.245/859)

Velîd b. Müslim, Süfyân b. Uyeyne, Mervân b. Muâviye, İbn Ebî Füdeyk ve Şuayb b. İshâk gibi muhaddsler onun hocalarındandır. Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim onun öğrencilerinden bazılarıdır. İclî, Nesâî, Ebû Hâtim ve Dârekutnî onu "sika" olarak tanıtmaktadır. Nesâî ayrıca onun "memun" ve "lâ be's bih" olduğunu söylemektedir. Ebû Dâvud onun "hüccet" olduğunu ve o dönemde Şam'da onun gibisinin olmadığını eklemektedir.[282]

Enes b. İyâz ed-Dâmre (ö.200/815)

Hocaları arasında Üsâme b. Zeyd, Şerîk b. Abdullah, Dahhâk b. Osmân, Safvân b. Süleym, Nâfi' b. Abdillah ve Hişâm b. Urve gibi muhaddisler vardır. Ahmed b. Haccâc, Ali b. Medenî, Kuteybe b. Saîd, Muhammed b. Sellâm ve Hârûn b. Mûsâ ise öğrencileri arasında bulunur. Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. A'dî ve Muhammed b. Sa'd onun "sika" olduğunu söylemektedir. Nesâî ve Ebû Zür'a ise "lâ be's bih" demekle onu ta'dil etmektedirler. Kütübi Sitte müellifleri ondan hadis rivâyet etmişlerdir.[283]

Muhammed b. Ebî Yahyâ Mevla es-Selemî (ö.145/762)

İkrime ve Sâlim'den hadis dersi aldı. Oğlu İbrâhîm, İbn Vehb ve İbn Kattân ise ondan hadis dersi aldı. Zehebi onun "sika" olduğunu belirtmektedir.[284]

İclî, Ebû Dâvud ve Halîlî onun "sika" olmasında ittifak etmektedirler. İbn Hibban onu Sikât adlı eserinde anlatmaktadır. İbn Şâhîn ise onun "leyyin" sıfatını taşıdığını söylemektedir. Dört Sünen sahibi ondan hadis rivâyet etmişlerdir.[285]

Ummu Muhammed b. Ebî Yahyâ (?)

Süheyl b. Sa'd ve Ummu Bilâl binti Hilâl'dan ders aldı. Ondan da oğlu Muhammed b. Ebî Yahyâ ders aldı. İbn Mâce kendisinden hadis rivâyet etti.[286]

---

[282] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.6, s.131-132..
[283] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.3, s.349-353.
[284] Zehebî,**Kâşif**,c.2. s.230.
[285] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.27. s.11-13.

İbn Hacer kendisini makbûl olarak değerlendirmiştir.[287]

Ummu Bilâl bnt. Hilâl (?)

Bilâl b. Ebî Hilâl'den ders aldı. Ummu Muhammed b. Ebî Yahyâ ise ondan ders aldı. İclî onun "sika" olduğunu söylemektedir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde, Taberî ve Beyhakî'nin eserinde birer hadisi bulunmaktadır.[288] İbn Hacer kendisini "sika" olarak kabul etmiştir.[289]

c) (Heddesenâ) Hârûn b. Hayyân >(heddesenâ) Abdurrahman b. Abdullah >(enbeenâ) Züheyr > (‘an) Ebû Zübeyr >(‘an) Câbir

Hârûn b. Mûsâ b. Hayyân (ö.248/862)

İbrâhîm b. Mûsâ, Hasan b. Yûsuf, Abdurrahman b. Abdullah ve Abdülazîz b. Muğîre hocalarındandır. İbn Mâce, Saîd b. Amr, Muhammed b. Mesûd, Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a ise öğrencilerindendir. Ebû Hâtim "sika" ve "sadûk", Ebû Ya'lâ da "sika" olduğunu olduğunu belirtmektedirler.[290] Zehebî'de Kâşif adlı eserinde onun "sika" ile "imam" olduğunu söylemektedir.[291]

Abdurrahman b. Abdullah b. Sa'd (ö.210/825)

Babası Abdullah b. Sa'd, Ebû Heysem, Ebû Süfyân Kâdî Nîsâbûr, Amr b. Ebî Kays ve Cerîr b. Abdilhümeyd gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmektedir. Çocukları Ahmed ile Abdullah, Ahmed b. Saîd, Osmân b. Muhammed, Hârûn b. Hayyân, Yahyâ b. Mûsâ ve Yûsuf b. Mûsâ ise kendisinden hadis rvâyet etmektedir. Ebû Hâtim "sadûk", İbn Ma'in "sika" ile lâ be's bih olduğunu belirtmektedir. İbn Hibbân onu Sikât adlı eserinde zikretmiştir.[292]

Seneddeki râvilerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki isnadlarda açıklamıştık.

---

[286] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.35, s.395.
[287] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.759.
[288] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.12. s.460-461.
[289] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.755.
[290] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.30. s.112-113..
[291] Zehebî,**Kâşif**,c.2. s.331.
[292] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.6. s.207.

4. Ebû Davud Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a)(Heddesenâ) Ahmed b. Ebî Şuayb el-Herrânî >(heddesenâ) Züheyr b. Muâviye >(heddesenâ) Ebû Zübeyr > (‘an) Câbir

Ahmed b. Ebî Şuayb el-Harrânî (ö.233/847)

Abdullah b. Nemîr, Îsâ b. Yûnus, Muhammed b. Seleme, Muhammed b. Fudayl ve Miskîn b. Bukayr gibi muhaddisler onun hocalarıdır. Ebû Dâvud, Ahmed b. İbrâhîm, İsmâil b. Fadl, Ca’fer b. Muhammed ve Hasan b. Süleymân ise onun öğrencilerindendir. Ebû Hâtim onun “sika” ve “sadûk” oduğunu belirtmektedir. Buhârî, Tirmizî ve Nesâî ondan hadis rivâyet etti.[293]

Seneddeki öbür râvilerin cerh ve ta’dîl bakımından durumlarını daha önceki isnadlarda açıklamıştık.

b) (Heddesenâ) Muhammed b. Südrân >(heddesenâ) Abdüla’lâ b. Abdüla’lâ > (heddesenâ) Muhammed b. İshâk > (heddesenî) Umâre b. Abdullah b. Tu’ma >(‘an) Saîd b. Müseyyib >(‘an) Zeyd b. Hâlid el-Cühenî

Muhammed b. İbrâhîm b. Südrân (ö. 243/857)

Mu’temir b. Süleymân, Hâlid b. Hâris, Yezîd b. Zürey’, Bişr b. Mufaddal ve Muhammed b. Fudayl’dan hadis dersi aldı. Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, Ebû Hâtim, İbn Hüzeyme ve Hasan b. Süfyân ise ondan hadis dersi aldı. Ebû Hâtim “sadûk”, Ebû Dâvud “sika” ve Nesâî “lâ be’s bih” demekle onu ta’dil etmektedirler.[294]

Abdüla’lâ b. Abdüla’lâ b. Muhammed (ö.189/804)

İbrâhîm b. Yezîd, Hümeyd et-Tavil, Saîd b. Îyâs, Muhammed b. İshâk, Ubeydullah b. Ömer ve Hişâm b. Hâsan onun hocalarındandır. İbrâhîm b. Mûsâ, İshâk b. Râhûye, İsmâîl b. Bişr ve Ali b. Medenî ise öğrencilerinden bazılarıdır. İbn Ma’in ve Ebû Zür’a “sika”, Ebû Hâtim “sâlihül- hadis” ve Nesâî “leyse bihi be’s”

[293] Mizzî, **Tehzîbü’l Kemâl fî Esmâ’ir-Ricâl**, c.1. s.367-369.
[294] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb,** c.9. s.11-12..

demekle onu tevsîk etmektedirler.[295]

Muhammed b. İshâk (ö.151/ 768)

Hocaları arasında el-A'rec, Ubeydullah b. Abdillah, Humeyd et-Tavil, Ubâde b. Velîd ve Zührî bulunmaktadır. Öğrencileri arasında ise İbn Avn, Şu'be Sevrî, İbn Uyeyne ve Züheyr b. Muâviye yer almaktadır. İbn Ma'in kendisi için "sika", "leyse bi-hüccet", "sadûk", "leyse bihi be's", "leyse bi-kavî" ve "zayıf" sıfatlarını kullanmaktadır. Nesâî leyse bi-kavî ve Ebû Zür'a ise "sadûk" olduğunu söylemektedir.[296]

Umâre b. Abdullah b. Tu'ma (ö.121/738)

Saîd b. Müseyyeb ve Âta b. Yesâr 'dan hadis rivâyet etti. Ebû İshâk, Yezîd b. Ebû Hübeyb, Mâlik ve Ca'fer b. Rabîa ise ondan hadis rivâyet etti. İbn Hibbân es-es-Sikât adlı eserinde ondan bahsetmektedir. Ebû Dâvud udhîye babında onun bir hadisine yer vermektedir.[297]

Saîd b. Müseyyeb el-Kuraşî (ö. 92/711):

Hz. Osman, Ali, Âişe, İbn Abbas, İbn Ömer, Ümmü Seleme, Ebû Hüreyre, Zeyd b. Sâbit, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah b. Amr b. Âs ve babası Müseyyeb gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etti. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin hadislerini en iyi bilen kişi olarak bilinmektedir. Kendisinden ise Zührî, Katade, Meymûn b. Mihrân ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ve Yahya b. Saîd gibi kimseler hadis almışlardır. Muhaddisler kendisini övmüşler, "hüccet" ve "sika" bir ravî olduğunu söylemişlerdir. Bu nedenle mürsel olarak rivâyet ettiği hadisler sahih olarak kabul edilmiş ve mürsel olarak rivâyet edilen hadislerin en saygını sayılmıştır.[298]

[295] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.16. s.359-363.
[296] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.9. s.38-46.
[297] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.7. s.420.
[298] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.11, s. 66-75..

5. Tirmizî Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (heddesenâ) Yûsuf b. Îsâ >(heddesenâ) Vekî' >(heddesenâ) Osmân b. Vâkid > (‘an) Kidâm b. Abdurrahman > (‘an) Ebû Kibâş

Yûsuf b. Îsâ b. Dînâr (ö.249/863)

Amcası Yahyâ b. Dînâr ez-Zührî, İbn Uyeyne, Vekî', İshâk b. Râhûye, Abdullah b. Nümeyr gibi muhaddislerden hadis almıştır. Kendisinden Kütüb-i Sitte müellifleri olan Buhârî, Müslim, Tirmizî ve daha birçok muhaddis hadis rivâyet etmişlerdir. İbn Hibbân onu Sikât adlı eserinde anlatmaktadır Nesâî, "sika" bir muhaddis olduğunu belirtmiştir,.[299]

Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh (ö. 197/812):

Evzâî, es-Sevrî, Malik b. Enes, İbn Avn, Şu'be b. Haccâc, Hişâm b. Urve gibi râvilerden hadis rivâyetinde bulundu. Kendisinden hocası olan es-Sevrî, İbn Mübârek, Fadl b. Mûsâ, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medînî ve İbn Maîn gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır. Ahmed b. Hanbel, "sebt" sıfatına sahip olduğunu ve "hafız"asına hayran olduğunu söylemektedir. İclî onu "sika", abid ve salih biri olarak görmektedir. İbn Medînî, Süfyân'ın arkadaşları arasında en güvenilir olanlardan biri olduğunu dile getirmiştir.[300]

Osmân b. Vâkid b. Muhammed (ö.151/768)

Babası Vâkid, amcası Ebû Bekir, Nâfi' b. Cübeyr, Nâfi' mevla İbn Ömer ve Kidâm b. Abdurrahman'dan hadis dersi aldı. Mesûdî, Vekî, Ebû Muâviye ve Zeyd b. Hübâb ise ondan ders aldı. Ahmed b. Hanbel kendisinde sakınca görmediğini söylemektedir. İbn Ma'in "sika", Ebû Dâvud zayıf ve Dârekutnî ise onu leyse bihi be's ile tanımlamaktadır.[301]

[299] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c. 32, s. 449-450.
[300] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.9, s. 140- 152.
[301] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.7. s.158-159.

Kidâm b. Abdirrahman (?)

Ebû Kibâş'tan hadis rivâyet etti. Kendisinden ise Osmân b. Vâki ve Ebû Hanîfe hadis rivâyet etti. Meçhul birisidir.[302]

Ebû Kibâş(?)

Ebû Hüreyre'den ''Koyunlardan ceza' ne güzel kurbanlıktır.'' Hadisini rivâyette bulundu. Kendisinden Kidâm b. Abdurrahman hadis rivâyet etti. Tirmizi'nin tahric ettiği;'Koyunlardan ceza' ne güzel kurbanlıktır.'' hadisini nakletmiştir.[303]

b) (Heddesenâ) Kuteybe >(heddesenâ) Leys >(‘an) Yezîd b Ebî Habîb >(‘an) Ebû-l Hayr >(‘an) Ukbe b. Âmir

Seneddeki bütün râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde açıklamıştık.

6) Nesâî Sünen adlı eserinde yer alan râviler;

a) (Ahberenâ) Ebû Dâvud Süleymân b. Seyf >(heddesenâ) Hasan İbn A'yan / Ebû Ca'fer en- Nüfeylî >(heddesenâ) Züheyr >(heddesenâ) Ebû Zübeyr > (‘an) Câbir

Ebû Dâvud Süleymân b. Seyf (ö.271/884)

Harranlı muhaddislerden olup Yezîd b. Hârûn, Ca'fer b. Avn, Vehb b. Cerîr, Ebû Âsım ve Nüfeylî gibi şahsiyetlerden hadis rivâyet etti. Kendisinden hadis alanlar içinde ise Nesâî, Ebû Arûbe, oğlu Hasan b. Süleymân ve torunu Ahmed b. Muhammed b. Süleymân bulunmaktadır. Nesâî kendisini "sika" olarak vasıflandırmaktadır. İbn Hibbân onu Sikât adlı eserine alarak güvenilir bir râvi olduğuna işaret etmiştir. İbn Ebî Hâtim bazı hadislerini ele almıştır.[304]

[302] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.8. s.431.
[303] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c. 34, s. 213.
[304] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.4. s.199; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.13, s. 147.

Hasan b. Muhammed b. A'yen (ö.210/825)

Hafs b. Süleymân, Züheyr b. Muâviye, Âsım b. Bişr, Fudayl b. Gazvân ve amcası Mûsâ b. A'yen öğrencileri arasında bulunmaktadır. Ahmed b. Süleymân, İbrâhîm b. Abdülazîz, Ali b. Osmân ve Fadl b. Ya'kûb ise öğrencilerinden bazılarıdır. Ebû Hâtim kendisine yetiştiği halde ondan birşey almadığını anlatmaktadır. İbn Hibbân ona Sikât adlı eserinde yer vermiştir. Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin eserlerinde hadisleri vardır.[305] Zehebî[306] onu "sika", İbn Hacer[307] ise "sadûk" olarak tanımlamaktadır.

Ebû Ca'fer Abdullah b. Muhammed b. Ali en- Nüfeylî (ö.234/848)

Mâlik b. Enes, Züheyr b. Muâviye, İbn Ebî Hâtim, Hüşeym ve İbn Mübârek'ten hadis rivâyet etti. Kendisinden ise Zühelî, Ebû Zür'a, İbn Ma'in ve Ebû Hâtim gibi önemli muhaddisler hadis rivâyet etti. Nesâî "sika", Dârekutnî "sika" ile "memun", İbn Kâ'nî sâlih ile "sika" ve İbn Hibbân ona "mütkin" diyerek onu ta'dil etmişlerdir. Dârekutnî ayrıca hadisleriyle ihticac edilebileceğini eklemektedir.[308]

Ebû Dâvud hafızasını övmüş, Ahmed b. Hanbel ise onun adının zikredildiği mekanda onu yüceltmiştir.[309]

Seneddeki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını daha önce geçen senedlerde ortaya koymuştuk.

b) (Ahberenâ) Kuteybe >(heddesenâ) Leys >('an) Yezîd b. Ebî Habîb >('an) Ebû-l Hayr > ('an) Ukbe b. Âmir

Seneddeki bütün râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki isnadlarda ortaya koyup açıklamıştık.

[305] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c. 6, s. 306-307.
[306] Zehebî,**Kâşif**,c.1. s.329.
[307] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.163.
[308] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.6. s.16-18.
[309] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**,c.2, s,22.

c) (Ahberenâ) Yahyâ b. Dürüst >(heddesenâ) Ebû İsmâîl Kennâd >(heddesenâ) Yahyâ >(heddesenî) Ba'ce b. Abdullah > ('an)Ukbe b. Âmir

Yahyâ b. Dürüst b. Ziyâd (ö.241/855)

Hammâd b. Zeyd, Ebû Avâne, Muhammed Sâbit ve İbrâhîm b. Abdilmelîk gibi râviler kendisine hocalık yapmıştır. Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Yûsuf b. Mûsâ onun öğrencilerindendir. Nesâî "sika" olduğunu belirtmiştir.[310] İbn Hacer de onun "sika" olmasıyla ilgili Nesâî ile aynı görüştedir.[311]

İbrâhîm b. Abdülmelîk Ebû İsmâîl el-Kennâd (ö.171/787)

Katâde b. Diâme ve Yahyâ b. Ebî Kesîr'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden İshâk b. Ebî İsrâîl, Yahyâ b. Dürüst ve Muhammed b. Süleymân hadis rivâyet etmiştir. Nesâî onu lâ be's bih olarak vasıflandırmıştır. [312]

İbn Hibbân onu Sikât adlı eserine almasıyla birlikte onun hata yaptığından bahsetmiştir. İbn Ma'in onu zayıf bir râvi olarak görmüştür.[313]

Seneddeki öteki râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde izah etmiştik.

d) (Ahberenâ) İsmâîl b. Mes'ud > (heddesenâ) Hâlid >(heddesenâ) Hişâm >('an) Yahyâ b. Ebî Kesîr > ('an) Ba'ce b. Kesîr el-Cühenî >('an) Ukbe b. Âmir

İsmâîl b. Mes'ud (ö.242/856)

Bişr b. Mufaddal, Hâlid b. Hâris, Abdurrahman b. el-Mehdî ve Fadl b. Süleymân gibi muhaddislerden hadis aldı. Nesâî, Ahmed b. Abdullah b. Muhammed ve Zekeriyâ b. Yahyâ ise ondan hadis aldı. Nesâî onu "sika" ve Ebû Hâtim ise

[310] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.11.. s.206
[311] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.590.
[312] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c. 2, s. 140.
[313] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c.1.. s.142.

"sadûk" vasıflandırmıştır.[314] Zehebî de onun "sika" bir râvi olduğunu söyleyerek onu tevsîk etmiştir.[315]

Hâlid b. Hâris (ö.186/802)

Hişâm b. Urve, Şu'be, Humeyd et-Tavil, İbn Avn, İbn Aclân ve İbn Arûbe hocaları arasında bulunmaktadır. Şu'be, Müsedded, Ahmed b. Hanbel, İbn Medenî ve İshâk Râhûye ise öğrencileri arasındadır. Yahyâ el-Kattân, Süfyân ve Hâlid'den daha hayırlı kimseyi görmediğini söylemiştir. Ebû Zür'a "sadûk", Ebû Hâtim "sika" ve Nesâî ise onu "sika" ile "sebt" olraak görmüştür.[316]

İsnaddaki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl bakımından durumlarını önceki senedlerde açıklamıştık.

e) (Ahberenâ) Süleymân b. Dâvud >('an) İbn Vehb >(ahberenî) Amr > ('an) Bükeyr b. el-Eşec >('an) Muâz b. Abdullah b. Hubeyb >('an) Ukbe b. Âmir

Süleymân b. Dâvud b. Hammâd (ö.253/867)

İbrâhîm b. Hammâd, İdrîs b. Yahyâ, Hâris b. Miskîn ve Abdullah b. Nâfi' gibi şahsiyetlerden hadis rivâyet etmiştir. Ebû Dâvud, Nesâî, İbrâhîm b. Abdillah ve Zekeriyâ b. Yahyâ ise kensinden hadis rivâyet edenler arasında bulunur. Nesâî onun "sika" olduğunu ve Ebû Hâtim ise onu görmesime rağmen kendisinden birşey almadığını söylemektedir.[317] İbn Hacer de kendisini "sika" olarak görmektedir.[318]

Abdullah b. Vehb b. Müslim (ö.197/812)

Amr b. Hâris, İbn Hânî, Leys b. Sa'd, İbn Lahîa, Mâlik, Sevrî ve İbn Uyeyne gibi önemli şahsiyetlerden ilim öğrenmiştir. Abdurrahman Mehdî, Ali b. Medenî, Kuteybe ve Hârûn b. Ma'rûf ise ondan ilim elde etmiştir. Ahmed b. Sâlih onun yüz bin hadis naklettiğinden bahsetmektedir. İbn Ma'in, Ebû Zür'a, İbn Adî, İclî ve Nesâî

[314] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.3, s. 195-196
[315] Zehebî, **Kâşif**,c.1. s.249.
[316] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.9, s. 126-128.
[317] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.11, s. 409-410.
[318] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.251.

onu “sika” olarak tavsif etmekle onu tevsik etmişlerdir. Nesâî başka bir yerde kendisi için lâ be’s sıfatını da kulanmıştır.[319]

Amr b. Hâris b. Ya’kûb (ö.148/765)

Ebû Yûnus, Amr b. Dînâr, Katâde ve Yezîd b. Ebî Habîb hocaları arasında bulunmaktadır. Mâlik, Leys ve İbn Vehb ise öğrencilerindendir. Ebû Hâtim, İbn Vehb ve Nesâî onu “hafız”asının güçlü olmasından ötürü övmüşlerdir.[320] İbn Ma’in, Ebû Zür’a, Nesâi ve İclî onun “sika” olduğunu söyleyerek onu ta’dil etmişlerdir.[321]

Bükeyr b. Abdullah el-Eşec (ö.127/744)

Süleymân b. Yesâr, Mahmûd b. Lebîd, Küreyb, Ebû Seleme ve Irâk b. Mâlik gibi şahsiyetlerden hadis rivâyet etmiştir. Yezîd b. Ebî Habîb, İbn Aclân, Leys b. Sa’d ve Dahhâk b. Osmân gibi muahhadisler kendisinden ilim öğrenmiştir. Ahmed b. Hanbel “sika” ile sâlih, İbn Ma’in “sika” ve Nesâi ise ona “sika” ile “sebt” demekle onu tevsik etmişlerdir.[322]

Muâz b. Abdullah b. Hubeyb (ö.118/736)

Başta babası Abdullah b. Hubeyb ve kardeşi Abdullah olmak üzere, Ukbe b. Âmir, İbn Abbâs ve Câbir b. Abdillah gibi sahabe ehlinden hadis rivâyet etti. Abdullah b. Süleymân, Zeyd b. Eslem, Bükeyr b. el-Eşec ve Saîd b. Ebî Hilâl gibi alimler ise ondan hadis rivâyet etti. İbn Ma’in ve Ebû Dâvud kendisin “sika” sıfatıyla tavsif etmişlerdir. Dârekutnî “leyse bi-zake” ve İbn Hâzm ise mechul ile vasıflandırmışlar. İbn Hibbân onu Sikât adlı eserinde zikredip onun güvenilir râvilerden olduğuna işaret etmiştir.[323]

f) (Ahberenâ) Hennâd b. Serî >(‘an) Ebû Ahvas >(‘an) Âsım b. Küleyb > (‘an) Ebî

[319] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb,** c.6.. s.71-74.
[320] Zehebî, **Tezkiretü’l-Hüffâz**,c.1, s,138.
[321] Mizzî, **Tehzîbü’l Kemâl fî Esmâ’ir-Ricâl**, c.21, s. 573.
[322] Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c.6, s. 170-174.
[323] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb,** c.10.. s.191-192.

Sellâm b. Süleym Ebû Ahvas (ö.179/795)

Esved b. Kays, Sımâk b. Harb, İbrâhîm b. Muhâcir ve Âsım b. Küleyb hocalarından bazılarıdır. Abdurrahman b. Mehdî, Vekî, Kuteybe, kardeşi Osmân ve Hennâd b. Serî de onun öğrencilerindendir. Abdurrahman b. Mehdî onun Şerîk'ten daha sağlam ve güvenilir olduğunu söylemiştir. İbn Ma'in, Ebû Zür'a ve Nesâî onun "sika" bir râvi olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ebû Hâtim onu "sadûk" ve Zehebî de "sika" ile "hafız" olarak görmektedir. Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun hadislerini tahric etmiştir.[324]

Seneddeki diğer râvîlerin durumlarını önceki isnadlarda açıklamıştık.

g) (ahberenâ) Muhammed b. Abdüla'la > (heddesenâ) Hâlid >(heddesenâ) Şu'be > (‘an) Âsım b. Küleyb > (‘an) Ebî

Muhammed b. Abdüla'la (ö.245/859)

Hâlid b. Hâris, Süfyân b. Uyeyne, Abdurrahman b. Mehdî, Abdurrezzak b. Hemmâm ve Mu'temir b. Süleymân gibi râvilerden hadis rivâyet etti. Buhârî hariç Kütüb-i Sitte müellifleri, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim gibi önemli muhaddiler ise ondan hadis rivâyet etti. Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a onun "sika" bir râvi olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân ona Sikât adlı eserine yer vererek "sika" bir râvi olduğuna işaret etmiştir.[325]

Seneddeki diğer râvîlerin durumlarını önceki isnadların ortaya koyup izah etmiştik.

1.7.6. Yedinci Grup Hadislerin İsnadlarının Değerlendirilmesi

Bu gruptaki hadislerimiz kurban olacak hayvanın yaşı ile ilgilidir. Bu hadisler Ukbe b. Âmir, Câbir b. Abdullah, Zeyd b. Hâlid, Küleyb b. Şihâb ve Hilâl b. Ebû Hilâl tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'lerinde yer

[324] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c.8, s. 281-284.
[325] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl**, c.25, s. 581-583.

almaktadır. Araştırdığımız kaynaklarda bu hadise ait yirmi rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik.

Buhârî'de bulunan rivâyetlerin senedlerinde yer alan râviler hakkında hiçbir cerh lafzı geçmediği için hadisler sahih kabul edilmiştir.

Müslim'de yer alan rivâyetlerin râvilerinde herhangi bir cerh lafzıyla karşılaşmadığımız için hadisler sahihtir.

İbn Mâce'de yer alan rivâyetlerin senedleri muttasıl olup, râvilerde herhangi bir kusur olmadığından dolayı bu rivâyetler isnad bakımından sahîh olarak kabul edilmiştir.

Ebû Dâvud rivâyetleri; a) Bu hadisteki râviler tevsîk edildiğinden hadis sahihtir. b) Bu hadisin senedinde yer alan râviler tevsik edilmiş olup hadis sahih olarak değerlendirilmiştir.

Tirmizî'nin rivâyetleri; a) Kidâm b. Abdurrahman ve Ebû Kibâş meçhul olduğundan bu hadis zayıf kabul edilmiştir. b) Bu hadiste râviler "sika" olarak değerlendirildikleri için sahihtir.

Nesâî'de geçen rivâyetler; a), b), d), f), g) ve e) Bu hadisler senedlerinde yer alan râvilerin "sika" olması sebebiyle sahihtir. c) Bu hadiste ise İsmâîl el-Kennâd adlı râvi zayıf olarak kabul edildiği için bu hadis zayıftır.

1.8. SENED BAKIMINDAN HADİSLERİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Kurbanla ilgili hadislerimizi Kütübi Sitte içerisinden tespit ettik. Konumuzla ilgili birçok rivâyet bulunmaktadır. Biz araştırmamızı sınırlandırmak için yedi farklı hadise ait rivâyetleri ele aldık. Bu hadislerin her biri için isnadlarını metinleriyle birlikte kendi bölümü içerisinde zikredip sonrasında sened tenkidini yaptık. İsnad açısından hadislerin sıhhatini tesbit etmek için senedde bulunan sahabe dışında bütün râviler hakkında malumat verdik. Hadis otoriteleri tarafından ta'dil edilen ve cerh edilenlerin kimler olduklarını, rivâyetlerin isnadlarının muttasıl olup olmadığını araştırdık. Araştırdığımız eserlerde kurbanla ilgili olan yedi hadisin rivâyetlerini isnad bakımından şu şekilde değerlendirdik:

Birinci grup hadisler, kurban kesmenin vacip mi yoksa sünnet mi olduğuna dair olup dört isnadla rivâyet edilmiştir. Bunlar İbn Ömer ve Ebû Hüreyre aracığıyla bize ulaşmaktadır. Birinci grup hadislerden İbn Mâce'nin a) hadisi ve Tirmizî naklettiği rivâyet hasen, diğer rivâyetler ise zayıf olarak değerlendirilmiştir.

İkinci grup hadisler, her yıl kurban kesmenin gerekli olup olmadığı ile ilgilidir. Araştırdığımız kaynaklarda dört farklı tarîki bulunmaktadır. Bu hadisler İbn Ömer ve Mihnef b. Süleym kanalıyla bize varmıştır. İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin naklettiği b) hadisi hasen, diğer rivâyet ise zayıf olarak değerlendirilmiştir.

Üçüncü gruptaki hadisler, kurban kesmenin değer ve kıymeti ile ilgilidir. Üç tarîkle rivâyet edilmiş olup Âişe validemiz ve Zeyd b. Erkâm vasıtasıyla bizlere ulaşmıştır. İsnad tenkitleri yapılan bu senedlerin üçü de bazı râvileri hadis münekkitleri tarafından cerh edilmişlerdir. Bundan dolayı hadisler zayıf kabul edilmiştir.

Dördüncü grup hadisler kurban bayramında bir ailenin kaç kurban kesmesi gerektiği ve birden fazla kesmenin Hz. Peygamberden sonra ortaya çıktığı ile ilgili olup üç rivâyet bulunmaktadır. İlgili hadislerin senedleri muttasıl olması ve bütün râvileri tevsîk edildiğinden dolayı isnadların tümü sahih olarak değerlendirilmiştir.

Beşinci grup hadisler, sığır ve devenin kurban edilebilirliği ve kaç kişinin ortak olabileceği ile ilgilidir. Bu hadisler İbn Abbâs, Câbir b. Abdullah ve Ali tarîkiyle bizlere aktarılmştır. On farklı kanalla bizlere ulaşan bu tarîklerin senedlerinde ittisâl söz konusudur. Râviler münekkitlerce tevsîk edilmiş sadece Tirmizî'nin rivâyet ettiği bir hadisin senedinde geçen Şerîk b. Abdullah ve Hüceybe b. Adî adlı râviler meçhul olmaları itibariyle bu hadis hasendir. Böylelikle beşinci hadisin dokuz tariki sahih, bir tariki ise hasen olarak kabul edilmiştir.

Altıncı grup hadise ait üç rivâyet bulduk. Hadisleri Rasulullah'tan (s.a.s) İbn Abbâs ve Müşâci' b. Mesûd nakletmiştir. Bütün rivâyetler hem senedi muttasıl hem de râvileri tevsîk edilmiş olduğundan sahih olarak değerlendirilmiştir.

Yedinci gruptaki hadisler kurban olunacak hayvanın yaşıyla ilgili olup yirmi rivâyet tesbit ettik. Bu hadisler Ukbe b. Âmir, Câbir b. Abdullah, Zeyd b. Hâlid, Küleyb b. Şihâb ve Hilâl b. Ebû Hilâl tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu rivâyetlerin ikis râvilerinin cerh edilmiş olmasından ötürü zayıf, diğer on sekiz rivâyet ise sahih olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada toplamda kırk yedi rivâyetin isnâd tenkidi yapıldı. Bu rivâyetlerden otuz üç tanesi sahih, altısı hasen ve sekiz tanesi de zayıf olarak değerlendirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN MUHTEVA ANALİZİ

2.1. METİN TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir önceki bölümde, kurbanla ilgili hadislerin sened tetkikini yaparak birkaç rivâyet hariç sened açısından sahih olduklarını belirledik. Bu bölümde ise rivâyetlerin, metin tenkidi bakımından Kur'an'a arz edilecektir. Ardından hadislerin şerhlerdeki açıklamalarına yer verilerek, İslamî ilimlerdeki kullanımlararına yer verilecektir. Böylece kurbanla ilgili hadislerin metin açısından sıhhatleri tesbit edilmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Hadislerin Metin İnşası

Kurbanla ilgili hadisler incelendiğinde birbirinden farklı konulara temas ettikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle Peygamberimiz'in bu hadisleri aynı zaman dilimlerinde söylemiş olması mümkün değildir. Yukarıda zikrettiğimiz üzere kurbanla alakalı birçok rivâyet tespit etmemize rağmen tezimizi yedi grup hadisle sınırlandırmıştık. Bu hadislerin metin tenkidinden önce her bir hadisin rivâyetleri analiz edilerek aralarındaki lafız veya anlam farklılıkları ortaya konulacaktır ve her bir hadisin –zayıf olsada- rivâyetlerinden ortak bir metin oluşturmaya çalışacağız.

2.1.1.1. Birinci Hadisin Metin İnşası

Birinci sırada yer verdiğimiz hadis, farklı tarîkler Kütüb-i Sitte içerisinden İbn Mâce ve Tirmizî'de yer almaktadır. Bu ilk grupta yer alan hadiste kurbanın vacip

veya sünnet oluşu ile ilgilidir. İbn Mâce'de yer alan ilk hadis kim imkânı olduğu halde kurban kesmezse bizim mescidimize yaklaşmasın hadisidir. İbn Mâce'de ve Tirmizî'de yer alan diğer rivâyetler ise İbn Ömer'e farklı kişilerden kurbanın vacip mi yoksa sünnet mi diye sorulması ve İbn Ömer'in de Peygamberimizin ve müslümanların kurban kestiklerini söylemesi ile ilgilidir. Bu hadislerde dikkatimizi çeken husus İbn Ömer'in kurban kesmenin vacip veya sünnet olduğunu söylememekle birlikte Peygamberimizin ve müslümanların kurban kesmeye devam ettiğini söylemesidir.

Toplam dört tarikle bizlere ulaşan bu hadisimiz için iki metin oluşturabiliriz:

" Kimin imkânı olmasına rağmen kurban kesmezse mescidimize yaklaşmasın."

" İbn Sîrîn, Abdullah b. Ömer'e kurban kesmenin vacip mi değil mi diye sordu. İbn Ömer: Rasulullah (s.a.v.) kurban keserdi ve onun vefatından sonra da müslümanlar kurban kesmeye devam ettiler. Böylece kurban kesmek sünnet oldu"

Hadisin rivâyetlerinde farklılıklar bulunmakla beraber anlam kayması mevcut değildir.

2.1.1.2. İkinci Hadisin Metin İnşası

Bu hadisimiz İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizî'de yer almaktadır. Hadisimiz her yıl kurban kesmenin gerekliliği ile alakalı olup İbn Mâce ve Ebû Dâvud'un hadisleri ve Tirmizî de geçen ilk rivâyet Mihnef b. Süleym tarafından nakledilmektedir. Tirmizî'de geçen ikinci hadis ise mevkuf olup İbn Ömer'den bize nakledilmektedir. Hadisimizde anlam kayması bulunmamaktadır. Ortak metin olarak İbn Mâce'de geçen rivâyeti sayabiliriz:

Biz Arafat'ta Rasulullah (s.a.v) ile otururken şöyle buyurdu. "Ey insanlar! Şüphesiz ki her sene her ev halkına bir udhiyye ve bir atîre vardır. Atîre nedir biliyor musunuz? Atîre, halkın recebiyye dedikleri şeydir.

2.1.1.3. Üçüncü Hadisin Metin İnşası

Bu gruptaki hadislerimiz kurban kesmenin değer ve kıymeti ile ilgili olup kurban kesen kişinin ahiretteki göreceği mükafatttan bahsedilmektedir. İbn Mâce'de ve Tirmizî'de geçen bu rivâyetler kurban kesecek olan kişinin kıllarıyla, yünleriyle, boynuzlarıyla ve tırnaklarıyla sahibine sevap olarak döneceğinden bahsedilmektedir. İbn Mâce'de geçen ve Zeyd b. Erkam tarafından nakledilen hadiste hayvanın postu kıl veya yün olması farketmeksizin aynı sevaba ulaşacağını söylemektedir. İbn Mâce ve Tirmizî'de geçem ve Âişe annemiz tarafından nakledilen rivâyet, Zeyd b. Erkam'ın bize ulaştırdığı hadiside kapsamaktadır. Bu hadisin ortak metni olarak İbn Mâce'de geçen şu rivâyeti kabul edebiliriz:

"Âdemoğlu Kurban bayramı günü Allah katında kan akıtmaktan dha sevimli hiç bir amel işlememiştir. Şüphesiz o (yani kesilen kurban), kıyamet günü boynuzları, tırnakları ve kıllarıyla gelir. Şüphesiz kurbanın kanı da yere düşmeden önce, Allah katında kabul olunur. Artık gönülleriniz kurban ile hoş olsun."

2.1.1.4. Dördüncü Hadisin Metin İnşası

Dördüncü grup hadislerimiz kurban bayramında bir ailenin kaç kurban kesmesi gerektiği ve birden fazla kesmenin Hz. Peygamberden sonra ortaya çıktığı ile ilgilidir. İbn Mâce ve Tirmizî'de yer alan bu hadislerimiz Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Ebû Sarihâ tarafından nakledilmektedir. Rivâyetlerde herhangi bir anlam kayması bulunmamaktadır. Tirmizî'de geçen şu hadisi ortak metin olarak zikredebiliriz:

" Rasulullah dönemindeki kişi kendisi ve çoluk çocuğu için tek bir kurban keserdi de onun etinden kendileri de yer başkalarına da yedirirlerdi. Neticede Müslümanlar birbirleriyle övüneceğiz diye gördüğün gibi birkaç kurban kesmek durumuna geldiler."

2.1.1.5. Beşinci Hadisin Metin İnşası

Bu gruptaki hadislerimiz sığır ve devenin kurban edilebilirliği ve kaç kişinin ortak olabileceği ile ilgilidir. Bu hadisler İbn Abbâs, Câbir b. Abdullah ve Ali tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadiste İbn Mâce ve Tirmizî'de geçen ve İbn Abbas

tarafından nakledilen rivâyetlerde deve kurban olarak kesildiği zaman on kişi buna ortak olabileceği söylenmektedir. Ancak Câbir b. Abdullah tarafından nakledilen rivâyetlerde ise deve yedi kişi için kesilebileceğinden bahsedilmektedir. Sığırın yedi kişi için kurban olabileceği konusunda ise hem İbn Abbas ve Hz. Ali hem de Câbir'in bize naklettiği hadislerde ifade edilmektedir.

Zaman içerisinde hadisimiz lafzi değişikliğe maruz kalmıştır. Ortak bir metin olarak şunu zikredebiliriz:

"Rasulullah döneminde sahabiler deve için on veya yedi, sığırda ise yedi kişi birlikte kurban kesmişlerdir."

2.1.1.6. Altıncı Hadisin Metin İnşası

Bu grupta kurban olarak kesilecek olan hayvanlara dair planlamayı emreden hadisler bulunmaktadır. Bu hadisler İbn Abbâs ve Müşâci' b. Mesûd tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadisin rivâyetleri İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'da yer almaktadır. İbn Abbas'ın naklettiği hadis develer azaldığı dönemde Peygamberimizin sığırları kurban olarak kesmelerini emretmektedir. Mücaşi b. Mes'ud'un naklettiği hadislerde ise seniyye (yaşça büyük hayvan) bulunmadığı zamanlarda ceza' yı(altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzu) kesmelerini emretmiştir. Hadislerden anlaşılan, bir hayvan türü azaldığı dönemde diğer bir hayvan cinsi veya aynı cinsin daha küçük yaşta olanını kurban için seçmek gerekir. Böylelikle herhangi bir hayvan soyunun yok olması engellenebilir. Hadislerde lafız değişikliği veya anlam kayması bulunmamaktadır. Toplam üç tarikle bizlere ulaşan bu hadisimizin mefhumu şu şekildedir:

"Rasulullah bir hayvan türü azaldığı zaman kurban için müslümanları diğer hayvan cinslerine yönlendirmiştir."

2.1.1.7. Yedinci Hadisin Metin İnşası

Bu gruptaki hadislerimiz kurban olacak hayvanın yaşı ile ilgilidir. Bu hadisler Ukbe b. Âmir, Câbir b. Abdullah, Zeyd b. Hâlid, Küleyb b. Şihâb ve Hilâl b. Ebû Hilâl tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu rivâyetler Kütübi Sitte'de yer almaktadır.

Bu gruptaki hadislerimizin tümü bir yaşını doldurmadığı halde koyunun kurban olarak kesilebileceğinden bahsetmektedir. Rivâyetler lafızları birebir aynı olmamakla beraber anlam kayması bakımından herhangi bir sıkıntı bulunmamaktadır. Ortak metin olarak Müslim'de geçen bu hadisi zikredebiliriz:

"Rasulullah (s.a.v) yaşını doldurmuş hayvandan başkasını kesmeyin. Ancak size böylesini bulmak güç gelirse o başka! Bu takdirde koyundan bir doldurmamış olanı kesiverin."

2.2.HADİSLERİN KUR'AN'A ARZI

Peygamberimiz kendisine nazil olan ilk ayetten son ayete kadar Kur'an ile hemhal olmuştur. Nitekim Hz.Âişe'ye Peygamberimizin ahlakı hakkında soru sorulunca :"O'nun ahlakı Kur'an'dı. " diye cevap vermiştir.[326]Buna göre Peygamberimizin söz, fiil ve takrirlerinin Kur'an ile örtüşmesi beklenen bir durumdur. İlk bölümde isnad tenkidini gerçekleştidiğimiz hadisleri Kur'an'a arz edeceğiz. Böylelikle ele aldığımız konunun Kur'an 'daki durumunu ortaya koymaya çalışacağız.

Kur'an'nın farklı yerlerinde kurban ile ilgili ayetler geçmekle beraber doğrudan konumuzla ilgili ayet bulunmamaktadır. Sadece Kevser sûresindeki ayet konumuza dolaylı bir şekilde temas etmektedir. Kur'an'da kurban kelimesinin geçtiği ayetleri şöyle sıralayabiliriz:

Sâffât sûresinin " وفديناه بذبح عظيم" "(Oğlunun yerine büyük bir kurbanlık verdik.)" 107. ayeti Hz.İbrâhîm'in oğlu Hz.İsmâîl'in kurban edilmesine bedel olarak Allah'ın bir kurbanlık gönderilmesi ile alakalıdır.

Bakara sûresinin " فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ " "(Size kolay gelen kurbanı gönderin ve kurbanınız kesilecek yere varınacaya kadar da tıraş olmayın)" ve " تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ" "(Hacla beraber umreyi de

[326] Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **Müsned,** I-XLV thk. Şuayb Arnâvut, Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle,1421/2001. c.43 s.15.

tamamlamak isteyen de kolayına gelen kurbanı kessin.) 196. ayetinde geçen "هدي" ifadesi hac ve umre ibadetiyle ilişkilidir.

Mâide sûresinin " إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا " "(Birer kurban sunmuşlardı.)" 27. ayeti Hz. Âdem'in iki oğlunun Yüce Allah için sundukları haberle ilintilidir.

Mâide suresinin " فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا " "(İhramlı olduğunuz zaman öldürdüğünüz hayvanın dengi olarak, adaletli iki kişinin karar verceği bir hayavanı kurban etmeniz gerekir.)" 95 ayetinde geçen "هدي" kelimesi hac ibadeti ile ilgilidir.

Ayrıca Mâide 97. , Hac 28-37 ile Fetih 25. ayetleri de hac zamanı kesilen kurbanı ifade eden Kur'an ayetleridir.

Kur'an'da Hz.Adem'in çocukları, Hz.İbrâhîm'in oğlu ve hac ile ilgili konumuzla doğrudan olmasa da kurban mefhumunun yer aldığını yukarıda açıkladık. Bir de dolaylı olarak kurban ibadetine işaret eden Kevser sûresindeki " ونحر" sözcüğünü açıklayalım:

-Atiyye b. Şimr'e göre bayramın birinci günü cemmatle kılınan sabah namazı ve Mina'da kesilen kurban,

-Bir başka görüşe göre bayram namazı ile bayram kurbanı,

-Bir başka görüşe göre nahr namazda sağ eli sol elin üzerine koymak,

-Bir başka görüşe göre ise bayram namazı tekbirlerinde eli göğüs hizasına kaldırmak anlamlarına gelmektedir.[327]

Kadı Beydâvî de bu ayeti kurban kesmekle (deve kesmekle) açıklamıştır.[328]

İncelediğimiz rivâyetlerin Kur'an ile birliktelik içerisinde olup olmadığını tespit etmek için hadisleri Kur'an'a arz ettik. Buna göre açıkladığımız ayetleri bir

[327] Ebu's Suud el-İmâdî, **İrşâd'ül-Akli's-Selîm, I-IX,**İhyâ'ul-Turâs'ül Arabî, Beyrut c.9 s.205.
[328] Nâsirüddin Abdullah b. Ömer el-Şirâzî el-Beydâvî, **Envâr'ul Tenzîl ve İsrâr'ul Te'vil,** I-V, thk. Muhammed Abdurrahman, İhyâ'ul-Turâs'ül Arabî, Beyrut, 1418, c.5 s.342.

bütün olarak ele aldığımızda kurbanın Hz.Adem'in çocukları, Hz.İbrahim'in oğlu ve son peygamber Hz.Muhammed (s.a.v) 'in ümmeti olan bizlerden, Yüce Allah'ın kullarından yapmasını istediği bir ibadet olmuştur. Sonuç itibariyle Kur'an ve hadislerde kurban olgusu yer almaktadır.

2.3.ŞARİHLERİN HADİSLER HAKKINDAKİ YORUMLARI

Hadislerin metinlerine bakılarak anlaşılması kolay bir durum değildir. İslam geleneğinde bu yüzden şerh geleneği ortaya çıkmıştır. Şerhler kelimelerin tahlili, hadislerdeki hüküm ve hadisin delalet ettiği mana gibi hadisin anlaşılmasını kolaylaştıracak ifadeler yer almaktadır. Biz de konumuzun daha iyi bir şekilde anlaşılması için şerhlere başvuracağız.

Birinci grup hadislerimizde yer alan İbn Mâce'nin ilk hadisinde; "Kimin imkânı olmasına rağmen" ifadesiyle onun nisab miktarı kadar malının olmasını kastetmektedir. Mescitlerimize yaklaşmasından kasıt ise namazın sahihliği kurbanın kesimine bağlı değildir. Belki iyi insanların olduğu mekânlardan uzak durulmasıdır.[329] İbn Mâce'nin ikinci ve üçüncü hadislerinde açık bir şekilde kurbanın vücübiyeti ifade edilmiyorsa da aslında müslümanların benimsemiş olduğu ve terk edilmemesi gereken bir ibadet olduğu ifade edilmektedir.[330]Tirmizî'de yer alan hadiste âlimlerin nezdinde kurban ibadetinin vacip değil Rasulullah'ın sünneti olduğu ifade edilmektedir.[331] Aynı hadisin bir başka şerhinde İbn Ömer'in kurban ibadetinin vacip mi sünnet mi sorusunu iki defa üst üste soran adamın cevabı olarak Rasulullah ve müslümanlar kurban kestiler diye cevap vermesi ve evet diyerek cevap vermemesi İbn Ömer'e göre kurbanın vacip olmadığını göstermektedir.[332]

İkinci grup hadislerimizde yer alan İbn Mâce'nin hadisinde her ailenin kurban ibadetini yerine getirmek için tek bir kurban kesmesinin yeterli olacağı ifade edilmektedir.[333] Ebû Dâvud'un naklettiği hadiste atîre recep ayında kesilen koçu

[329] Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî et-Tettevî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce I-II,** Dârü'l-cîl, Beyrut, c.2 s.271
[330] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.272.
[331] Tirmizî, **Sünen et-Tirmizî**, , **Ebvâbu'l Edâhî**, 17 , c.4, s.92.
[332] Ebü'-Ulâ Muhammed Abdurrahman el- Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l –Ahvezî I-X,** Dâru'l-Kutubu'l- İlmiye, Beyrut, c.5 s.78.
[333] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.272.

ifade etmektedir. Ayrıca atîre cahiliye döneminde putlar için kesilen kurban için de kulanılmaktadır. Kurbanın vacip oluşu hakkında âlimler ihtilaf etmekle beraber çoğu alim, kurban kesmenin mendup olduğunu söylemektedir.[334]Tirmizî'nin ilk hadisinde Ali el-Kârî, Mirkâtü'l- Mefâtîh adlı eserinde "Rasulullah'ın Medine'de kaldığı on yıl boyunca kurban kesmesi sürekliliği ifade ettiği için kurban kesmenin vacip olduğuna delalet eder,"demiştir. Mübârekfûrî ise Rasulullah'ın devamlı olarak kurban kesmesi kurbanın vacipliğine delalet etmiyeceğini söylemektedir.[335] Kurban kesmenin vacip olduğunu söyleyenler Tirmizî'deki ikinci hadisle ihticac etmektedirler. Ancak İbn Hacer Fethü'l Bârî'de metinde geçen siğanın açık bir şekilde kurbanın vacip oluşuna delalet etmediğini söylemektedir.[336]

Üçüncü gruptaki İbn Mâce'de yer alan hadis "Âdemoğlu Kurban bayramı günü kan akıtmaktan başka Allah katında değerli hiç bir amel yapmamıştır." diye başlamaktadır. İbn Arabî bu hadisle ilgili kurban günü her vakitten daha özel ve daha faziletli olduğunu, Kurban bayramı günü farz olduğu açık bir şekilde söylenmeyen bayram namazı ve kan akıtmak ibadetlerini barındırdığı ve hadiste açık bir şekilde ifede edildiği üzere kurbanın kıyamet günü mizana gelmek istediğini söylemektedir.[337] İbn Mâce'de yer alan hadiste udhiyelerin babanız İbrâhîm'in sünneti olduğu ifade edilmektedir. Ancak Sindî burada kurbanın bu ifadeyle sünnet olup vacip olmadığını göstermediğini söylemektedir. Sindî hadiste geçen" her kıla karşılık bir iyilik vardır." cümlesiyle kılın etten, yağdan ve deriden daha değerli olduğunu ifade etmektedir.[338] Tirmizî'de geçen hadis için Ali el–Kârî, bayram günü kurban kesmek diğer ibadetlerden daha değerlidir. Kurban kıyamet günü her bir uzvunun hayır olması için kendisinde noksan bulunmaksızın gelir. Dünyada kesilen kurban sırat köprüsünden geçmek için bir bineği dönüştürülür.[339]

Dördüncü gruptaki İbn Mâce'de yer alan hadiste Rasulullah zamanında birisinin kendisi ve ailesi için bir kurban kesmesinin yeterli görüldüğü belirtilmektedir. Ancak daha sonraları insanlar daha çok kurban kestiler. Sindî

[334] Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed el-Hattâbî, **Meâlimü's-Sünen I-IV,** Matbaü'l-İlmiye, Halep,1351, c.2 s.226.
[335] Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l –Ahvezî,** c.5 s.81.
[336] Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l –Ahvezî,** c.5 s.92.
[337] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.273.
[338] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.273.
[339] Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l –Ahvezî,** c.5 s.62.

kurban kesmenin gösteriş nedeniyle çoğaldığını söylemektedir.[340]Tirmizî'de yer alan aynı hadiste Mübârekfûrî birçok imamın bu hadisle ihticac ettiğini ve bir adamın kendisi ile ailesi için bir koç kesmesinin yeterli olacağı bu hadiste açık bir şekilde ifade edidiğini ve kurban sayısının artmasının bir hak olduğunu söylemektedir.[341]

Beşinci gruptaki İbn Mâce ve Tirmizî hadislerinde Sindî ve Mübârekfûrî ortaklaşa kurban kesmenin caiz olduğunun delili olduğunu söylemektedir. İbn Râhûye on kişi için bir deve kesmenin caiz olduğunu söylese de, onun dışındaki âlimlerin bu durumun nesh edildiğini söylemektedirler. Ayrıca deve ile sığır hem hedy hem de kurban olarak yedi kişi için kesilmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.[342] Ebu Dâvud'un naklettiği hadiste geçen cezûr ifadesi erkek veye dişi olsun deve olduğu ifade edilmektedir. Şâfi'i, Hanefî ve Cumhura göre deve yedi kişi için kesilebilirken, İbn Râhûye ve İbn Huzeyme ise on kişi için kesilebileceğini söylemektedir. Diğer hadiste geçen bedene kelimesi bazı alimlere göre deve anlamındadır. [343] Sindî Haşiyesinde cumhurun kurbanın ortaklaşa kesilebileceğini, Mâlik'in ise bu görüşte olmadığını söylemektedir.[344]

Altıncı gruptaki İbn Mâce hadisinde develer azaldığı zaman onun yerine sığırın kurban edilebileceği ile ilgilidir. Sindî'ye göre bu hadisin sığırın devenin yerine kurban edilebileceği ancak koyunun yerine kurban edilemiyeceğinin delilidir.[345] İbn Mâce'nin hadisindeki seniyye kavramı Sindî'ye göre iki yaşındaki hayvandır. Ayrıca bu hadisin kurban kesme hususunda misafirin mukim gibi olduğunun delili saymıştır.[346] Ali el-Kârî ceza' olan koyun ile keçinin seniyyeye yakın ise kurban olarak kesilebileceğini söylemektedir.[347]

Yedinci gruptaki Buhârî'nin ilk hadisinde ceza' kelimesi için; İbn Hacer ve Aynî yaşını doldurmamış koyun, iki yaşındaki keçi, üç yaşını doldurmamış sığır ve

[340] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.278.
[341] Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l –Ahvezî,** c.5 s.76.
[342] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.274.; Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l – Ahvezî,** c.5 s.72-73.
[343] Muhammed b. Eşref b. Emîr Ebû Abdurrahman Azîmâbâdî, **Avnü'l- Ma'bûd I-XIII,** Dârü'l Kutubu'l İlmiye, Beyrut. c.7 s.361-362.
[344] Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî et-Tettevî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni Nesâî I-VIII,** Mektebü'l-Metbûâtü'l- İslâmîye, Halep,1406 c.7 s.222.
[345] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.274
[346] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.276.
[347] Azîmâbâdî, **Avnü'l- Ma'bûd,** c.7 s.356.

beş yaşındaki deve anlamında olduğunu söylemektedir.[348] İbn Battâl zenginlere verilen kurbanlıklar fey malından, fakirlere verilen kurbanlıklar ise zekâttan dağıtıldığını söylemektedir.[349]Kastallânî Buhârî'nin ikinci hadisindeki ganem kelimesi için koyun ile keçi anlamında olduğunu ve atûd kelimesi için ise güçlü, otlayan oğlak veya beş aylık oğlak olduğunu söylemektedir. Ayrıca Kastallânî Rasulullah'ın dağıttığı kurbanlıklar O'nun(s.a.v.) malı veya fey mallarından olduğunu söylemektedir.[350] Müslim'in ilk hadisiyle ilgili Nevevî âlimlerin hadiste geçen müsinne kavramının seniyye olduğunu ve deve, sığır, koyun ile keçi için kullanıldığını söylemektedir. Ayrıca Nevevî yaşını doldurmamış kurbanlıklardan sadece koyunun kurban olabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca deve, sığır, koyun ile keçi dışındaki hayvanların kurban olarak kesilemiyeceğini de söylemektedir.[351] Suyûtî deve, sığır, koyun ile keçinin müsinne dışındakilerin kesilmesinin caiz olmadığını söylemektedir.[352] Nevevî, dil âlimlerinin atûdu kuvvetli, otlayan oğlak olarak, Cevherî ve bazı âlimlerin ise yılını doldurmamış oğlak olduğunu vurgulamışlardır.[353] Sindî İbn Mâce'nin hadisinde geçen atûd kelimesi için otlanması sebebiyle güçlü olan ve annesine bağlı olmayan hayvan olduğunu, ceza' kelimesi için ise bir yaşını tamamlamayan koyun olup keçi ile alakası olmadığını söylemektedir. [354] Sindî zaruret durumunda ceza' olan kurbanlığın kesilmesinin delili olduğunu söylemektedir.[355]

2.4.HADİSLERİN DİĞER İSLAMÎ İLİMLERDE KULLANILMASI

Bu bölümde tezimizi oluşturan hadislerin İslami ilimlerde nasıl kulanıldıklarına bakacağız. Böylelikle söz konusu rivâyetlerin daha da anlaşılması sağlanılacaktır. Yaptığımız araştırmalarda, ele aldığımız hadislerin Tefsir, Kelam ve

[348] Ebu'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Hacer el- Askalânî, **Fethü'l Bârî Şerhi Sahihi Buhârî I -XIII,** Dârül Marîfe, Beyrut,1379. c.10 s.5; Ebû Muhammed Bedreddin el-Aynî, **Umdetü'l Kârî I XXV**, Dârü'l Turâsi'l Arabî, Beyrut. c.21 s.146.

[349] İbn Battâl Ebû Hasan Ali b. Halef, **Şerhu Sahîhi Buhârî li-ibn Battâl I-IX,** thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, Mektebetü'r-Rüşd. Riyâd, 1423, c.6 s.8.

[350] Ahmed b. Muhammed Şihâbüddin el-Kastallânî, **İrşâdü's- Sârî Şerhi Sahihi Buhârî I-X,** Matbaatü'l- Kübrâ el-Emrîyeti, Mısır, c.8 s.303; Askalânî, **Fethü'l Bârî,** c.10 s.11.

[351] Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim I-XVIII,** Dârü'l İhyâi Turâsi'l Arabî, Beyrut, 1392, c.13 s.117;

[352] Abdurrahman b. Ebû Bekir Celâleddîn es-Suyûtî, **Dibâce ala Sahîhi Müslim I-VI**, thk Ebû İshâk el-Huveynî, Dârü'l İbn Affân, Huber, 1416, c.5 s.35.

[353] Nevevî, **Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim,** c.13 s.118.

[354] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.275.

[355] Sindî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni İbn Mâce,** c.2 s.276.

Tasvvuf ilimlerinde kulanılmadıklarını tespit ettik. Bu itibarla fukahanın görüşleri tespit edilip değerlendirilecektir.

2.4.1.Hadislerin Fıkıh İlminde Kullanılması

Ebû Hüreyre'nin naklettiği "Kim imkânı olmasına rağmen kurban kesmezse bizim mescidimize yaklaşmasın." hadisi ile fukaha kurbanın meşru olmasının delili ve Hanefî mezhebinin kurbanı vacip görmesinin delili olarak eserlerinde zikretmişlerdir.[356] Ayrıca Mihnef b. Süleym'in rivâyet ettiği "Biz Arafat'ta Resûlallah (s.a.v.) ile birlikteydik.. Şöyle buyurdu: Ey insanlar! Her yıl ev halkının bir udhiyye ve atîre kesmesi gerekir.. Atîre nedir bilir misiniz? İnsanların recebiyye diye isimlendirdikleri şeydir" hadisi de kurbanın vacip oluşunun delili olduğunu söyleyen âlimler bulunmaktadır.[357] Mihnef b. Süleym'in naklettiği aynı hadisi Şafiiler kurban kesmenin her aile için sünneti kifâye olduğunun delili saymışlardır.[358]

İbn Mâce'nin naklettiği " Âdemoğlu Kurban bayramı günü kan akıtmaktan başka Allah katında değerli hiç bir amel yapmamıştır..." hadisi kurbanın bedeliyle verilen sadakadan daha değerli olduğunu söyleyen âlimler bulunmaktadır.[359] Zühayli bu hadisi kurban kesmenin sünnette meşru olmasının delili saymıştır.[360] Hanbeli fakihlerinden Buhûtî kurbanın her müslüman için sünneti müekkede olduğunu söylemektedir.[361]

Hanbeliler bir kişinin ev halkı adına bir koyunu veya deveyi veya sığırı kurban olarak kesmesini caiz görmüşlerdir. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin rivâyet ettiği "Peygamber (s.a.v), hayatta iken adam kendisi ve ev halkı için bir adet koyun

---

[356]. İbn Hümâm Kemâlüddîn Muhammed b. Abdulvâhid, **Fethü'l Kadîr I-X,** Dârü'l Fikir, c. 9 s.508; Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl es-Serahsî, **El-Mebsût I-XXX,** Dârü'l Marife, Beyrut, 1414, c.12, s.8; Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, **el-İhtiyâr li-ta'lîli'l Muhâr I-V,** Matbaü'l- Halebî, Beyrut, 1356, c.5 s.16; Vizâretü'l Evkâf ve Şuun'ül İslamiyye , **el-Mevsûatü'l Fıkhiyye I-XLV,** Dârü'l Selâisil, Kuveyt, 1404. c.5, s.76-77; Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, **el-Fıkhu'l İslamiyye ve Edille I-X,** Dârü'l Fikir, Suriye, c.4, s.2704.

[357] Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzeb I-XIII.** Dârü'l Fikir, c.8, s.385; Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed Ebû Ferec İbn Kudâme, **Şerhü'l Kebîr alâ Metni Mukni' I-XII,** Dârü'l Kitabü'l Arabî, c. 3, s.581.

[358] Zühayli, **el-Fıkhu'l İslamiyye ve Edille ,** c.4, s.2705.

[359] İbn Kudâme, **Şerhü'l Kebîr alâ Metni Mukni',** c.3, s.582; Vizâretü'l Evkâf ve Şuun'ül İslamiyye , **el- Mevsûatü'l Fıkhiyye,** c.5, s.107.

[360] Zühayli, **el-Fıkhu'l İslamiyye ve Edille ,** c.4, s.2702.

[361] Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, **er-Ravzü'l Mürbi'Şerhu Zâdü'l Müstakni',** Dârü'l Müeyyed, s.292.

bayramda kurban ederdi ve ondan yerlerdi, başkalarına da yedirirlerdi.“ hadisini de delil olarak göstermişlerdir.[362]Ayrıca İbn Kudâme bu hadisin koyunun tek bir kişi için, deve ile sığırın ise yedi kişi için kesilmesinin caiz olduğuna delalet ettiğini söylemektedir.[363] Buhûtî bu hadisten hareketle tek bir koyunun bir aile için kurban olarak kesilmesinin yeterli olduğunu söylemektedir.[364]

Beşinci grup hadisler deve ile sığırın kaç kişi için kurban edileceği ile ilgili bize bilgiler vermektedir. İbn Kudâme gerek devenin on, sığırın yedi gerekse de hem deve hem de sığırın yedi kişi için kurban olarak kesildiği bildirilen rivâyetleri bu durumun caiz olduğunun delili olarak saymıştır.[365] Bu hadisle ilgili bazı âlimler :“ Koyun bir kişi, deve ile sığırda yedi kişi için kesilir. Deve ile sığırı koyuna kıyas edersek birden fazla kişi için kurban olarak kesilmemelidir. Çünkü kan akıtmak koyun, deve ile sığır için aynıdır. İbadette asıl olan ise kan akıtmaktır. Ancak deve ile sığırın yedi kişi için kurban edilebilirliği hakkında hadis olduğundan kıyası terk ediyoruz.“ demişlerdir.[366] Nevevî’de söz konusu hadisin koyuna kıyas edilmesi halinde hata edileceğini söylemektedir. Çünkü koyunun tek bir kişi için kurban edilmesi caizdir, daha fazlası için caiz değildir.[367] Zühaylî de fukahanın koyun ile keçinin bir kişi, deve ile sığırın ise yedi kişi için kurban edilebileceğinde ittifak etmişlerdir.[368]

Altıncı gruptaki hadisler hayavanlar azaldığı zaman inasanların nasıl davranacakları bize bildiriyordu. Araştırdığımız fıkıh kitaplarında herhangi bir malumat bulamadığımız için diğer gruptaki hadise geçeceğiz.

Yedinci gruptaki hadisler kurbanlıkların yaşıyla ilgili bize bilgiler vermektedir. Kurbanlıklardan deve, sığır ile keçinin yaş olarak seniyye ve üstünde bulunması gerekir. Koyunun yaş olarak ceza’ ve üstü olması gerekir. Deve, sığır ve

---

[362] Zühayli, **el-Fıkhu’l İslamiyye ve Edille ,** c.4, s.2725.
[363] İbn Kudâme, **Şerhü’l Kebîr alâ Metni Mukni’,** c.3, s.538.
[364] Buhûtî, **er-Ravzü’l Mürbi’Şerhu Zâdü’l Müstakni’,** s.288.
[365] İbn Kudâme, **Şerhü’l Kebîr alâ Metni Mukni’,** c.3, s.539.
[366] İbn Hümâm, **Fethü’l Kadîr,** c.9, s.510; Ali b. Ebû Bekir Abdülcelîl el-Fergânî el Merğînânî,thk.Talâl Yûsuf **el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetü’l Mübtedî I-IV,** Dârü’l İhyâi Turâsi’l Arabî, Beyrut-Lübnan, c.4, s.356.
[367] Nevevî, **el-Mecmû’ Şerhu’l Mühezzeb,** c.8,s.399.
[368] Zühayli, **el-Fıkhu’l İslamiyye ve Edille ,** c.4, s.2724.

keçinin seniyyenin altında bulunması caiz değildir.[369] Nevevî :"Deve, sığır, koyun ve keçi dışında hiçbir hayvanın kurban edilmesi caiz değildir. Koyunun ceza' olanı ile deve, sığır ve keçinin de seniyye olanı kurban edilebilir." demiştir.[370]

[369] Vizâretü'l Evkâf ve Şuun'ül İslamiyye , **el- Mevsûatü'l Fıkhiyye,** c.5,s.82.
[370] Nevevî, **el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzeb,** c.8,s.392.

SONUÇ

Kur'an'da kurban için "zibh, kurban, nahr ve hedy" kelimeleri kullanılmaktadır. Hadislerde ise "dehâ ve udhiye "kelimeleri kullanılmaktadır. Bizim araştırdığımız konu ise kurban bayramında kesilen kurbandır. Kur'an'da "nahr" kelimesi dolaylı olarak kurban bayramındaki kurbanlıklara işaret etmektedir. Hadislerde "dehâ ve udhiye " kelimeleri bu anlamda kullanılmıştır.

Sözlüklerde kurban kelimesi; "ibadet için kesilen hayvan" anlamını taşımaktadır. Terim anlamda ise;" Kurban bayramının belirli muayyen günlerinde kurban olarak kesilmesi uygun olan hayvanın usülüne uygun olarak Allah'ın rahmetine yakınlaşmak için ibadet niyeti ile kesilmesidir."

Biz bu çalışmamızda, Kütüb-i Sitte'yi oluşturan kaynaklarda Hz.Peygamber'den (s.a.v) rivâyet edilen kurban olgusuyla ilgili hadisleri tespit edip isnâd ve metin açısından değerlendirdik.

Araştırmalarımız neticesinde Kütüb-i Sitte'de kurbanla ilgili bir çok hadise ulaşmamıza rağmen incelememizi kırk yedi hadisle sınırlandırdık Ele aldığımız bu rivâyetler içerik olarak farklı konulara temas etmektedir. Değindikleri konular bakımından yedi farklı gruba ayırdık.

Kurbanla ilgili rivâyetler sahabilerden Abdullah b. Ömer, Ebû Hüreyre, Mihnef b. Süleym, Âişe annemiz, Zeyd b. Erkâm, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Abdullah b. Sa'd, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Abbas, Ali b. Ebû Tâlib, Müşâci' b. Mesûd, Ukbe b. Âmir, Zeyd b. Hâlid, Küleyb b. Şihâb ve Hilâl b. Ebû Hilâl'in tarîkleriyle bize ulaşmıştır.

Tezimizde birinci hadis olarak ele aldığımız hadisler, kurban kesmenin vacip mi yoksa sünnet mi olduğuna dairdir. Bu hadislerin toplamda dört tarîkini belirledik. Bu rivâyetler, İbn Ömer ve Ebû Hüreyre tarîkiyle nakledilen rivâyetlerdir. Birinci grup hadislerden İbn Mâce'nin a) şıkkındaki ve Tirmizî naklettiği rivâyetler hasen, diğer rivâyetler ise zayıf olarak değerlendirilmiştir.

İkinci grup hadisler, her yıl kurban kesmenin gerekli olup olmadığı ile ilgilidir. Bu hadisler İbn Ömer ve Mihnef b. Süleym tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Araştırdığımız kaynaklarda bu hadislere ait dört rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin naklettiği b) şıkkındaki rivâyetler hasen, diğer rivâyet ise zayıf olarak değerlendirilmiştir.

Üçüncü grup hadisler, kurban kesmenin değer ve kıymeti ile ilgili olup kurban kesen kişinin ahiretteki göreceği mükafatttan bahsetmektedir. Bu hadisler Âişe annemiz ve Zeyd b. Erkâm tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadislere ait üç rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Üçüncü grup hadislerdeki râvilerin kusurları sebebiyle zayıf kabul edilmiştir.

Dördüncü grup hadisler, kurban bayramında bir ailenin kaç kurban kesmesi gerektiği ve birden fazla kesmenin Hz. Peygamberden sonra ortaya çıktığı ile ilgilidir. Bu hadislere ait üç rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Bu hadisler Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Abdullah b. Sa'd tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu gruptaki hadisler hem muttasıl hem de râvileri "sika" olduğu için sahih olarak değerlendirilmiştir.

Beşinci grup hadisler, sığır ve devenin kurban edilebilirliği ile ilgilidir. Bu hadisler İbn Abbâs, Câbir b. Abdullah ve Ali tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadislere ait on rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Şerîk b. Abdullah ve Hüceybe b. Adî'nin naklettiği hadisler, bu iki râvinin kusurları bulunmakla beraber yalancılıkla itham edilmediğinden hasen olarak kabul edilmişlerdir. Diğer hadisler ise sahih olarak kabul edilmişlerdir.

Altıncı grup hadisler, kurban olarak kesilecek olan hayvanlara dair planlamayı emreden hadisler bulunmaktadır. Bu hadisler İbn Abbâs ve Müşâci' b.

Mesûd tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadislere ait üç rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Bütün rivâyetler hem senedi muttasıl hem de râvileri tevsîk edilmiş olduğundan sahih olarak değerlendirilmiştir.

Yedinci grup hadisler, kurban olacak hayvanın yaşı ile ilgilidir. Bu hadisler Ukbe b. Âmir, Câbir b. Abdullah, Zeyd b. Hâlid, Küleyb b. Şihâb ve Hilâl b. Ebû Hilâl tarîkiyle bizlere aktarılmştır. Bu hadislere ait yirmi rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Ebû Dâvud'daki bütün hadisler sahihtir. Tirmizi'deki hadiste geçen Kidâm b. Abdurrahman ile Ebû Kibâş'ın meçhul olmaları ve Nesâî'de geçen İsmâîl el-Kennâd kusurları sebebiyle bu hadisler zayıf kabul edilmişlerdir. Bu kaynaklarda geçen diğer hadisler ise sahihtir.

Tezin ikinci bölümünde, tüm rivâyetler metin açısından ele alındı. Ele aldığımız hadislerde anlam kayması olup olmadığını bakarak ortak bir metin yapmaya çalıştık. Hadisleri Kur'an'a arz ettiğimizde kurbanın Kevser suresindeki dolaylı işaret dışında, doğrudan kurban bayramında kesilen kurbanlar ile ilgili bir ayet mevcut olmadığını tespit ettik. Bununla birlikte gerek önceki ümmetlerde gerekse Hz. Peygamber'in ümmeti olan bizlerden Yüce Allah'ın farklı şekillerde de olsa kurban kesmeyi emrettiği görülmektedir. Hadislerin şarihler tarafından nasıl yorumlandıklarını da ele aldık. Böylece rivâyetlerin daha iyi anlaşılması sağlandı. Hadislerin islami ilimlerden sadece fıkıh ilminde kulanıldıklarını tepit ettik. Bu hadisleride fukahanın ne amaçla kullanıldıklarını açıkladık.

Sonuç olarak zayıf hadisler mevcut olmakla cumhurun kurbanın hükmü hakkındaki görüşü sünnettir. Ancak Hanefîler hadis âlimlerinin hasen olarak beyan ettiği " Kimin imkânı olmasına rağmen kurban kesmezse mescitlerimize yaklaşmasın." hadisini delil göstererek kurbanın hükmünü vacip olarak kabul etmişlerdir. Bununla birlikte şu sonuçları da zikredebiliriz;

- Kurban bayramında bir hayvanın bir aile için kesilmesi yeterlidir.

- Deve ile sığırın yedi kişi için kurban edilebileceği hadislerden ortaya çıkmaktadır.

- Koyunun gerekli yaşta ve sayıda bulunmaması durumunda daha küçük yaştaki olanı kesilebilir. Ancak deve, sığır ve keçi için böyle bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

ACAR, Halil İbrahim , **''Mali Bir İbadet Olarak Kurbanın Hükmü**, Ekev Akademi Dergisi, sy.14, 2003.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **Müsned,** I- XLV thk. Şuayb Arnâvut, Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle,1421/2001.

AYNÎ, Ebû Muhammed Bedreddin el-Aynî, **Umdetü'l Kârî I XXV**, Dârü'l Turâsi'l Arabî, Beyrut, t.y.

AZÎMÂBÂDÎ, Muhammed b. Eşref b. Emîr Ebû Abdurrahman Azîmâbâdî, **Avnü'l- Ma'bûd I-XIII,** Dârü'l Kutubu'l İlmiye, Beyrut, t.y.

BAYINDIR, Abdülaziz , **"Bedene'', DİA**, I- XLIV, İstanbul, 1992.

BEYDÂVÎ**,** Nâsirüddin Abdullah b. Ömer el-Şirâzî el-Beydâvî, **Envâr'ul Tenzîl ve İsrâr'ul Te'vil,** I-V, thk. Muhammed Abdurrahman, İhyâ'ul-Turâs'ül Arabî, Beyrut, 1418-1997.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlmihali,** Kitaş Kitap Kırtasiye, İstanbul, 2003.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cu'fi, **el -Câmi'u'l - Müsnedi's-Sahih-l-Muhtasar min umûri Resûlillâh ve Sünenehî ve Eyyâmihi,** thk. Muhammed Züheyr Nasır en-Nasır, Dâru Tavku'n-Necat, 1422/2001.

BUHÛTÎ, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, **er-Ravzü'l Mürbi' Şerhu Zâdü'l Müstakni',** Dârü'l Müeyyed, b.y.y. , t.y.

EBÛ DÂVÛD**,** Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünen'ü Ebî Dâvûd**, thk. Şuâyb Arnâut, Muhammed Kâmil, Dâru'l-Risâletu'l-Alemiyye,1.Baskı,, 1430/2009.

EBU'S SUUD**,** Ebu's Suud el-İmâdî, **İrşâd'ül-Akli's-Selîm, I-IX,** İhyâ'ul-Turâs'ül Arabî, Beyrut, t.y.

ELBÂNÎ, Muhammed Nâsirüddin, **Sahihu ve Daifu Süneni İbn Mâce**, Bernâmec Menzûmetü't-Tahkîkâtü'l-Hadis, Min İntâci Merkezi Nûru'l- İslami İbhâsî'l Kur'an ve's Sünne, b.y.y , t.y.

Muhammed Nâsirüddin, **Sahih-u ve Dâifu Sünen-i Ebî Dâvud**, Bernâmec Menzûmetü't-Tahkîkâtü'l-Hadis, Min İntâci Merkezi Nûru'l- İslami İbhâsî'l Kur'an ve's Süneni, b.y.y. , t.y.

Muhammed Nâsirüddin, **Sahihu ve Daifu Süneni Nesâî**, Bernâmec Menzûmetü't-Tahkîkâtü'l-Hadis, Min İntâci Merkezi Nûru'l- İslami İbhâsî'l Kur'an ve's Sünne, b.y.y. , t.y.

GÜÇ**,** Ahmet**,** "**Kurban**", DİA, XXVI, 433-435,İstanbul 2002.

HATTÂBÎ, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed el-Hattâbî, **Meâlimü's-Sünen I-IV,** Matbaü'l-İlmiye, Halep, 1351/1932.

İBN BATTÂL, İbn Battâl Ebû Hasan Ali b. Halef, **Şerhu Sahîhi Buhârî li-İbn Battâl I-IX,** thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, Mektebetü'r- Rüşd, Riyâd, 1423/2002.

İBN CEVZÎ**,** Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed b. El-Cevzî, **Duafâ vel Metrûkîn**. I-III, thk. Abdullah Kâdî, Dâru'l Kutubu'l İlmiye, Beyrut, 1406/1985.

İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebû Hâtim, **Cerh ve't-Ta'dîl,** Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût 1372/1952.

İBN ESÎR, Mecdüddîn Ebü's-Seâdât el-Mübârek el-Cezerî, **en-Nihâye fî Garîbi'l Hadis I-V,** thk. Tâhir Ahmed Zâvî- Mahmûd Muhammed Tanâhî Mektebetü'l İlmiye, Beyrut, 1399/1978.

İBN HACER EL- ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I-XII Dâiretü'l-Ma'rifetü'l- Nizâmiye, Hindistan, 1326/1908.**,**

Takrîbu't-Tehzîb, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r- Reşîd, Suriye, 1406/1986.

, **Fethü'l Bârî Şerhi Sahihi Buhârî I -XIII,** Dârül Marîfe, Beyrut, 1379/1959.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, b. Ahmed el-Büstî, **es-Sikât**,I-IX, **Dâiretü'l-Maârifi'l-**, **Osmaniyye**, Hindistan, 1393/1973.

İBN HÜMÂM**,** Kemâlüddîn Muhammed b. Abdulvâhid, **Fethü'l Kadîr I-X,** Dârü'l Fikir, b.y.y. t.y.

İBN KUDÂME, Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed Ebû Ferec İbn Kudâme, **Şerhü'l Kebîr âlâ Metni Mukni' I-XII,** Dârü'l Kitabü'l Arabî, b.y.y, t.y.

İBN MÂCE**,** Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünen,** I-II, thk. Muhammed Fuad Abdulbakî, Dâru-l İhyâ, Beyrût 1372/1952.

İCLÎ, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdullâh b. Sâlih el-İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** I-II, thk. Abdü'lalîm Abdü'lazîm el-Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medinetü'l-Münevvere, 1405/1985.

KARAMAN Hayreddin, BARDAKOĞLU Ali, APAYDIN Yunus, **İlmihal, İslam ve Toplum**, I-II, TDV Yay, İstanbul, 1998.

KASTALLÂNÎ, Ahmed b. Muhammed Şihâbüddin el-Kastallânî, **İrşâdü's- Sârî Şerhi Sahihi Buhârî I-X,** Matbaatü'l- Kübrâ el-Emrîyeti, Mısır, t.y.

KIRBAŞOĞLU**,** M. Hayri, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, OTTO, 5. Baskı, Ankara, 2015.

KÜÇÜK**,** Raşit , **''İsnâd''DİA,** 154-159, İstanbul, 2001.

MERĞÎNÂNÎ, Ali b. Ebû Bekir Abdülcelîl el-Fergânî el Merğînânî, thk. Talâl Yûsuf **el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetü'l Mübtedî I-IV,** Dârü'l İhyâi Turâsi'l Arabî, Beyrut-Lübnan, t.y.

MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, **el-İhtiyâr li-ta'lîli'l Muhâr I-V,** Matbaü'l- Halebî, Beyrut, 1356/1987.

MİZZÎ, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf, **Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl I- XXXV,** thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1400/1980.

MÜBÂREKPÛRÎ, Ebü'-Ulâ Muhammed Abdurrahman el- Mübârekfûrî, **Tuhfetü'l–Ahvezî I-X,** Dâru'l- Kutubu'l- İlmiye, Beyrut, t.y.

MÜSLİM**,** Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u'l Müsned's-Sahîhi'l-Muhtasar bi'nakl'il-Adli-ilel'-Adli-ilâ Resûlillâhi,** thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî, Daru'l İhya'l Turâsi'l Arabî, Beyrût, t.y.

NESÂÎ, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî , **el-Müctebâ mine-s-Sünen,** I-VIII, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbuâti'İslâmiyye, Haleb, 1406/1986.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim, I-XVIII,** Dârü'l İhyâi Turâsi'l Arabî, Beyrut, 1392/1972., Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzeb, I-XIII.** Dârü'l Fikir, t.y.

ÖĞÜT, Salim , **"Hedy'', DİA**, I- XLIV, İstanbul 1998.

SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl es-Serahsî, **El-Mebsût I-XXX,** Dârü'l Marife, Beyrut, 1414/1993.

SİNDÎ, Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî et-Tettevî, **Hâşiyetü's- Sindî âlâ Süneni İbn Mâce I-II,** Dârü'l-cîl, Beyrut, t.y.

Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî et-Tettevî, **Hâşiyetü's- Sindî alâ Süneni Nesâî I-VIII,** Mektebü'l-Metbûâtü'l- İslâmîye, Halep, 1406/1985.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebû Bekir Celâleddîn es-Suyûtî, **Dibâce ala Sahîhi Müslim I-VI**, thk Ebû İshâk el-Huveynî, Dârü'l İbn Affân, Huber, 1416/1995.

ŞENTÜRK Lüfti, YAZICI Seyfettin **İslam İlmihali,** TDV Yay. Ankara 2009.

TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et- **Sünen et-Tirmizî**, I-V. thk.

Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fuâd Abdülbâkî-İbrâhim Atave, Mustafa el-Babu'l Halebî, Mısır 1395/1975.

VİZÂRETÜ'L EVKÂF VE ŞUUN'ÜL İSLAMİYYE, **el- Mevsûatü'l Fıkhiyye I-XLV,** Dârü'l Selâisil, Kuveyt, 1404/1983.

YARAN, Rahmi , **"Dem'', DİA**, I- XLIV, İstanbul, 1994.

ZEHEBÎ**,** Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Kâşif**, I- II, thk.

Muhammed Avvâme, Dâru-l Kıble Li"sika"fetil el-İslâmiye Beyrut, Lübnan, 1413/1992.

Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, thk. Şuayb el-Arnâût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1405/1985.

Tezkiretü'l-Hüffâz, thk. Zekeriyya Amirat, Darü'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1998.

Mîzânü'l İ'tidâl, I IV, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Darü'l-Marife, Beyrut-Lübnan, 1382/1963.

ZÜHAYLÎ, Vehbe b. Mustafa, **el-Fıkhu'l İslamiyye ve Edille I-X,** Dârü'l Fikir, Suriye, t.y.